

ПОЛИТИЧКИ КОНСЕНЗУС ЗА ЕКОНОМСКАТА ИДНИНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

Марјан Николов
Борче Треновски
Христијан Ристески
Љубица Ристовска

Скопје, 2013

ПОЛИТИЧКИ КОНСЕНЗУС ЗА ЕКОНОМСКАТА ИДНИНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

**Марјан Николов
Борче Треновски
Христијан Ристески
Љубица Ристовска**

**Оваа публикација е поддржана од
Open Society Institute Think Tank Fund, Budapest**

Скопје, 2013

Рецензенти:

Проф. д-р Горан Петревски,
Универзитет Св. Кирил и Методиј, Економски факултет
Проф. д-р Гордана Сиљанов
Универзитет Св. Кирил и Методиј, Правен факултет
Стојан Андов
Прв Претседател на Собранието на независна Република Македонија

Лектор: Верица Неделковска

Илустрација: Сарачини

Печати: Печатница „АЛМА“

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

330.341:329.072(497.7)
338.244.025.88(497.7)

ПОЛИТИЧКИ консензус за економската иднина на Република Македонија
/ Марјан Николов ... [и др.]. - Скопје : Центар за економски анализи
- ЦЕА, 2013. - 82 стр. : граф. прикази ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Автори: Марјан Николов, Борче Треновски,
Христијан Ристески, Љубица Ристовска

ISBN 978-9989-2632-9-3

1. Николов, Марјан [автор]

а) Економски развој - Политички консензус - Македонија б) Економска транзиција - Македонија
COBISS.MK-ID 94244874

Општи информации за ЦЕА

Лого:

Адреса:

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

бул. Јане Сандански 63/3,

1000 Скопје, Македонија

тел.: + 389 (0)2 24 44 766

моб.: + 389 71 310 974

ЕДБ: 4030003479278

РБ: 5763061

Сметка:

Стопанска Банка АД Скопје

број на сметка: 200000856268559

веб-страница и е-пошта:

www.cea.org.mk

www.mkbudget.org

info@cea.org.mk

Содржина

Обраќање кон читателите.....	7
Зошто консензус на политичките елити?	9
Како течеше процесот за оваа иницијатива на ЦЕА и која е нејзината цел?	13
Што предлага ЦЕА?.....	19
Дваесет години транзиција – наследство.....	23
Домени на консензус на политичките елити во Р. Македонија	29
- Нееднаквости во општеството,.....	29
- Стандардот на граѓаните и цените,.....	29
- Невработеноста и сиромаштијата,	29
- Економската политика и платно-билансната стабилност и	29
- Одржливата економска благосостојба (пресметка на индексот) ...	30
Политичката структура на Р. Македонија	39
Политичките партии во Р. Македонија.....	42
Индивидуална анализа на партиските политики	45
ВМРО-ДПМНЕ	46
СДСМ	52
ЛДП	64
НСДП	71
НДП	79
Други политички партии	80
Дали постои политички консензус во Р. Македонија?.....	81

Пресметка на индекс на одржлива економска благосостојба за Р. Македонија	89
Заклучни согледувања: <i>Што понатаму?</i>	103
Литература	109
Анекс	113

Обраќање кон читателите

Почитувани читатели,

Пред вас имате анализа преку којашто е претставена комплексна и посебно интересна проблематика, која за прв пат се претставува во нашата држава и која бара систематско читање. Секој дел од анализата е дел од една целина, има посебна тежина и би можел да биде корисен во посебни ситуации. Овој документ е интегриран и претставува систематски пристап за потрага кон политички консензус, потрага кон разумна дебата и сензибилизирање за реалната ситуација во Р.Македонија. Ова е така бидејќи мотивацијата за еден ваков документ е токму неинтегрираниот и несистематски пристап кон решавање на проблемите на граѓаните во Република Македонија кој е присутен повеќе од 20 години.

Не може да се анализира наследството од транзицијата одвоено од политичката структура на Република Македонија. Не може да се разгледуваат и анализираат решенијата предложени од политичките партии одвоено од наследството на транзицијата и без да се има предвид можниот долгорочен консензус на истите тие политички партии за изнаоѓање решенија.

На граѓаните на Република Македонија не треба да им се каже дека сме влезени во маѓепсан круг и дека е креиран привид дека нема излез од тој круг. Токму затоа, како едни од ретките навистина независни истражувачи, повеќе од 10 години врзани во ЦЕА како организација, искрено сакаме да придонесеме кон разбивање на табуата, да ја вратиме дебатата на сцена и да се обидеме да го истиснеме медиокритетството. Дури и да не успееме, тогаш сме на мислење дека мораме да оставиме пишана трага како совесни мислители и совесни граѓани на оваа држава за тоа дека работите мора да се менуваат.

Амбициозноста на овој наш потфат чија презентација е пред вас сигурно нема да ги задоволи оние кои се врзани строго само за својата професија и слаткоречивите, сигурно нема да ги задоволи ни предадените на партиските воздигнувања и успеси. За таквите опсервации само велиме дека оние кои сакаат нешто да направат бараат начин, а оние кои не сакаат да работат

бараат причини за да не сработат. Ние се обидовме уште еднаш да сработиме со овој наш потфат.

Сакаме веднаш да укажеме дека за наредните фази од овој наш потфат ќе контактираме со владините претставници, политичките партии и претставниците од бизнис-заедницата. Доколку се препознае импулсот од овој наш потфат, ние ќе продолжиме со работа кон изнаоѓање консензус за решенија на горливите прашања во нашата држава.

Со почит,

д-р Марјан Николов

Претседател на ЦЕА

Зошто консензус на политичките елити?

Некој одамна има кажано дека за општа благосостојба на една држава потребен е лидер со визија кој е опкружен со луѓе кои ќе можат да ја реализираат визијата. Ние сепак би додале дека е пожелно при креирање долгорочен развој и при дефинирање долгорочни цели на една економија, во услови на демократија, да постои консензус помеѓу политичките елити за најважните/доминантни прашања. Доколку за доминантните економски и општествени прашања, кои претставуваат основи на кои почива визијата за една економија, не постои консензус помеѓу политичките елити, гледано на долг рок, таа е осудена на бифуркација, да стагнира или да се соочи со чести промени на долгорочните цели коишто со себе повлекуваат неефикасно трошење на ресурсите во таа економија. Според тоа, кога анализите се однесуваат на долгорочниот консензус во една економија, во најдобар случај политичките елити треба да настојуваат да се изолираат од дневнополитичките/краткорочните интереси и треба да се обидуваат да ги приближат своите долгорочни размислувања и ставови кон општоприфатлив консензус. Од друга страна, кога станува збор за краткорочните цели/реформи/активности, често консензусот е многу тешко да се воспостави (иако е можно со краткорочните спротивставувања да се гради патот до долгорочниот консензус. Дали причина за тие краткорочни спротивставувања во Република Македонија се идеологиите на политичките партии, тоа е предмет на друго истражување). Покрај овие општи констатации, секоја економија поседува и сопствени специфики и карактеристики, како на развојот на економските и општествените категории, така и на развојот на сензибилноста за демократија на политичките елити. Поради тоа, многу е тешко да се извлекуваат генерални заклучоци на оваа тема, а особено во нашиот труд и напор за изградба на платформа за

политички консензус за долгорочниот економски раст, развој и просперитет на Република Македонија.

Нашата идеја преку оваа иницијатива е да ги претставиме основните економски и општествени промени/трендови во Република Македонија за подолг временски транзициски период (види анекс) и да им помогнеме на политичките елити поефикасно да ги презентираат своите ставови и размислувања за иднината и насоките во РМ, без притоа да се губи енергија на дневнополитичките случувања и краткорочните претензии. На тој начин, се надеваме, ќе бидеме во ситуација да ја доловиме општата визија на политичките елити и да ги утврдиме долгорочните коридори на македонската економија, па и да поставиме платформа за политички консензус за долгорочен економски развој.

Во причините кои нè поттикнаа за оваа анализа лежи и сржта за македонскиот долгорочен одржлив развој¹:

- Недостиг на политички консензуз за основни политички и социоекономски предуслови и визија за развојот на македонската економија;
- Недостиг на долгорочни цели и планирање;
- Недостиг на транспарентен мониторинг и евалуација на спроведувањето на владините програми;
- Недостиг на интегриран пристап за решавање на економските проблеми;

¹ Smith & Max-Neef (2012) во својата книга за денешните глобални предизвици потенцираат:

- Експоненцијален раст на климатски промени поради влијание на човекот
- Крај на евтина енергија
- Темелно исцрпување на важни ресурси како питка вода, шуми, рибни подрачја, огромен меур од шпекулации кој е за 50-тина пати поголем од меурот на добра и услуги.

- Постојана фрагментираност на носителите на политичкиот систем (граѓани и политички партии);
- Економско и социјално раслојување на граѓаните;
- Силна корелација на политичкиот и економскиот циклус;
- Недостиг на посериозно интегрирање на важни варијабли при изготвување на економските политики (климатски промени, ограничени водни ресурси, енергетски потреби, демографски движења, голема глобална урбанизација²);
- Недостиг на квантфицирани визии во конзистентна макроекономска рамка;
- Рецентрализација наместо децентрализација;
- Континуиран небалансиран регионален развој.

² Во глобални рамки 600 урбани центри во светот генерираат 60% од светскиот БДП. Навистина е за размислување и не е можно да биде избегнат фактот дека најдинамичните 40% урбанизирани центри во светот до 2025 година ќе бидат во Кина (Кина само на инфраструктура троши 9% од својот БДП годишно). Фокусот за стратешко размислување се поместува кон подалечниот исток на глобалната мапа за секоја посериозна анализа на политичките партии. Види повеќе на:

http://www.foreignpolicy.com/cities_issue.

Како течеше процесот за оваа иницијатива на ЦЕА и која е нејзината цел?

Овој труд не претставува решение на проблемите на РМ. Исто така, свесни сме дека многу од категориите и дефинирањата се надвор од тесните рамки на академското изразување. На читателите кои инсистираат на таква прецизност веднаш им се извинуваме со објаснување дека за постигнување таква прецизност овој труд најверојатно би се подготвувал повеќе години и би барал интердисциплинарен пристап, а да не зборуваме за ограничените финансиски ресурси што ги има ЦЕА за еден ваков потенцијален труд. Свесни сме и за нашето навлегување во предметот на колегите од политичките науки, науката за демографија, климатските промени и други области. Но, ова нека биде предизвик и фундамент за сите (истражувачи, експерти, академската фела, политичари, граѓани итн.) со цел да им се помогне и да се поттикнат политичките елити за отворање дебати за суштински проблеми на РМ, но со еден искрен и интегриран пристап.

Проблемите со кои се соочуваат државите денес веќе ги надминуваат решенијата на тесните рамки на една наука, на една држава или на една политичка партија. Притоа, сакаме да укажеме дека кампањскиот пристап на алармирање за одредени проблеми во државава кои понатаму пливаат на бранот на политичкиот и медиумски опортунизам потпомогнати од политички формирани „независни“ организации само ја дискредитираат дури и искрената политичка намера и само ги одбиваат од дебата независните интелектуални ткива во РМ кои искрено можат и сакаат да дадат придонес. Во такви услови најдобро „пливаат“ мајсторите за free riding и rent seeking. Дури и за менување на ваквата околина е потребен политички консензус бидејќи без политичка поддршка ваквите негативни појави за краток период ќе

исчезнат и ќе го отворат просторот за иницијативи и иновации и за проактивност на прогресивниот дел на оваа држава³.

Значи, целта на ЦЕА е искрено да се промовира платформа која ќе отвори прашања, ќе поттикне дебата и ќе укаже на важноста на политичкиот консензус за иднината на развојот на РМ, за кои политичките партии денес или не дебатираат или губејќи политичка енергија во бесполезни ситни препукувања, не можат да ја стават на дневен ред. Успех би било дури и ако се постави платформа со минимум услови за идни дебати. Друга цел беше да се остави пишана трага, бидејќи сме свесни дека малкумина собираат храброст да се обидат да ја доловат и на хартија да ја претстават реалната слика за овој специфичен период од развојот на македонската транзициска историја поврзана со економските/социјалните/политичките предизвици со кои се соочува бидејќи многумина, додворувајќи се на политичките елити, ја замаглуваат приоритетната агенда за иднината на РМ и за иднината на граѓаните на РМ.

Студија на случај: Политичка култура во Република Македонија

Според Almond et al (1993) во 50-тите години се раѓа идејата за **политичка култура во рамките на економската теорија за рационален избор**. Имено, се аргументира дека сите одлуки на гласачите и политичарите се базираат на рационален избор за

³ Колку е важен политичкиот амбиент за перцепцијата на граѓаните на РМ за својата и иднината на своите деца ЦЕА констатираше и со студијата за значењето на приватните трансфери од лицата што работат во Авганистан и Ирак од Куманово и Тетово од 2012 година. Имено, таму резултатите покажаа дека најважни надворешни фактори кои влијаат врз одлуката за заминување во воените бази во Ирак или Авганистан се: политизираноста на нашето општество (при барање работа и носење други одлуки кои ги засегаат граѓаните); (не)грижата на државата за социјалните слоеви кои имаат ниски примања или се невработени и законите и другите прописи во нашата држава (даноци, казни итн.).

краткорочни интереси. Во 80-тите, теоретичарите на јавен избор почнаа да ја олабавуваат теоријата на рационален избор и фокусот се сврте повеќе кон **политичка култура, но во процесите на економски раст, развој и демократизација.** Сепак, Brown & Grey (1977) се прашуваат дали воопшто може да се постави концепт на политичка култура во некои општества (тие се прашуваа за комунистичките општества, а и ние во ЦЕА се прашуваме за истото, но за македонското општество кое можеби практикува државен капитализам⁴ н.з.). Shahrani (2012) аргументира дека политичката култура овозможува модел на политичко однесување за управување со јавните работи во општеството и е рефлексија и манифестија на јавни настани и приватни искуства на политичката елита и на обичните граѓани/субјекти.

Какви се искуствата на ЦЕА со политичките партии за овој наш труд?

Кога стартувавме во април 2012 година, не беше лесно да се почне и да се промовира ваквата иницијатива на ЦЕА, како и да се креира издржана структура поради ширината на проблематиката. Најпрвин пративме писмо-допис до сите политичките партии (по e-mail и по пошта) каде што ги објасниме нашите мотиви и планот за истражување. Поради природата на истражувањето, заедно со писмото пративме прашалник (повеќе стануваше збор за бројни отворени полиња за дебата и консензус, поткрепени со конкретни податоци, прикажани графички, кои требаше да го привлечат вниманието на политичките елити, за тие да си го постават прашањето – Дали воопшто имаме дефинирано и кои се нашите долгорочни ставови/визии за овие прашања - види анекс) и ги замоливме политичките партии да го пополнат за да може да направиме соодветна таксономија и структура, како и за да може да видиме во кои

⁴ За државен капитализам во посткомунистичките земји види повеќе во Cerami & Stubbs (2011).

области постојат услови да се направи најбрзо и барем минимум консензус. На нашата иницијатива не одговорија владејачките ВМРО-ДПМНЕ и ДУИ. ДПА имаше нефункционален e-mail, а не одговорија и на писмениот допис. Од СДСМ добивме официјално писмо-одговор (на нашето писмо од 8 мај 2012 година) дека: „...*СДСМ има на располагање макроекономски модел преку кој ги квантифицира ефектите. Содржината на прашалникот (прашалникот на ЦЕА н.з.) е добра, но таа е повеќе наменета за прибирање на експертски мислења и нивно моделирање. Оттаму, те известувам дека од разбираливи причини СДСМ нема да учествува во пополнување на прашалникот*“.

Навистина, ние и баравме експертско мислење не само од СДСМ туку од повеќето политички партии. За нас поразувачки беше кога видовме дека СДСМ кон крајот на јуни 2012 година излезе со мерки за кои бара консензус и „...*додавајќи дека со тоа би се овозможила отворена дискусија и би се постигнал консензус за тоа кои се најважните економски проблеми и најдобрите решенија за нив*“⁵.

Нам, во ЦЕА, ни беше јасно дека е злоупотребена нашата отворена иницијатива за што добивме потврда од високо рангиран експерт по економија од СДСМ со зборовите дека: „...*ова не е плагијат на прашалникот на ЦЕА туку класичен free riding*“. Значи, и една ваква иницијатива на ЦЕА се злоупотреби за ситни, дневно политички поени. Понатаму, вакви *free riding* инциденти почнаа да се множат и од новоформирани алијанси, експерти и слично.

Од друга страна, пак, од високи функционери близки до ВМРО-ДПМНЕ добивме предупредување дека ваквиот прашалник на ЦЕА „...*се поклонува со природата на честите критики на СДСМ на мерките на владејачката коалиција и поради тоа е можно да не*

⁵ Види повеќе: http://www.sitel.com.mk/dnevnik/makedonija/sdsm-so-novi-predlog-ekonomski-merki?quicktabs_3=2.

добијеме одговор од ВМРО-ДПМНЕ...“. Навистина, ниту во еден момент во ЦЕА не сме размислувале на ваков „политикантски“ начин, бидејќи нашата идеја беше издржано да анализираме и да приближуваме идеи/ставови, а не да поттикнуваме полиња за критики. ЦЕА, како организација, во своето 10-годишно постоење секогаш размислувала и анализирала конкретни економски проблеми, дилеми и политики, а не политички партии.

На прашалникот на ЦЕА, сепак, одговорија од политичките партии ЛДП и од НДП чиј што лидер е г. Руфи Осман. Неофицијално, одговори и еден експерт од СДСМ.

Што предлага ЦЕА?

Уште кога се одлучи да спроведе ваква анализа, ЦЕА знаеше дека нема да биде лесно таа да биде реализирана, имајќи предвид дека искрена, подлабинска дебата која би ги отворила овие прашања досега не постоела во државата. Меѓутоа, нашата желба и визија за отворање прашања во клучните домени за кои било од огромна корист политичките елити да имаа консензус, или да се впуштат во конструктивна дебата (притоа не играјќи ја играта во која ја напаѓате туѓата позиција, а не ја откривате својата) беше голема, што нè упати на искористување на сите наши капацитети и расположливи извори за конструирање една заокружена целина која ќе ја долови вистинската слика.

- i. Најпрвин сметавме дека е од посебно значење да се претстави наследството/резултатите од транзицијата, да се покаже од каде започна Р.Македонија, каде се наоѓа сега, со кои предизвици и ограничувања се соочуваше во изминатиот период. Ова ќе биде претставено со цел да се доловат резултатите од досегашното политичко водство на политичките елити од РМ – и да се има општа слика за нашата стартна позиција во барањето консензус.
- ii. Бидејќи нашата иницијатива за проактивност на политичките партии преку одговарање на прашалникот е само маргинално успешна и бидејќи добивме само неколку одговори (но и добивме одредени сознанија за политичката култура во РМ и стекнавме искуства од политички партии за нивната перцепција за вакви иницијативи), ние направивме истражување на медиумскиот простор (каде што политичките партии единствено имаат желба и храброст да го искажат своето мислење или да критикуваат нечие друго мислење) за тоа што и како политичките партии во РМ размислуваат за иднината на РМ. Исто така, внимателно и детално беа анализирани и политичките програми на главните политички партии на

македонската сцена, од каде што добивме одговори и насоки за еден дел од нашите прашања коишто се вклучени во понатамошната анализа. Сето ова е илустрирано во индивидуалната анализа на партиските политики понатаму во овој труд. Понатаму, сметавме дека нашиот (ЦЕА) домен на истражување е економијата и поради тоа проблемот на РМ за визија, консензус и можни решенија го стеснимвме, колку што е можно, во доменот на економијата и прашања кои ја засегаат економската иднина на РМ. Многу тешко беше да се направи јасна граница/поделба и да се издвојат прашањата кои ја засегаат економската иднина, без да се навлезе во социоекономијата, демографијата итн. ЦЕА смета дека една визија за економијата на РМ и за РМ пошироко би била добра доколку се размислува за категориите на економски развој, благосостојба, чиста животна средина, ограничени ресурси (иако глобалните трендови на економиите со потенцирање на консумеризмот е антипод на ограниченоста на ресурси), намалување на нееднаквоста и лична среќа на граѓаните (на пример, се потенцира емпирискиот факт со истражување во Кина дека среќата нема врска со номиналното богатство туку со релативното богатство, т.е. нееднаквоста е таа која ги прави луѓето помалку среќни⁶). Според тоа, во овој, централен дел од анализата даваме одговор на прашањата: **Дали постои консензус за определените прашања помеѓу политичките елити во Р.Македонија, за кои прашања постои консензус и на кое ниво е тој, дали решенијата што ги нудат политичките партии се повеќе лево или десноориентирани од побарувачката на политичкиот пазар) и дали одговараат на нивната идеолошка поставеност?**

- iii. Со целиот ризик да ги симплифицираме проблемите што се јавуваат при потрага по политички консензус за она што значи

⁶ Види повеќе во: World happiness report (2012).

квалитетен живот за РМ, во ЦЕА мислиме дека добар почеток би било доколку претставиме/пресметаме еден индикатор (кој веќе се користи во светот) како мотиватор за тоа кој би требало да биде правецот на размислување и за што би требало да биде дефиницијата за квалитетен живот во РМ – Дали само стапката на раст на БДП е централниот фактор кој треба да го има секоја политичка елита како „свјетла водилка“ или тута постои нешто повеќе коешто во него не е опфатено. Тој нов индикатор се базира на БДП (кој во некоја мера е веќе одомаќинет во јавноста, иако и фетишизиран), лесен е за разбирање, има искуство од негова пресметка, овозможува споредба на РМ со други економии, вградува елементи кои погоре ги споменавме како причини поради кои влеговме во овој проект и овој индикатор лесно може да симулира можни сценарија при разни политички идеологии на водење на државата. Оттука, ЦЕА го претставува/пресметува и Индексот на одржлива економска благосостојба - ИОЕБ (Index of Sustainable Economic Welfare-ISEW⁷) кој во себе содржи елементи кои не се земени предвид при пресметка на БДП. При првичната пресметка на овој ИОЕБ, неминовно се бара да се вградат елементи кои вообичаено не се земаат предвид од макроекономистите, а кои силно влијаат на ефектот од макроекономските политики. Според тоа, фокусирањето на сите сили на политичките елити кон обезбедување раст на БДП по секоја цена треба да се коригира земајќи ги предвид и другите аспекти/димензии на економскиот живот и благосостојба (кои на ова ниво на раст на економијата скоро и да не се спомнуваат, а кога ќе почнат да се спомнуваат обично е малку доцна за нивно брзо закрепнување и подобрување) кои добиваат значаен пондер при дефинирање на долгорочни цели/консензус.

⁷ Види повеќе: <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/ServletStoryISEW.html>.

Дваесет години транзиција – наследство

Во ова поглавје сакаме да ги представиме резултатите и перформансите на РМ за време на транзицијата што, секако, најмногу ги книжиме како резултат на дејствувањето на политичките елити на РМ. За волја на истината, покрај стилизираните факти за тоа како една економија ја доживува транзицијата⁸, Р. Македонија преживеа и ембарго од страна на Грција поради нашето име, ги преживеа војните во Југославија, го преживеа ембаргото на ОН кон Југославија како и бомбардирањето на Косово и Метохија и Србија од страна на НАТО, а и бранот од околу 350.000 бегалци (17% од нашето население⁹) од Косово и Метохија, како и внатрешниот конфликт во 2001 година.

Сите овие надворешни и внатрешни шокови имаа свој удел за наследството од транзицијата, но проблемот е во тоа што за сите овие настани и појави нема дебати во македонското општество ниту, пак, има јасна слика за тоа што се случувало. Секако дека овде сакаме да ги исклучиме партиските препукувања кои никако не би ги дефинирале како конструктивна дебата.

Во тој контекст сакаме да претставиме каде била Р.Македонија на почетокот на транзицијата, кои биле економските резултати и која е перцепцијата на населението на Р.Македонија за неа.

Р.Македонија ја доби својата независност од поранешна Југославија во 1991 година. Дотогаш го имаше статусот на неразвиена република во

⁸ Види повеќе во Blanchard (1997).

⁹ Види повеќе: DONEV D., ONCEVA S. and GLIGOROV I (2002): “Refugees crisis in Macedonia during the Kosovo crisis in 1999”, Croatian medical journal, Vol. 43(2), pp. 184-189.

рамките на Југославија¹⁰. На следната табела се претставени некои индикатори за Југославија и за нејзините републики.

Табела. Селектирани индикатори за Југославија и нејзините републики

	Год.	Југосла-вија	Б и Х	Црна Гора	Хрват-ска	Македо-нија	Слове-нија	Србија
Население (%)	1953	100	16,7	2,5	23,2	7,7	8,8	41,1
Население (%)	1989	100	18,9	2,7	19,8	8,9	8,2	41,5
БНП по глава на жител (Југославија=100)	1955	100	80	80	120	60	160	80
БНП по глава на жител (Југославија=100)	1988	100	65	71	129	65	200	88
Стапка на невработеност	1989	11,6	16,2	19,2	6,6	17,4	2,8	NA

Извор: Светска Банка, Трошоци и користи од осамостојувањето на Словенија, 1993 година¹¹

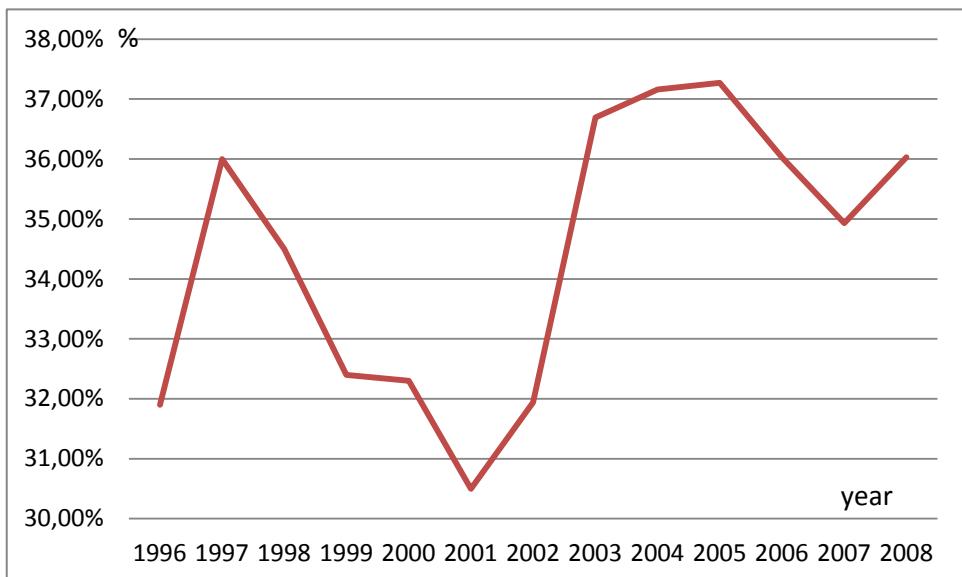
Од сите неразвиени региони само Р. Македонија покажала подобрувања мерено како БНП по глава на жител и конвергенција кон југословенскиот просек од 60% во 1955 до 65% во 1988 (како и највисока стапка на раст на населението од 10%, втора по висина по Косово кое имало 23%). Најголемо подобрување на БНП по глава на жител покажала Словенија (во 1988 дупло од југословенскиот просек). Но, Р.Македонија ја започнала транзицијата со доста висока стапка на невработеност од 17,4%. Највисока стапка на невработеност тогаш

¹⁰ Со федерален закон на Југославија од 1965 година во Југославија статус на помалку развиени региони имаа: Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора и Косово што претставувало 40% од територијата на Југославија и 30% од нејзиното население.

¹¹ Види повеќе: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1993/04/01/000009265_3961004121321/Rendered/PDF/multi0page.pdf.

имала Црна Гора од 19,2% (во 2010 година Црна Гора имала стапка на невработеност од 12,46%¹²), а најмала стапка имала Словенија од 2,8% (во август 2012 година Словенија имала стапка на невработеност од 11,6%¹³).

Движењето на стапката на невработеност во РМ за време на транзицијата е илустрирано на следниот графикон без посебен коментар.

Слика - Стапка на невработеност во РМ за периодот 1996-2008 година

Македонскиот прогрес низ транзицијата од планска кон ефикасна пазарна економија беше анемичен, бавен, нефер¹⁴ и неефикасен како што е тоа илустрирано на следниот графикон¹⁵.

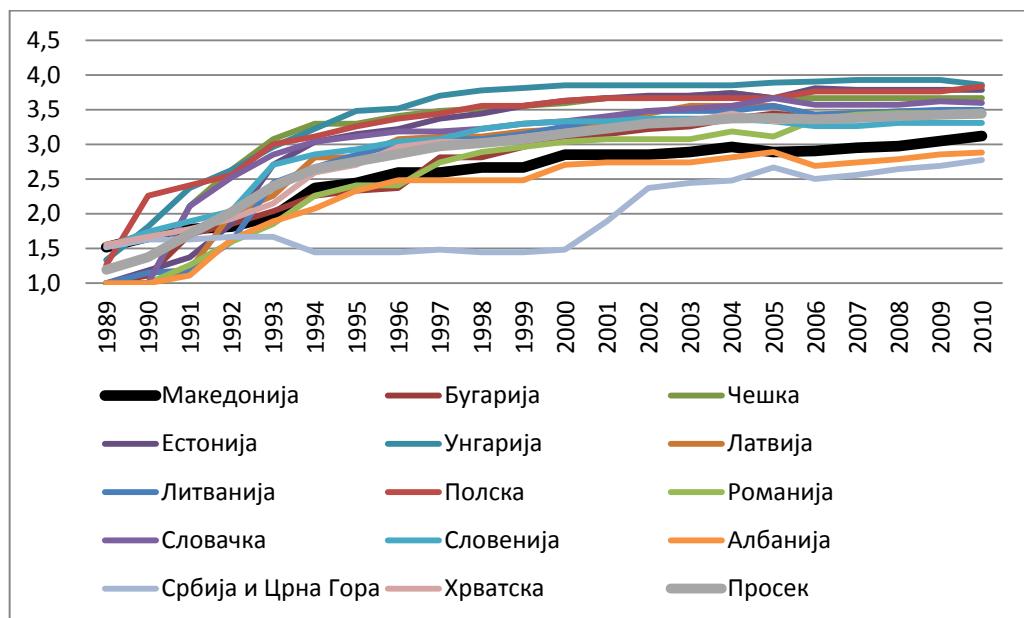
¹² Види:

<http://www.zzzcg.org/shared/dokumenti/Statistika/Evidencija%20nezaposlenih%20lica.pdf>.

¹³ Види: http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?ID=5071.

¹⁴ Повеќе детали за нееднаквост, сиромаштија и слично во наредните поглавја.

¹⁵ ЕБРД транзициски индикатори рефлектираат проценка на канцеларијата на главниот економист на ЕБРД за специфичниот прогрес на една земја низ

Слика - ЕБРД транзициски индикатори за селектирани земји

Иако Р.Македонија имаше повисока стартна позиција мерена преку ЕБРД индикаторот во 1989 година од повеќето од земјите претставени на графиконот и бенефицираше од либералните елементи во поранешна Југославија, во 2010 година можеме да се споредуваме само со Албанија и Србија и Црна Гора. Се гледа дека најниски резултати се постигнуваат во периодот од почетокот на транзицијата до 1996 година. Овде се мисли на (не)резултатите во приватизацијата, реструктуирањето на претпријатијата, ценовната либерализација, политиката на воведување конкурентност, состојбите со телекомуникациите, железницата, снабдувањето со вода, управувањето со отпадот, снабдувањето со електрична енергија, што и се мери со овој индикатор.

транзицијата. Индикаторите се базираат на систем на класификација: од 1- малку приватна сопственост до 4+ што е стандард и перформанси типични за развиена индустриска економија.

Што, пак, мислат граѓаните за транзицијата, лесно може да се види од публикацијата на ЕБРД за животот во транзицијата¹⁶. Во 2006 година скоро 80% од граѓаните во РМ не се согласувале со констатацијата дека економската ситуација е подобра тогаш споредена со 1989 година. Во зависност од возрастта и категоријата на доход, од скоро 70% до скоро 80% од граѓаните во РМ не се согласувале со констатацијата дека политичката ситуација е подобра тогаш споредена со 1989 година.

Со најновата ЕБРД публикација¹⁷ од 2011 година, пак, се укажува дека по 2006 година расте оптимизмот кај граѓаните на РМ и скоро половина од испитаниците одговориле дека нивните деца ќе имаат подобар живот отколку тие самите. Но, по јуни 2008 година бројот на граѓани кои сметаат дека квалитетот на живот им се влошува има растечки тренд¹⁸ од 22% на 37% во декември 2010 година.

¹⁶ Види повеќе: <http://www.ebrd.com/downloads/research/surveys/lits.pdf>.

¹⁷ Види повеќе:

http://www.ebrd.com/pages/research/publications/special/fyrmacedonia_lits2.shtml.

¹⁸ Види повеќе: [Macedonian Political Poll \(12/2010\) \(.pptx -370 KB\)](#) на УСАИД.

Домени на консензус на политичките елити во Р. Македонија

Постојат голем број области во кои е исклучително важно политичките елити во една економија да се приближат во своите ставови – консензус. Тие области се многубројни и многу е тешко сите да бидат претставени и анализирани. Според тоа, во нашата анализа настојуваме да направиме еден избор на доминантни економски/општествени прашања, за кои ќе се обидеме да утврдиме, преку иницирање отворена дебата, дали постои консензус и кои се реперкусииите од него за долгорочниот развој на македонската економија.

Немаме претензии за сеопфатност на сите дилеми кои постојат во македонската економија, имајќи ја предвид комплексноста на проблематиката која е над границите на можностите на моменталните капацитети на ЦЕА. Сепак, чекор напред во опфаќањето на факторите кои се од пресудно значење за долгорочниот одржлив развој и благосостојбата во Р.Македонија претставува обидот за пресметување на индексот на одржлива економска благосостојба – ИОЕБ во Р.Македонија (која опфаќа голем број фактори кои не се анализирани во домените на консензус). Домените на долгорочен консензус за кои утврдивме дека се од посебно значење за нашата анализа можеме да ги групираме во следниве области¹⁹:

- Нееднаквости во општеството,
- Стандардот на граѓаните и цените,
- Невработеноста и сиромаштијата,
- Економската политика и платно-билансната стабилност и

¹⁹ Графички прикази на домените за кои е потребен долгорочен консензус помеѓу политичките елити се претставени во анекс на анализата во делот каде што е претставен прашалникот кој беше доставен до политичките лидери.

- Одржливата економска благосостојба (пресметка на индексот)

Нееднаквости во општеството – Јазот меѓу граѓаните расте со што се отвора простор за идни конфликти во Р.Македонија. Делот кој го добиваат најсиромашните 20% од населението опаѓа (под 5%) додека учеството на делот од доходот кој го добиваат најбогатите 20% од населението се зголемува (над 50%). Оваа состојба делумно е рефлексија и на неуспешната долгочарна буџетска политика и непостоењето јасна визија за структурата и распределбата на богатството во општеството. Според тоа, граѓаните се исправени пред две опции – да чекаат средства од буџетот за да се компензираат за оваа нееднаквост или да се воведуваат активни политики кои ќе имаат влијание, пред сè, на зголемување на богатството, а потоа и намалување на нееднаквоста во општеството. Р.Македонија тежне кон ефикасна пазарна економија и обезбедување општа благосостојба. Сепак, нееднаквоста на распределбата помеѓу факторите на производство од 20-годишната транзиција е евидентна. *Јазот/нееднаквоста помеѓу работниците и работодавачите расте* – во 2006/2007 г. профитот на работодавачите ги надминува реалните средства што ги добиваат вработените, според тоа оние кои ја создаваат вредноста добиваат помалку од оние кои го обезбедуваат капиталот, што води кон долгорочни импликации врз формирање на производствените односи во македонското општество²⁰. *Јазот помеѓу различните сектори во економијата се зголемува.* Нерамнотежата и

²⁰ Иако ова звучи како терминологија од едно друго минато на овие простори, сепак се прашуваме што значи тоа кога еден политичар излегува во јавност и во странство и ги кани инвеститорите со потенцирање на тоа дека сме имале „евтина работна сила“? Или, зарем не е малку контрадикторно да промовирате „евтина работна сила“, а да барате работната сила да се образова и да биде иновативна, а во исто време да носите политики за понуда на производи и услуги со високо додадена вредност? Во исто време укажуваме, во овој контекст, на потребата од поточно прецизирање на тоа што значи „флексибилен пазар на работна сила“. Очигледно е дека ова бара дебата, но очигледно е дека идеолошките разлики кои можат да произведат вакви дебати ги нема кај „идеолозите“ на македонските политички партии.

јазот во заработкаите во реалниот сектор и услугите, како и во различните сектори кои се дел од нив постојано се зголемуваат²¹. Дали политичките елити во Р.Македонија имаат сектори-фаворити кои треба да се поддржат (и кои се тие?) или се залагаат за поурамнотежен развој во различните сектори (еден од начините за решавање на оваа нерамнотежа е воведување систем на ефикасни плати итн.) - останува отворено прашање за дебата.

Дали македонските политички елити се за големи, мали или не се за нееднаквости помеѓу граѓаните, работниците и работодавачите, секторите во економијата, останува да се слушне со цел јасно да се согледаат долгорочните односи во македонското општество. Теоријата и праксата покажуваат дека за поефикасна распределба може да се искористи даночниот систем (прогресивно наспроти рамно оданочување, определени даноци/давачки кои ќе стимулираат/дестимулираат определени активности, ослободувања итн.) или буџетските расходи/трансфери (субвенции, дотации за ранливи категории и итн.), меѓутоа исто така постои и теорија и пракса кои поддржуваат пазарна економија и немешање на државата во распределбата на доходите и намалување на нееднаквостите – каде се наоѓа Р.Македонија, со оглед на тоа дека во моментот во РМ има индикации за постоење и на т.н. државен капитализам²²?

²¹ Многу е едноставно ова да се објасни со паррафразирање на канцеларката Ангела Меркел при разговор со нејзиниот колега од Велика Британија. На прашањето на премиерот на Велика Британија во што е магијата на успехот на Германија, имајќи предвид како се справува со глобалната криза, Канцеларката одговорила дека за разлика од Велика Британија, Германија сè уште произведува материјални производи. Ова е битно за да се размислува за диверзификација на македонската економија. Можеби некои производи е добро секогаш да се произведуваат дома како храна и енергија, на пример, во контекст на очекувањата за пораст на цените на овие производи и услуги.

²² Види повеќе: <http://www.economist.com/node/21543160> или на пример Cerami & Stubbs (2011): <http://www.eizg.hr/hr-HR/O-postkomunistickom-socijalnom-kapitalizmu-732.aspx>. или: Aligica & Tarko (2012).

*Стандардот на граѓаните и цените – Порастот на цените на храната и на енергијата (тренд кој беше само накратко прекинат од глобалната криза) како и порастот на цените на основните продукти силно влијае на најголем процент од населението во Македонија²³, имајќи ја предвид структурата на потрошувачката на македонските граѓани и нивната куповна моќ (доколку имаат постојани приходи). Најголемо учество во потрошувачката на македонските граѓани во 2012 г. (како и многу години наназад) имаат основните производи/услуги кои ги задоволуваат примарните животни потреби: храна и безалкохолни пијалаци 41,2%, домување, вода, електрика 12,8%, облека и обувки 6,5%, сообраќај 8,8% - вкупно 69,3% (приближно 2/3) од вкупно потрошениите производи и услуги. Од друга страна, процентот на производите/услугите чие зголемено учество покажува повисок стандард и поквалитетно ниво на живеење се застапени со скромно учество: образование 1,1%, рекреација и култура 2,8%, здравје 3,3% итн. Доколку наведените производи/услуги кои опфаќаат приближно 2/3 од вкупната потрошувачка се дополнат со порастот на нивните цени, станува јасно каков е трендот на стандардот на граѓаните кој ќе следи доколку не се размислува за некои решенија/консензус кои ќе влијаат на подобрување на ситуацијата на долг рок. **Дали основните политики ќе бидат поставени на начин со кој се преферираат увозниците за сметка на домашното производство, дали и со кои политики ќе се влијае на обликување на потрошувачката на граѓаните, на кој начин ќе се намали влијанието од глобалниот пораст на цените во увозно зависна земја како Р.Македонија? Ова е само дел од отворените прашања кои постојат во оваа област, а бараат дебата.***

²³ На пример, во јуни 2012 година тричлено семејство (млад брачен пар со мало дете) кое живее во Скопје плаќа 1.300 денари повеќе споредено со истиот месец од 2011 година, пресметано со ЦЕА калкулатор на инфлација до кој може да се пристапи на: <http://www.cea.org.mk/calculator/Default.aspx>.

Невработеноста и сиромаштијата - Невработеноста претставува најгорлив проблем на македонската економија, кој има силни реперкусији во другите области од економијата (посебно во социјалната сфера, стандардот на живеење и општата благосостојба во Р.Македонија, како и неекономски негативности од отуѓување, исклученост од и намален социјален живот, па дури и неможност за наоѓање брачен партнери и инхибиција за формирање семејство). Во изминатите години (земајќи го предвид периодот од отпочнувањето на транзицијата до денес), невработеноста во Р. Македонија бележи стапки над 30%, што укажува на тоа дека проблемот е далеку подлабок и најверојатно е над моќта на економијата сама по себе да го реши. Разните тесни мерки што ги носеа различните политички опции (вработување по еден член од семејството, брзата приватизација на големите компании, активните политики за преквалификација на кадар, разните стимулации за отворање сопствени бизниси и стимулациите за компаниите кои ќе вработат нови лица, големата кампања за потрага по странски директни инвестиции), како и контрадикторните политики со форсирање флексибилност на работна сила која по осамостојувањето сепак била флексибилна во РМ, не покажаа значајни резултати во намалувањето на невработеноста (види пошироко Nikolov, 2003).

Сиромаштијата е другата страна на медалот, која оди рака под рака со невработеноста и која претставува друго отворено прашање кое бара големо внимание од политичките елити – на пример, консеквенци од регионален дисбаланс при етничка фрагментација, а во контекст на Охридскиот рамковен договор, барање азил во странство, иселување од Р.Македонија итн. (види пошироко Bartlett et al., 2010). Сиромаштијата (бројот на семејствата кои немаат доволно средства за прехранбените и останати производи и услуги за задоволување на примарните потреби) се одржува на нивото од околу 30%, но длабочината на сиромаштијата (просечен пропорционален недостиг на расходи за целата популација) константно се зголемува. Притоа, многу загрижувачко е

зголемувањето на сиромашните кај коишто главата на семејството има завршено високо образование, што ја покажува немоќта на економијата да креира работни места и да ги задоволи основните потреби и на оваа група од населението (што понатаму има големи импликации – евидентен е примерот на зголемување на делот од оваа популација која ја „бара среќата“ во странство). Програмите за поддршка на сиромашните се непроменети многу години, не е направена анализа за нивната успешност, а од друга страна, сиромаштијата константно се зголемува, како и политичките спротивставувања околу нејзиното намалување. Каде води денешното немање консензус – еден очигледен тренд кој ја одржува/зголемува сиромаштијата во Р.Македонија претставува зголемувањето на учеството на граѓаните со приватна потрошувачка во јавни услуги, како што се образование и здравство, иако граѓаните веќе плаќаат за овие услуги преку даночниот систем и здравствениот систем. Во последните години особено е зголемено учеството за здравство. Доколку овие трошоци се исклучени од приватната потрошувачка на граѓаните, односно граѓаните ги користат јавните услуги за кои веќе платиле без дополнително да плаќаат, бројот на сиромашни ќе се намали за скоро 4% или за околу 70.000 лица. **Според тоа, политичките елити треба да се посветат на проблемот, правејќи консензус за доминантните отворени прашања (не за сите, со цел да имаат простор за политичка конкуренција), со цел проблемите за невработеноста и сиромаштијата, кои се од исклучително значење за долгорочниот развој на државата, да се изолираат од политичките препукнувања и надмудрувања и фокусот да биде ставен на заедничко барање решение за преземање активности и мерки во областа.**

Економската политика – Економската политика претставува едно од прашањата кои се најмногу експонирани и за кои консензусот помеѓу политичките елити во Р.Македонија е најмал. Иако макроекономската политика во моментот е стабилна според меѓународните институции

(ММФ, Европската комисија итн.), кога се анализираат нејзините долгочарни трендови постојат низа дилеми и отворени прашања за кои е пожелно политичките елити во РМ да имаат барем приближени ставови. **Фискалната политика** – Приходите од даноци се зголемени, а со тоа и улогата на државата во македонската економија. Исто така, се зголемуваат и трансферите. Меѓутоа во Р.Македонија не постои транспарентна анализа за фискалната одржливост и целите кои се сака да се постигнат со фискалната политика, а и фискалната транспарентност доживува деградација. Иако улогата на државата е зголемена, сепак сиромаштијата расте, креирањето работни места е на ниско ниво, невработеноста останува на високо ниво дури и при зголемени трансфери (значи, самата улога на државата е под знак прашање во РМ – дали и за тоа не треба дебата?!). Р. Македонија во изминатиот период бележи релативно ниски (во последниот период има благо зголемување) буџетски дефицити, тренд на зголемување на надворешниот долг и опаѓање на задолжувањето на домашниот пазар. Трендот на благо зголемување на буџетскиот дефицит и каматните стапки на државните записи во последните 3-4 години го раздвижија пазарот на капитал во државата и имаат соодветно влијание на однесувањето на банките и другите учесници на финансиските пазари. Дали ваквата структура и соодноси на задолжувањето, дефицитите и каматните стапки се одржливи на долг рок и кои ќе бидат ефектите доколку овие трендови продолжат. **Монетарна политика** – која е стабилна и исклучително внимателна во последната деценија, во последните неколку години отвори голем број прашања во академската и стручната фела – дали трендот на *de facto* фиксен девизен курс којшто го следи во иднина носи повеќе бенефити (имајќи ја предвид девизната структура на депозитите и кредитите на населението и бизнисите, структурата на увозот, стабилноста во економијата, очекувањата на економските агенти итн.) или носи повеќе трошоци на македонската економија (одржливоста на долг рок, девизните резерви доколку тој биде нападнат, интересите на извозните компании итн.). Намалувањето на каматната стапка на благајничките

записи во последниот турбулентен период на глобална економска криза имаше благо позитивно влијание на општото ниво на каматни стапки во државата, што имаше благ ефект на кредитната активност и стимулирање на економската активност во економијата. Меѓутоа, дали е тоа доволно на долг рок за македонската економија, дали монетарната политика со менување на својот курс може да придонесе повеќе за економскиот развој во државата, се прашања кои бараат долгорочен консензус, со цел промената на политиките кои имаат широко и силно влијание на сите сектори во економијата да не бидат кочница на долгорочниот одржлив развој на државата. **Платно-билансната стабилност** – Дефицитот во платниот биланс кој подолг период се одржува во македонската економија (финансиран во доминантен дел од приватните трансфери) ја покажува долгорочната одржливост и способност на македонската економија за балансирање на извозот/увозот и приливите/одливите на капитал. Главните столбови на приливи на девизи: извозот и тековните трансфери (со исклучок на СДИ како непостојан прилив) се извор на девизни средства кои треба да ги покријат увозот и заемите, но јазот помеѓу овие два столба од 2006 година расте, што во иднина може да ја загрози платно-билансната одржливост. Какви долгорочни политики треба да се преземат – привлекување странски инвестиции (непостојан извор), стимулирање на извозот, мерки за супституција или намалување на увозот, кампањи за купување домашни производи – со цел јазот кој се зголемува да биде одржлив на долг рок? **Приватните трансфери** – како главен извор (на редовна основа) за финансирање на платно-билансниот дефицит и созначење за растот и развојот на нашата економија, во последните неколку години бележат драматичен пораст. Меѓутоа, од друга страна, знаејќи ја состојбата со невработеноста и степенот на заработка, Македонците сè почесто излезот го наоѓаат во заработка во странство. Ова значи иселување/губење на високообразовни и искусни кадри со што Р.Македонија губи и знаење, човечки ресурси и потенцијал за

долгорочен развој. **Кои политики и долгорочни мерки треба да се донесат со цел балансирање на овие два спротивставени трендови?**

Ова се само дел од отворените прашања, дилемите, проблемите за кои е клучно македонските политички елити да дебатираат искрено и без ситно политикантство со цел да се обидат да постигнат консензус барем за насоките и целите на економијата на РМ. Постојат голем број отворени прашања и дилеми кои се дел од спомнатите, како и низа кои не се спомнати (дел ќе бидат опфатени со пресметката на индексот на одржлива економска благосостојба во Р.Македонија), дел ќе останат за некоја идна анализа, додека голем број ќе се појавуваат во иднина со менување на економската и општествената околина (што значи дека барањето консензус за квалитетен живот е процес).

Политичката структура на Р. Македонија

Следните класификации на Р.Македонија и нејзиниот политички систем се базирани на „Power and choice: An introduction to political science“ од W. Phillips Shively (2009).

Р.Македонија е парламентарна демократија каде што претставниците во Собранието се избираат од страна на народот и потоа тие разгледуваат, проценуваат и гласаат за предложени закони. На последните предвремени парламентарни избори во 2011 година во Р.Македонија учествуваа 53 политички партии. Според тој критериум, Р.Македонија како држава може да се класифицира како повеќепартички систем, особено бидејќи на изборите вообичаено една партија не се здобива со доволно гласови за да освои мнозинство во Собранието, што резултира со формирање коалиции.

Сепак, Р.Македонија покажува карактеристики на доближување кон двопартички систем. Шивли (Shively) го описува двопартискиот систем како партиски систем во кој е неизвесно која партија ќе добие мнозинство, но најчесто се очекува дека власта ќе премине кај една од двете главни партии. Исто така, во двопартискиот систем главните две партии вообичаено добиваат над 90 проценти од гласовите во изборите, но сепак ниту една од нив не добива повеќе од 55 или 60 проценти од гласовите. Во случајот на Р.Македонија, двете главни партии се ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ, бидејќи на македонските избори вообичаено една од овие две партии се здобива со власт и формира влада. Во врска со другите критериуми на Шивли, доколку се земат предвид сите парламентарни избори по 2000 година т.е. изборите во

2002, 2006, 2008 и 2011 г., може да се забележи дека процентот на гласовите што ги добиваат главните две партии, ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ, вкупно (заедно со нивните изборни коалиции) порасна од 66,6 проценти во 2002, до 71,76 проценти во 2011²⁴. Сепак, ниту ВМРО-ДПМНЕ ниту СДСМ имаат добиено повеќе од 50 проценти од гласовите. Овие карактеристики на македонските парламентарни избори и партии укажуваат на тоа дека македонскиот партиски систем сè повеќе и повеќе наликува на двопартиски систем (или кога би биле уште попрецизни (2+1) партиски систем во кој доминираат две македонски и една албанска политичка партија).

Кога е во прашање јавната администрација на Р.Македонија, анегdotски се смета дека Р.Македонија, како и поголемиот дел од западниот свет, претставува високо бирократизирана земја, во смисла на тоа дека јавната администрација е сеприсутна во сите процеси и претставува важен дел од власта. Според Шивли, а и според политичките науки, бирократијата всушност претставува одреден вид организирање на јавната администрација, со специфични карактеристики како: во јавната администрација се вработува врз база на искуство и квалификации за потребната работа (и во РМ? н.з.), стандардизирани административни процедури (има такви во РМ? н.з.), хиерархиска структура, номинална заштита од политички притисоци со еден вид мандат на вработениот во јавната администрација, т.е. без разлика од промените во власта, вработениот си го задржува своето работно место според договореното времетраење (и во РМ? н.з.). Според оваа формална дефиниција за бирократија, Р.Македонија сепак не е толку бирократизирана како што се претпоставува.

Условите за совршена бирократија кои не се исполнети во Р.Македонија се тоа што во јавната администрација се вработува

²⁴ Државна изборна комисија:
http://www.sec.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=79.

според партиска припадност и сродство, а не според квалификации, а исто така и при промена на власта многу вработени во администрацијата се заменети од припадници на новата партија на власт (дополнителните компликации кои се јавуваат како нуспојава на пост-Охридски рамковен договор-законите кои произлегуваат од него, кои нема да ги коментираме во овој текст). Според автори од Економскиот институт во Загреб, ова се нарекува пазарна економија под влијание на власти, каде што властта не е често неутрална и во замена за политичка поддршка од страна на одредени елитни слоеви нуди секакви привилегии (што претставува клиентелизам н.з., види Cerami & Stubbs, 2011), а од друга страна, ако на тоа се додаде и етничкиот момент, веќе добиваме политизирани етничитети во РМ кои дополнително го комплицираат полето за постигнување консензус.

Политичките партии во Р.Македонија

Поголемиот дел од класификациите во овој дел од анализата се направени според идеологиите изнесени во „Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East-Central and Western Europe Compared“ од Vit Hlousek и Lubomir Kopecek (2010).

Според организацијата, повеќето поголеми партии во Р.Македонија може да се класифицираат како таканаречени масовни партии, кои се фокусираат на градење силна институционална организација во партијата, територијална распространетост и активност во сите аспекти и периоди. Помалите партии, пак, спаѓаат во кадровски партии, кои не се територијално распространети и во голема мера се неактивни освен пред избори (види Hlousek & Kopecek, 2010). Силјановска-Давкова (2013) аргументира дека на почетокот на 1990-тите македонското општество е поделено на социјалистичко, либерално и традиционално од чии корени се произлезени разните политички партии во Р.Македонија. Ванковска (2007), пак, аргументира дека во РМ имаме партии за сè, кои се без идеологија и кои само ја хранат докмата за НАТО и ЕУ. Како и да е, ние, според идеологијата, најпрвин ќе ги разгледаме двете поголеми партии во Р.Македонија, ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ, и нивната позиција на политичкиот спектар.

Според статутот на ВМРО-ДПМНЕ, партијата претставува „народна партија со демохристијанска ориентација“. Оваа идеологија укажува на тоа дека оваа партија е национална партија која се стреми кон воспоставување традиционални христијански вредности. Традиционалните вредности вообичаено се поистоветуваат со конзерватизам или христијанска демократија, чие основно начело е одржување ред и заеднички вредности во заедницата (види Shively,

2009). Со други зборови, конзервативните и демохристијанските партии се нарекуваат десничарски партии, во кои спаѓа и ВМРО-ДПМНЕ. Главните карактеристики на демохристијанската идеологија се возвишување на општеството како целина, претставување на традиционалното семејство како основна и централна единица во општеството, одржување христијански вредности, обрнување внимание на здравството и слично. Главните особини на конзервативните партии се многу слични и се состојат од почитување на традициите и општествената хиерархија со институциите како водилки и воспоставувачи на ред во општеството, огромно почитување на сопственичките права, истакнување на националниот идентитет и патриотизмот. Партии со слична идеологија се ВМРО-НП, ВМРО-ДП, Обединети за Р.Македонија и Демократски сојуз.

Од друга страна, пак, СДСМ, според самото име на партијата, може да се идентификува како социјалдемократска партија. Социјалдемократските партии припаѓаат на другиот дел од спектарот и се нарекуваат левичарски партии. Главното начело на овие партии претставува изедначување на сите слоеви во општеството во секој поглед, па затоа нивните политики рефлектираат солидарност, општествена праведност и еднаквост, заштита на социјално ранливите групи, малцинства и жените, како и намалување на нееднаквоста во општеството преку прогресивни даноци и прераспределба (види Hlousek & Коресек, 2010). Партии со слична идеологија претставуваат ЛДП, СПМ и НСДП.

Во практика, и горенаведените партии не се наоѓаат на екстремите од овој левичарско-десничарски спектар, туку главно ги балансираат двете страни во нивните политики²⁵ што, пак, нè наведува да размислеваме дека партиите во РМ се повеќе здруженија на интересни групи. Доказ за ова претставуваат индексите за мерење на позицијата на

²⁵ За овој феномен види и во: Vankovska B. (2007)

политичкиот спектар креиран од страна на Comparative Manifestos Project. Просечниот индекс за ВМРО-ДПМНЕ изнесува 10,6, додека за СДСМ изнесува -4,6, измерени на скала од -100 (левичарски) до +100 (десничарски). Ова укажува на тоа дека двете партии се централистички настроени во своите политики, но СДСМ претставува благо левичарска партија, а ВМРО-ДПМНЕ благо десничарска партија. *Сепак, анализата која беше направена на домените во кои го бараме консензусот покажа други резултати (види подолу).* Истото може да се каже и за партиите слични на ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ. Тука се забележува и промена во организацијата на партиите, каде што партиите ги менуваат своите идеологии и структура со цел да се доближат кон што поголем број гласачи, по што овие партии се нарекуваат „catch-all“ партии (види Hlousek & Korcesek, 2010).

Од друга страна, пак, дел од декларираните политички партии во Р.Македонија повеќе наликуваат на интересна група или лоби-група. Додека политичките партии се фокусираат на водење и организирање на државата, интересните групи, според Шивли, имаат за цел да лобираат кај властта и да ја насочуваат кон одредени политики од интерес на групата. Кога е во прашање Р.Македонија, тука главно спаѓаат политичките партии кои застапуваат одредени малцинства и нивните права. Така, ДУИ и ДПА, партиите кои ги застапуваат правата на Албанците во Р.Македонија, иако официјално се водат како политички партии, своите цели повеќе ги карактеризираат како интересни групи.

Индивидуална анализа на партиските политики

Во овој дел ќе се разгледа секоја партија посебно и според нивните програми и изјави за јавноста ќе се разгледа какви проекции имаат за македонската економија и какви решенија имаат за проблемите во неа. Оваа анализа ќе биде структурирана според претходно посочените области за кои си поставивме цел да го утврдиме степенот на консензус, со цел да видиме дали помеѓу партиите постои консензус (а покрај тоа, тие сепак се впуштаат во дневно-политички игри) или воопшто не постои консензус. Според претходно изнесените карактеристики на левичарски и десничарски партии, секоја политика на партијата ќе се карактеризира како левичарска или десничарска.

Целта ни е да ги сублимираме овие идеи на политичките елити на едно место за да може да се направат анализи и споредби, како и да поттикнат дебати за постигнување некој минимум на консензус. ЦЕА во овој момент не може на ова место да ја спроведе оваа анализа и поради тоа што не постои консензус ниту пак волја за учество на партиите во една ваква обемна вежба. Се надеваме дека со овој труд ќе ги сензибилизирате да учествуваат во идна подетална анализа и ќе увидат дека нашите намери се искрени и без политички опортунизам. Сакаме да укажеме дека ова, воедно, е и прво вакво истражување во Р.Македонија, па и пошироко, кое се обидува на едно место да ги претстави погледите/ставовите (во нивните политички програми и изјави во јавноста) на политичките елити во државата и да укаже на важноста од нивно приближување на долг рок, за постигнување одржлив развој и благосостојба на граѓаните на РМ.

ВМРО-ДПМНЕ

Од Манифестот за реформи и развој (програма за 2011 – 2015), ВМРО-ДПМНЕ ги издвојува следниве клучни цели за овој период:

- Зголемување на производството, извозот и инвестициите со цел да се подобри македонската економија. Политиките што ги истакнува ВМРО-ДПМНЕ со кои ќе се достигне оваа цел вклучуваат подобри услови за инвеститорите, подобрување на економската инфраструктура и работната сила, поддршка на мали и средни претпријатија итн. Главно, овие економски политики не можат да се карактеризираат како левичарски или десничарски бидејќи тие речиси исклучително се застапени кај секој вид партишка политика како основа за економски развој. Сепак, вреди да се напомене дека фокусирање и силно застапување на слободна трговија понекогаш се смета за десничарска политика.
- Подобрување на животниот стандард на граѓаните преку политики за вработување, зголемување на пензиите и платите, подобар квалитет на културата и спортот, подобри здравствени и образовни услуги, заштита на животната средина и слично. Защитата на животната средина сè повеќе и повеќе станува една од главните политики на левоориентираните партии.
- Защита на ранливите категории граѓани преку зголемување на социјалната помош и останатите надоместоци и сл. Ова претставува типична левичарска политика водена од начелото за еднаквост во општеството и израмнување на општествените слоеви и преку ова начело се идентификуваат левичарските партии.
- Развивање на агробизнисот преку субвенции, доделување земјиште и слично. Имајќи предвид дека земјоделството е една од најважните економски гранки во Р.Македонија, неизбежно е македонските партии да подготвуваат политики за

агробизнисот. Сепак, историски гледано, помагањето на работничката класа претставува левичарска политика.

- Поквалитетно образование и модернизирање на наставата, како и подобар квалитет на здравствените услуги. Ова е заедничко за сите партии на политичкиот спектар, но сепак вреди да се напомене дека загриженоста за подобрен пристап до образование и здравство за социјално ранливите групи претставува дел од идеологијата на левичарските партии.
- Подобрување на институциите како судството, полицијата, културните институции и јавната администрација и подобрување на економската инфраструктура. Овие политики се општи и не може да се определат како левичарски или десничарски, но сепак од особена важност за конзервативните партии претставуваат институциите и нивното подобрување, бидејќи тие се телата кои ја обединуваат општествената целина.

Во продолжение следуваат неколку проблеми од кои е зафатена македонската економија. Преку разгледување на програмата на ВМРО-ДПМНЕ и нивните изјави за јавноста, ќе се обидеме да го одделиме нивниот став во врска со овие проблеми и решенијата што ги предлагаат (заедно со квантификација за евентуално идно моделирање, колку што е можно). Структурата на табелите е според домените што ги анализираме, а произлезени од графиконите во анексот.

Проекции и мерки на ВМРО-ДПМНЕ од нивната изборна програма за 2011-2015

Проблем	Решение	Квантификација
Јазот помеѓу работодавачи и работници расте	<ul style="list-style-type: none"> - Справување со неплаќачи на данок. 	/
Јазот помеѓу реалниот сектор и услугите расте	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемување на платите на просветните работници, културните, социјалните и здравствените работници, на вработените во судството, полицијата, војската, државната администрација. 	<ul style="list-style-type: none"> - 21,3% зголемување на платите во јавниот сектор. Доколку се земе предвид дека просечната плата во јавниот сектор од 03.2012 до 05.2012 изнесува 25.080²⁶, платите ќе достигнат 30.422 денари.
Јазот помеѓу граѓаните расте	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на животниот стандард; - Подобри здравствени и образовни услуги; - Програма за е-инклузија која се состои од обуки за ИТ вештини, како и отворање нови интернет-клубови и зголемување на пристапот до интернет. 	<ul style="list-style-type: none"> - 24,2% зголемување на пензиите до 2015. Просечниот износ за старосни, инвалидски и семејни пензии за 2011 изнесува 10.682²⁷, што значи пензиите ќе достигнат 13.267 денари; - Зголемување на социјалната помош од 21,3% до 2015, што значи дека социјалната помош просечно ќе порасне од 455 денари до 1.130 денари во зависност од почетната висина²⁸; - Минимум 2,13 милиони евра за проектот е-инклузија. Според една студија во Турција (види Atasoy, 2012),

²⁶ Завод за статистика на Македонија.

²⁷ Фонд за пензиско и инвалидско осигурување.

²⁸ Министерство за труд и социјална политика.

		поседување само една основна ИТ вештина ја зголемува веројатноста за добивање работа за 12%.
Цената на храната расте, а Македонија редовно повеќе увезува одошто извезува храна	<ul style="list-style-type: none"> - Развој на земјоделството преку субвенции и зголемување на конкурентноста; - Промоција на македонски производи на странски пазари. 	<ul style="list-style-type: none"> - Укинување или намалување на царинските давачки за шеќер, сиров шеќер од шеќерна репка, репроматеријали за сокови (ова поттикнува увоз, а не извоз); - Поддршка на аграрот – 670 милиони евра од 2011 до 2015; - Земјоделство со просечен раст од 5%;
Невработеноста останува над 30%	<ul style="list-style-type: none"> - Национална стратегија за вработување: развој на работна сила, реформа на образовниот систем, борба против сивата економија и сл.; - Државна поддршка за вработување одредени категории невработени; - Поголеми инвестиции; - Потенцијал за вработување кај малите и средните претпријатија; - Кредити за самовработување. 	<ul style="list-style-type: none"> - Невработеност од 25% до 2015; - Активни мерки за вработување за периодот 2011-2015, со минимум 12,270 вработени и буџет за мерките од околу 55,78 милиони евра.
Нема намалување на сиромаштијата во Македонија	<ul style="list-style-type: none"> - Одржлив економски развој; - Финансиска поддршка; - Зголемување на пензиите; - Социјални станови, дневни центри, народни кујни; - Помош за пензионерите, социјалците, лица со посебни потреби, самохрани родители, сирачиња итн; 	<ul style="list-style-type: none"> - Надоместок за енергетска сиромаштија од 600 ден. - 12 народни кујни до 2015; - Стипендирање на 2.400 Роми средношколци; - Самовработување на Роми со грант од 3.000 евра; - Раст на БДП од 4-5% во 2012-2013 и 5,5-7% во 2014-2015;

	<ul style="list-style-type: none"> - Е-инклузија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Дел од мерките за намалување на јазот помеѓу граѓаните се однесуваат на социјална инклузија и намалување на сиромаштијата.
Концентриран извоз со ниска додадена вредност	<ul style="list-style-type: none"> - Главна цел за извоз: зголемување на конкурентноста преку инвестиции во патната и железничката инфраструктура, подобрување на бизнис-климатот и намалување на трошоците за фирмите, инвестиции во образование, форсирање ИТ услуги во јавниот сектор итн. 	<ul style="list-style-type: none"> - Раст на извозот од 8% до 10%, раст на увозот за 6% до 8%; - Поддршка на индустриското производство преку укинување на царината за 106 тарифни ознаки кои се однесуваат на центри за машинска обработка, стругови, машини, преси итн.
Економија зависна од приватни трансфери	<ul style="list-style-type: none"> - Стимулирање на домашни и странски инвеститори, зголемување на приватните инвестиции; - Градење индустриски зони, олеснување на административните процедури за странци заинтересирани за инвестиирање во Македонија; - Промоција на Македонија како инвестициска дестинација. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемување на СДИ на 2 милијарди евра од 2011 до 2015; - Инвестициите ќе растат со стапка 7-10% годишно и до крајот на 2015 ќе достигнат 30% од БДП.
Услугите за здравство и образование	<ul style="list-style-type: none"> - Инвестиции во образовна инфраструктура, информатичка технологија, инвестиции во наука и иновации, подобрни наставни програми; - Подобра опрема и здравствена инфраструктура, зајакнување на 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на социјалните придонеси (пензиско и инвалидско, здравствено и осигуруување во случај на невработеност) до ниво од 25,4%; - Буџет за е-образование: минимум 4,05 милиони евра; - Разни инвестиции во

	<p>квалитетот на здравствените работници;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Е-образование и ИКТ услови во образоването; - Подобрување на основното, средното и високото образование преку разни реформи; - Подигање на квалитетот на здравствените услуги, стабилен систем за финансирање на здравствтвото. 	<p>средното и основното образование: реновирање и градење училишта, подобрување на наставната програма и наставниот кадар, градење спортски сали, стипендии итн. Буџет: минимум 7 милијарди денари или околу 114 милиони евра;</p> <ul style="list-style-type: none"> - 100 милиони евра од 2007 за проектот за реконструкција и дограмба на болниците.
Задолжување на државата	/	<ul style="list-style-type: none"> - Државен долг најмногу од 30% до 35% од БДП.
Фискалната политика и растот на државниот сектор	<ul style="list-style-type: none"> - Сочувување на ценовната стабилност и поддршка на економскиот раст; - Активна и одговорна фискална политика; - Дефицит поврзан со капитални инвестиции за инфраструктурни проекти; - Справување со неплаќачи на данок; - Намалување на административните трошоци и поедноставување на административните процедури; - Реформирање на јавната администрација преку модернизација и имплементација на информатичката технологија. 	<ul style="list-style-type: none"> - Одржување буџетски дефицит на ниво од 2%, максимум до 3% од БДП; - Јавни инвестиции на ниво 4% до 5% од БДП; - Градежништво со просечен пораст од 7,5% до 2015 година како резултат на јавни капитални инвестиции; - Без нови даноци во економијата; - 0% данок на добивка за претпријатија под 3 мил. денари; - ДДВ за туристички услуги и сирово масло за јадење до 5%.
Фискалната политика и пазарот на капитал	<ul style="list-style-type: none"> - Хармонизирање на пазарот на капитал со ЕУ легислативата; - Гарантен фонд за обезбедување на 	/

	<p>учесниците на пазарот на капитал;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Поттикнување на развојот на еквити-фондови и инвестирање во нив. 	
Монетарната политика	<ul style="list-style-type: none"> - Почитување на независноста на НБРМ; - Кредитни линии од меѓународни финансиски институции. 	<ul style="list-style-type: none"> - Инфлација од 3% годишно; - Пораст на банкарски кредити од 15% до 25% годишно.
Стабилност на платниот биланс	/	<ul style="list-style-type: none"> - Како резултат на порастот на извозот и на странските директни инвестиции, девизните бруто-резерви во периодот 2011-2015 година ќе се зголемуваат и ќе се одржуваат на ниво од околу четири-петмесечна покриеност на увоз на стоки и услуги, што ќе овозможи стабилност на девизниот курс на денарот; - За повеќе мерки погледнете во делот за извоз и увоз на храна, бидејќи мерките за увоз и извоз се поврзани со платниот биланс.

СДСМ

Во програмата на СДСМ од 2011 година се издвоени следниве цели и задачи:

- Развој на демократијата, зголемување на слободата и промовирање на еднаквоста. Главно, демократијата и слободата се карактеристики на сите партии без разлика на позицијата на политичкиот спектар, еднаквоста помеѓу сите единки од

општеството главно претставува поле на работа на левичарските партии, како што воедно е и СДСМ.

- Подобрување на економијата и животниот стандард, како и намалување на невработеноста и сиромаштијата. Имајќи ја предвид слабата македонска економија, сите овие цели и мерки ја отсликуваат потребата на власта (без разлика дали е левичарска или десничарска) да ја подобри економската ситуација во Р.Македонија.
- Намалување на социјалните разлики и зголемување на граѓанската партиципација. Токму оваа мерка претставува левичарска мерка бидејќи, како што беше напоменато претходно, социјалното изедначување помеѓу сите општествени слоеви е централна тема на левичарската идеологија.
- Зајакнување на институциите на системот преку воведување стандарди за професионалност и ефикасност. Ова може да се класифицира како десничарска мерка поради акцентот кој е ставен врз институциите и нивното работење, што претставува десничарска карактеристика.
- Промовирање модел на корпоративно управување, поголема соработка помеѓу јавниот и приватниот сектор и властта и граѓаните. Оваа цел споделува карактеристики со левичарската, но воедно и десничарската идеологија бидејќи во еднаква мера се фокусира на граѓанинот како основа на општеството и на институциите како носители на мокта.
- Политичка култура на дијалог и толеранција за надминување на политички, верски, етнички и други поделби во Р.Македонија. Ова, повторно, е поврзано со изедначување на сите личности во општеството, што е левичарска политика.
- Успешна интеграција на Р.Македонија во НАТО и ЕУ. Ова претставува заедничка цел на сите партии во Р.Македонија, без разлика на ориентираноста.

Следува истата анализа за СДСМ којашто беше направена за ВМРО-ДПМНЕ – како да се решат проблемите во македонската економија според СДСМ и квантификација на решенијата.

Проекции и мерки на СДСМ за Р.Македонија (доколку поинаку не е наведено, сите мерки се од нивната изборна програма за 2011 година)

Проблем	Решение	Квантификација
Јазот помеѓу работодавачите и работниците расте	- Прогресивно оданочување стимулативни субвенции ²⁹ . и	- Прогресивно оданочување.
Јазот помеѓу реалниот сектор и услугите расте	- Да се остави пазарот да го реши овој проблем ³⁰ .	/
Јазот помеѓу граѓаните расте	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на разликите помеѓу граѓаните и овозможување поголема еднаквост помеѓу сите слоеви во општеството; - Спротивставување на рамниот данок; - Оданочување според економската моќ и според големината на заработка. 	<ul style="list-style-type: none"> - Воведување прогресивно оданочување; - Без оданочување на каматата на заштедите во банките за да се поттикне штедењето; - Овозможување семејниот месечен приход на семејство пензионери кои имаат најмалку 70 години да не биде помал од одреден износ; - Намалување на трошоците од функционирање на вториот пензиски столб, што ќе резултира со поголеми пензии во вториот столб.
Цената на храната расте, а Македонија редовно повеќе увезува односито	- Поддршка на извозно ориентираните претпријатија.	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на ДДВ за храната до 0%³¹.

²⁹ Од одговорите на СДСМ за анкетата пратена од ЦЕА.

³⁰ Од одговорите на СДСМ за анкетата пратена од ЦЕА.

³¹ Прес конференција, 21.08.2012.

извезува храна		
Невработеноста останува над 30%	<ul style="list-style-type: none"> - Креирање работни места со динамика соодветна на отворањето нови производни капацитети; - Подобрување на комуникацијата на средните училишта со постојното стопанство заради обезбедување на нивните потреби за работна сила и усогласување на наставните програми; - Лиценцирање на средни училишта за добивање можност за издавање потврди за преквалификации и доквалификации; - Стипендирање дефицитни кадри и организирање саеми за вработување; - Соодветно образование како приоритет. 	<ul style="list-style-type: none"> - Вработување лица со ниски квалификации и низок социјален статус во инфраструктурни проекти; - Ревитализација на градежни образовни објекти со ослободување во висина до 20% на обврските по основ на ДДВ поради користење квалификувани, но дотогаш невработени или краткорочно вработени лица; - Субвенционирање на вработување невработени најмалку на 6 месеци при изведување обемни јавни катастарски теренски активности; - Создавање кредитна програма при МБПР за поддршка на јавни работи во недоволно развиените општини, преку комерцијални банки со кредити со 0,5% камата, на период од 5 години – за локални проекти за самовработување или вработување на најмалку 3 лица во следните 3 години, со целосно ослободување од ДДВ во првите три години; - Финансирање на пошумување или зазеленување во Македонија со

		<p>приоритет за учество на невработени или лица со краток работен стаж од тие средини со месечен надомест од 4.000 денари за најмногу 6 месеци;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бесплатна обука за користење компјутер и интернет за сите невработени; - Намалување на невработеноста за 10% во рок од 1 до 2 години, главно во службниот сектор и секторот за нови технологии; - Ослободување од плаќање на здравствено осигурување во првата година од вработувањето кадри на кои им е прво вработување и се помлади од 28 години; - Донесување закон за најниска плата; - Минимална плата за сите сектори од 9.100 денари.³²
Нема намалување на сиромаштијата во Македонија	<ul style="list-style-type: none"> - Субвенционирање вработувања на социјално ранливи групи во Македонија; - Социјална заштита преку превентивна заштита, вонинституционална заштита, поддршка со парична помош и домување во социјални населби; - Еднакво образование и 	<ul style="list-style-type: none"> - Долгорочко одржлива стапка на економски раст од околу 6%; - Надоместок за енергетска сиромаштија; - Распределба на користени компјутери од јавната администрација на ранливите групи; - Зголемување на

³² Прес-конференција, 10.07.2012,

<http://www.sdsms.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=6&articleId=6754>.

	пристап до образование за сите – подобрување на условите за учење и инфраструктура во руралните средини, пристап до ИТ средства, пристап до културни институции, дополнителна настава.	социјалната помош; - Исплаќање 2.000 денари месечно на сиромашните за купување македонски производи во текот на ³³ .
Концентриран извоз со ниска додадена вредност	- Производна специјализација на извозно-ориентираните гранки, зголемување на нивната продуктивност и конкурентност и оттука зголемување на извозот.	- Стимулирање увоз на добра кои се неопходни за производниот процес (машини, опрема, технологии); - Да се разгледаат и мерките за платниот биланс бидејќи дел од нив може да се однесуваат на овој проблем; - Снижување на нивото на царински стапки до 50% за увоз на сировини и репроматеријали за МСП ако се наменети за извоз на финалниот производ; - Субвенционирање до 25% на каматата за кредитите и ослободување од 50% од таксите кај извозни царински декларации за МСП кај кои вредноста на извезеното е за најмалку 50% повисока од вредноста на увезеното.
Економија зависна од приватни преноси	- Политика на инвестиции; - Раст на инвестициите преку: враќање на довербата на	- Учество на брутото-инвестициите во БДП да се покачи на ниво повисоко од 31%;

³³ Прес-конференција, 12.07.2012,

<http://www.sdsms.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=6&articleId=6768>.

<p>инвеститорите, брза, ефикасна и некорумпирања јавна администрација, независно и ефикасно судство, отворена и пријателска влада, квалитетна работна сила, стимулирање на штедењето како извор на инвестиции;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Влез во НАТО за зголемување на СДИ; - Поттикнување на инвестициите; - Креирање Агенција за претприемништво и странски инвестиции како и Национална стратегија за пристап кон инвеститори. 	<ul style="list-style-type: none"> - Учество на приватните инвестиции, домашни и странски, во БДП да порасне на ниво од најмалку 25,5%; - Поттикнување на штедењето, а со тоа воедно и инвестиции, преку укинување на данокот на каматите на банкарските депозити; - Делумно или целосно ослободување од плаќање на давачките за увоз на опрема за гринфилд-инвестиции, проекти кои вработуваат луѓе во неразвиени општини и дејности обединети во кластери на конкурентска предност; - Национална стратегија за пристап кон инвеститорите во дејности од национален интерес, низ заеднички вложувања со државата, стратегии на спојувања, припојувања и преземања на постојни претпријатија, со минимално сопственичко учество на државата од 20%; - Креирање Национална програма за трансформација на државните и јавните претпријатија, со нивна трансформација
--	---

		во акционерски друштва во државна или јавна сопственост со минимум државно учество од 51%, а овозможување акционерски уделници на заинтересирани домашни или странски инвеститори.
Услугите за здравство и образование	<ul style="list-style-type: none"> - Меѓународни и европски стандарди за македонското образование, како и фокусирање на целите пропишани со декларацијата „Образование за сите“ од ОН и „Образование и обука 2010“ на Европската комисија за образование; - Основни приоритети за образовната платформа: реструктуирање на задолжителното образование, остварување еднакви можности во образованието, враќање на дигнитетот на наставничката професија, подобрување на квалитетот на образованието, високо образование и наука конкурентни на европските стандарди, доживотно учење; - Сеопфатност во здравственото осигурување, солидарност во здравственото осигурување и еднаквост во обврските за плаќање на здравственото осигурување; - Информатичка 	<ul style="list-style-type: none"> - Да нема повеќе од 10% лица кои прерано го напуштаат образоването; - Намалување за најмалку 20% ученици на бројот на учениците со ниски постигнувања во читање со разбирање на Програмата за меѓународно оценување на учениците (ПИСА-тестирање); - Најмалку 85% од младите треба да имаат завршено средно образование; - Зголемување за најмалку 15% на бројот на студенти кои ќе дипломираат математика, природни науки и технологија, со истовремено намалување на родовиот дисбаланс; - 12,5% од возрасното население треба да учествува во доживотно учење; - Воведување задолжително образование со траење од 12 години кое ќе започнува од 4-годишна

	технологија здравството.	во	возраст; - Поделба на основното образование на елементарно образование од 5 години и нико средно образование од 4 години; - Пофлексибилно задолжително средно образование; - Издвојување на 1% од БДП за образование и 0,8% од БДП за наука; - Обезбедување најмалку 5% (15-20 милиони евра) од вкупните приходи од Фондот за здравствено осигурување и најмалку ист износ од буџетот на РМ за капитални инвестиции во здравството.
Задолжување на државата	- Поставување ниво на надворешно задолжување кое не треба да се надмине; - Умерено јавно задолжување, со исклучок на потребата од финансирање големи инфраструктурни проекти, кои ќе се реализираат преку ЛПП.		- Одржување на јавниот долг на ниво од 31% од БДП.
Фискалната политика на растот на државниот сектор	- Одговорна, дисциплинирана и развојна фискална политика; - Зајакнување на буџетската дисциплина; - Буџети кои се потпираат на реални претпоставки; - Среднорочен фискален план;		- Одржување урамнотежен буџет за тековните државни трошоња; - Анулирање на непродуктивните трошоци од буџетот; - Јавни инвестиции на ниво повисоко од 5,5% од БДП;

	<ul style="list-style-type: none"> - Јавни инвестиции во инфраструктура, образование, здравство и енергетика; - Даночни мерки за помош на бизнисите; - Професионализација и деполитизација на јавната администрација; - Систем на кариера во државната администрација; - Системски, континуирани и трајни обуки за државни службеници; - Транспарентна, деполитизирана, професионална и отчетна администрација. 	<p>- Даночна политика:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Работодавач кој ќе вработи нови вработени на неопределено - неговиот данок на добивка во првата година од вработувањето ќе се намали за износ еднаков на одреден процент од платите за новите вработени; ○ Обврзник кој за првпат почнува со вршење дејност - во првата година од остварувањето добивка, данокот ќе се намали за 50%; ○ Обврзник кој котира на пазари на берза – данокот ќе му се намали за 10%; ○ Ослободување од плаќање данок на добивка во текот од 5 години за обврзник кој во основните средства за дејноста инвестира повеќе од 3 мил. евра, со најмалку 50 вработени; ○ Обврзник кој работи во недоволно развиените подрачја ќе биде ослободен од данок на добивка во текот на 3 години од почетокот на работењето; ○ Даночно ослободување во висина до 10% од
--	---	---

		<p>извршеното инвестирање за обврзникот кој ќе изврши инвестирање во основни средства во сопствената дејност.</p> <p>Намалувањето не може да биде поголемо од 50% од пресметаниот данок во годината на вложувањето.</p> <ul style="list-style-type: none">○ Даночниот обврзник – мало претпријатие ќе има даночно ослободување до 15% од извршеното инвестирање на основни средства во дејноста, со тоа што даночното ослободување не може да биде поголемо од 70% од пресметаниот данок во годината од вложувањето;○ Ослободување од данок на добивка за фирмии кои вработуваат лица со инвалидитет, сразмерно со учеството на тие лица во вкупниот број вработени;○ Намалување на данокот на добивка за обврзници кои примаат студенти на практика во износ на надоместокот што им се дава на студентите, но не
--	--	---

		<p>смее да надминува 30% од просечната плата во Македонија;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Намалување на данокот на добивка на 9% на ниво на Македонија; ○ Намалување на ДДВ за туристички услуги на 5%; ○ Намалување на туристичките такси до 50% <p>- Исплаќање долгови на стопанството.</p>
Фискалната политика пазарот капитал и на	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на организациската институционалната поставеност и регулативата на домашниот пазар на капитал; - Формирање Стратегија за развој на националниот пазар на капитал; - Стимулирање на развојот на примарниот пазар на капитал; - Зголемување на ликвидноста на домашниот пазар на капитал. 	<ul style="list-style-type: none"> - Укинување на данокот на капитална добивка до одредено ниво.
Монетарната политика	<ul style="list-style-type: none"> - Почитување на независноста на НБРМ; - Ниска и стабилна инфлација, стабилен девизен курс и ограничување на варијабилноста на реалниот сектор; - Фискалната политика да не влијае на инфлацијата и со 	<ul style="list-style-type: none"> - Враќање на цената на бензинот на ниво под 65 денари со цел да се намалат инфлациските притисоци³⁴.

³⁴ Прес-конференција, 15.08.2012,

<http://www.sdsms.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=6&articleId=6922>.

	тоа да не ги покачува каматните стапки.	
Стабилност на платниот биланс	<ul style="list-style-type: none"> - Според СДСМ, ова е најранливата точка на македонската економија; - Сведување на дефицитот во тековната сметка на билансот на плаќање на долгорочко одржливо ниво; - Разумно државно трошење што поттикнува економски раст и елиминирање на непродуктивното трошење за увоз; - Подобрување на царинската управа и намалување на царинските стапки; - Субвенционирање на трошоците за промовирање производи од домашни занаети за поддршка на занаетчиите. 	<ul style="list-style-type: none"> - Поддршка за извозно-ориентираните граници, за извозници на повисока додадена вредност, со поголема поддршка за нетоизвозници; - Кластерско организирање на извозно-ориентираните индустрии.

ЛДП

ЛДП во својата програма за изборите од 2011 година ги изнесува следниве две основни цели за кои се залага:

- Економска модернизација на земјата.
- Демократска ревитализација на земјата.

Бидејќи овие две основни цели се премногу општи за да може да се извлече заклучок за тоа дали се левичарски или десничарски, ќе преминеме директно на специфичните мерки изнесени во програмата на партијата.

Проекции и мерки на ЛДП за Р.Македонија

Проблем	Решение	Квантификација
---------	---------	----------------

Јазот помеѓу работодавачите и работниците расте	Од ЛДП ни напомнаа дека им е потребно повеќе простор и компаративни анализи	/
Јазот помеѓу реалниот сектор и услугите расте	Формирање инвестициска банка	/
Јазот помеѓу граѓаните расте	<ul style="list-style-type: none"> - Еднакво образование и пристап до него за сите слоеви од општеството со цел да се намали јазот помеѓу граѓаните; 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на вкупните зафаќања од бруто-платата, по основ на даноци и придонеси на најмногу 27% од сегашните 32%; - Редистрибуција на доходот;
Цената на храната расте, а Македонија редовно повеќе увезува одошто извезува храна	<ul style="list-style-type: none"> - Македонија да стане нетоизвозник на земјоделски производи; - Допрецизирање на мерките за директна поддршка со воведување минимум капацитети за производство; - Овозможување пристап кон поволни кредитни средства; - Консолидација на земјоделското земјиште; - Мониторинг на употреба на земјиштето; - Понатамошна приватизација на државното земјоделско земјиште и шумите. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ценовна заштита на основните земјоделски производи; - Зголемување на средствата за мерките за рурален развој наспроти средствата за директна финансиска поддршка; - Намалување на површините на необработено обработливо земјоделско земјиште преку оданочување на необработеното обработливо земјиште.
Невработеноста останува над 30%	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемување на понудата на труд и модернизирање на системите за социјална заштита; - Приспособување на работниците и претпријатијата на економската ситуација; - Инвестирање во човечки капитал преку подобро образование и подобрување на вештините; - Намалување на сивата економија преку натамошно 	<ul style="list-style-type: none"> - Воведување програма за вработување на млади лица преку која во првата година придонесите ќе бидат пониски за 30%; - Програма за невработени млади лица пред да достигнат период од 6 месеци невработеност; - Програма за невработени постари лица пред да достигнат период од 1 година невработеност; - Намалување на даночниот

	<p>намалување на даноците и придонесите, строго санкционирање на непријавување работници и зголемување на капацитетите на инспекциските служби;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на квалитетот на работната сила; - Намалување на регионалните диспаритети во однос на невработеноста; - Промоција на адаптација и мобилност; - Промоција на социјален дијалог; - Промоција на корпоративна општествена одговорност; - Подобрување на квалитетот на работното место и условите во насока на поголема продуктивност, здравје и безбедност; - Промоција на активно стареење; - Промоција на полова еднаквост во вработувањето преку елиминирање на разликите во платите, невработеноста и образованието. 	<p>товар за нископлатените работни места.</p>
Нема намалување на сиромаштијата во Македонија	<ul style="list-style-type: none"> - Конзистентна социјална политика; - Тесна поврзаност помеѓу невработеноста и сиромаштијата; - Помагање на социјално загрозените преку: <ul style="list-style-type: none"> ○ принцип на помош за самопомош - да им се помогне да се здобијат со можности да си помогнат самите себеси; ○ Принцип на партиципација – да им 	<ul style="list-style-type: none"> - Редистрибуција на доходот; - На лицата и семејствата кои во семејството имаат членови со тешка попреченост, помошта треба да биде во висина на просечната плата; - Воведување сервисни услуги за стари и неподвижни лица за подобрување на квалитетот на нивното живеење и обезбедување работни места за социјални асистенти и геронтодомаќинки; - Воведување на категоријата

	<ul style="list-style-type: none"> ○ се дадат реални можности за активно учество во политичкиот, економскиот и општествениот живот; - Принцип на одржлив доход – висина на доход што обезбедува минимална социјална сигурност; - Мерките од социјална заштита за материјално необезбедени, но работоспособни лица да бидат условени и флексибилни (на пр., лицата да бараат активно работа, да одат на обуки итн.); - Заштита на децата; - Значаен предуслов за развој на социјалната грижа е децентрализацијата. 	<p>докуп на стаж за пензискиот систем, најмногу до 3 години, за лицата кои не го исполнуваат неопходниот услов од 15 години работен стаж за остварување на правото на пензија.</p>
Концентриран извоз со ниска додадена вредност	<ul style="list-style-type: none"> - Барање на компаративните предности 	
Економија зависна од приватни трансфери	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемување на домашните и странските инвестиции преку подобрување на бизнис-климатот; - Скратување на роковите за добивање градежни дозволи, затворање бизнис и спроведување на договорите; - Целосна заштита на сопственичките права со цел да се стимулираат инвестиции. 	<ul style="list-style-type: none"> - Нулта стапка на данок на добивка, што става на располагање 260 милиони евра за стопанството; - Вкупниот инвестициски потенцијал за периодот 2012-2020 изнесува 8,7 милијарди евра за капитални инвестиции.
Услугите за здравство и образование	<ul style="list-style-type: none"> - Зголемени инвестиции во здравството и образованието; - Образованието како алатка за намалување на 	<ul style="list-style-type: none"> - Доколку од структурата на расходите се исклучат трошоците за здравство и образование, линијата на сиромаштија би се намалила

	<p>сиромаштијата;</p> <p>- Образование:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Проблемот се преобемните наставни планови – реформирање на наставните програми и планови, поедноставување на програмата, соодветно обучен кадар, враќање на младите во природата; ○ Издавање учебници – преиспитување на Законот на учебници и враќање на издавањето кај издавачките куќи, квалитетни изданија; ○ Бесплатни учебници – средства од буџетот за сите ученици кои имаат потреба од учебници, другите средства за опремување и реновирање на училиштата; ○ Коригирање на недостатоците во државната матура; ○ Преиспитување на дисперзираните студии и да се направи кост-бенефит анализа за овие студии; ○ Автономија на универзитетите; <p>- Здравство:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Итно инвестирање во обновување и модернизација на здравствените објекти; ○ Модернизирање и проширување на службите за брза помош; ○ Стандардизација и акредитација на сите лаборатории и медицинската 	<p>за 4%;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Исключување на расходите за образование од вкупните употребени средства ќе значи намалување на сиромаштијата за 0,8%; - Средства за учебници за оние ученици кои навистина не можат да си дозволат учебници, а другите средства од програмата за бесплатни учебници да се пренаменат за реновирање и опремување на училиштата; - Против задолжително средно образование; - Сите финансии од дисперзираните студии кои не го постигнуваат очекуваниот резултат да се пренаменат за модернизација на постојните факултети и за стипендии; - Усогласување на бројот на студенти во државната квота во согласност со потребите на државата од кадри со високо образование; - Платата на научните работници во високото образование и научните институции да биде вреднувана по основ на образовната, но и научната дејност; - За неколку години буџетските средства за финансирање научно-истражувачка дејност да достигнат 1% од БДП; - Итно преиспитување на моделот за плакање по учинок; - Исключување на лекарите од законот за јавни службеници; - Двојно директорување само за големите здравствени
--	--	---

	<p>документација;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Изработка на медицинска мапа на земјата; ○ Интегриран и функционален клинички центар; ○ Фокусирање на матичните лекари и стоматолозите, превентивна здравствена заштита, родилишта, семејна медицина, снабдување со лекови, заштита на правата на пациентите, редефинирање на пакетот здравствени услуги, регистрирање болести. <p>- Информатичка технологија во здравството и образоването.</p>	<p>установи;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Растворавање на 2000 лица немедицински персонал без работни обврски на товар на граѓаните.
Задолжување на државата	<ul style="list-style-type: none"> - Дозволување буџетски дефицит ако се пласира во капитални расходи; - Поставување на јавниот долг на ниво на фискална одржливост. 	<ul style="list-style-type: none"> - Возможен буџетски дефицит ако капиталните расходи се над 20% од вкупните буџетски расходи, и тоа во оној процент во кој ќе се реализираат капиталните расходи над законски минимално определеното ниво од 20%; - Следење на генералното правило за вкупен јавен долг до 40%.
Фискална политика и раст на државниот сектор	<ul style="list-style-type: none"> - Рационален парламент, влада, државен апарат; - Намалување на бројот на неефективните и безработните институции и намален број на вработени во јавната администрација; - Оформување фискален совет; - Департизација на јавната 	<ul style="list-style-type: none"> - 90 пратеници во Парламентот; - 12 министри; - Нова распределба на персоналниот данок – во локалната власт да оди 50% од персоналниот данок; - Јавниот сектор да ги плаќа своите обврски кон приватниот сектор во рок од

	<p>администрација, оптимизирање на нејзината бројка и намалување и прецизирање на опсегот на надлежностите;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Намалување на неданочните приходи; - Елиминација на непродуктивните буџетски расходи; - Закон за фискална одговорност; - Конзистентна даночна политика; - Поддршка за микро, мали и средни претпријатија; - Информатичка технологија во јавната администрација. 	<p>30 дена;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зголемување на јавните инвестиции преку воведување нова буџетска структура, каде што капиталните расходи не може да бидат под 20% од вкупните буџетски расходи; - Намалување на јавната потрошувачка на 2% од БДП до 2015; - Рамнотежа помеѓу даночните приходи и трансферите; - Нулта стапка за налог на добивка; - Укинување на даночната дискриминација (сите претпријатија ќе ја плаќаат истата стапка); - Зголемување на државната помош на 1% од БДП со цел да се поддржи домашната економија; - Намалување на стапката на ДДВ на 5% за сите туристички и транспортни услуги (хотели и сместување, ресторани и барови, патнички агенции и оператори, придружни транспортни услуги, рекреативни, културни и спортски услуги итн); - Преостанатиот дел од државниот капитал како акции да се подели на сите граѓани на РМ со навршени 18 години старост (просечно над 30 евра приход годишно за секој граѓанин).
Фискалната политика и пазарот на капитал	<ul style="list-style-type: none"> - Стоп на владиното истиснување на приватниот сектор; - Реструктуирање на јавните расходи преку зголемени капитални инвестиции. 	<ul style="list-style-type: none"> - Воведување посебен владин фонд со средства во висина од 5 милиони евра чија основна задача би била ефикасно и брзо преземање на долговите кон малиот и среден бизнис.

Монетарна политика	/	/
Стабилност на платниот биланс	Форсирање „distinct possibility“ со што би се создале супериорни производи како резултат на потенцијалот што го имаме (на пример, развој на туризмот).	/

НСДП

Во резимето од нивната изборна програма од 2011 година, НСДП ги наведува следниве главни цели за Р.Македонија:

- Доследно градење на отворено општество. Загриженоста за општеството и неговата организација претставува типично левичарска карактеристика.
- Зголемување на ефикасноста и премин кон траен и одржлив економски раст и извозна ориентација на стопанството. Врз основа на само овие зборови и без поспецифични информации за вмешаноста на властта во регулирањето на пазарот не може да се одреди позицијата на НСДП на политичкиот спектар.
- Проширување на надворешно економските односи регионално и пошироко. Доколку се земат предвид само американската левица и десница, може да се забележи дека американска левица е онаа која е поотворена кон другите земји и позаинтересирана за соработка со поширокиот свет, додека десницата е позатворена и незаинтересирана за остатокот од светот. Сепак, американска левица и десница се специфични примери за левичарски и десничарски партии кои имаат поинакви идеологии и политики од останатите партии од ист вид.
- Покачување на нивото на квалификуваната работна сила и промовирање на информатичките можности на македонските стручни кадри во ЕУ и светот. Не е доволно специфична оваа мерка за да се одреди нејзината ориентација на спектарот.
- Контрола на квалитетот на производите и менаџирање со бизнисот. Според американска левица и десница, ова е левичарска политика од причина што десничарските партии се

големи заштитници на бизнисите и правата на бизнисмените и многу е невообичаено десничарска партија да се обиде да ги контролира или да им ги ускратува правата на бизнисите.

Проекции и мерки на НСДП за Р.Македонија

Проблем	Решение	Квантификација
Јазот помеѓу работодавачите и работниците расте	/	/
Јазот помеѓу реалниот сектор и услугите расте	/	/
Јазот помеѓу граѓаните расте	<ul style="list-style-type: none"> - Не се согласува дека јазот се намалува само преку пасивна редистрибуција на доходот, туку преку вработување и оспособување на невработените и социјалните случаи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Промени во персоналниот данок од доход преку воведување даночна прогресија со следниве стапки: 9%, 12% и 15%.
Цената на храната расте, а Македонија редовно повеќе увезува одошто извезува храна	<ul style="list-style-type: none"> - Стратегија за развој на земјоделството; - Евидентирање целосна површина на обработливо земјиште во РМ; - Произведување на дефицитарни земјоделски култури на светските пазари; - Осовременување и зголемување на производството; - Државна политика насочена кон стимулирање на т.н. синџири на затворено производство. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стабилни цени на основните прехранбени производи (брашно, шеќер, масло) преку формирање интервентен фонд; - Оданочување на необработеното земјиште за да се има мотив сопственикот да го обработува или да го даде под закуп; - Најмногу субвенции за овошје, зеленчук, тутун и трпезни сорти грозде, јагнешко месо, ситно обоеено овошје, јаткасти култури; - Зголемување на субвенциите за приноси над просечните, големите агрокомплекси (ЗИК), набавка на оранжерии и топленици, нови сорти, нови

		<p>семиња со поголеми приноси, заштитни мрежи од град, системи капка по капка, враќање на производството на памук, афион, сончоглед, чај, зачини, круша и сл.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Во првите 5 години бесплатно осеменување со квалитетен расплоден материјал од раси кои се ставени во стратегијата за развој во сточарското производство, во четири најзначајни производства, а во следните 5 години со 80% субвенционирање; - Бесцарински увоз на дефицитарни земјоделски производи; - Активен земјоделски кредитен дисконтен фонд (ЗКДФ). Да се обезбедат кредити со 2% камата на годишно ниво за примарно и 4% за преработка и извоз на примарни земјоделски производи, со грејс-период од 2 години.
Невработеноста останува над 30%	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрувањето на инвестицииската клима како услов за отворање повеќе работни места; - Активни програми на пазарот на трудот; - Донесување закон за неформално образование за обучување на невработените лица без квалификации со цел да се зголеми нивната конкурентност; - Намалување на персоналниот данок на доход и одржување на давачките за социјално осигурување на работодавците на разумно 	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на невработеноста до под 25% до 2015, а до 2023 до под 15%; - Бесплатен интернет, компјутер и ИКТ едукација за секој граѓанин.

	<p>нико ниво;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Одредување бенефиции за самовработување; - Пониски давачки за лицата кои располагаат со земјоделско земјиште, како и давање на неискористеното земјоделско земјиште по поволни услови на лица кои може да се занимаваат со земјоделство; - Ангажирање невработени лица - корисници на социјална помош за работа во јавни работи; - Измени на Законот за работни односи во насока на утврдување волонтерска практика на млади невработени лица; - Закон за минимална плата. 	
Нема намалување на сиромаштијата во Македонија	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрување на животниот стандард на граѓаните преку динамизирање на економскиот раст, зголемување на вработеноста итн. - Заштита од енергетска сиромаштија; - Пензиски систем: <ul style="list-style-type: none"> ○ Зголемување на делот на придонесите за пензиско осигурување што се издвојува за вториот столб со цел обезбедување адекватна пензија на лицата вклучени во ова осигурување; ○ Закон за исплата на пензии од капитално 	<ul style="list-style-type: none"> - Раст на БДП од минимум 6% до 7% годишно; - Перманентно индексирање на платите за стапката на инфлација со цел одржување на платите на реално ниво; - Ослободување од персонален данок од доход за социјално загрозени семејства со лице со посебни потреби; - Ослободување од персонален данок од доход за лица кои остваруваат доход под трошоците за живот; - За енергетска сиромаштија: најмалку 5% од просечниот личен доход во РМ, т.е. околу 1.000 до 1.200 денари; - Подготовка и донесување закон за изменување и дополнување на Законот за придонеси од

	<ul style="list-style-type: none"> финансираното пензиско осигурување; ○ Јакнење на институциите и регулаторните тела во ова поле; ○ Поголеми даночни олеснувања во третиот столб; ○ Социјална пензија за лица постари од 65 години без пензиски стаж; ○ Доброволно предвремено пензионирање со намален процент на пензија; ○ Пензионерски домови, бесплатен јавен градски превоз итн. 	<p>задолжително социјално осигурување, со што ќе се зголеми најниската основица за пресметување и плаќање придонеси од 50% на 60% од просечната плата во РМ.</p>
Концентриран извоз со ниска додадена вредност	<ul style="list-style-type: none"> - Ориентирање кон извозот; - Реструктуирање на извозниот сектор во насока на развој на фирмии што произведуваат и нудат производи со поголема додадена вредност. 	/
Економија зависна од приватни трансфери	<ul style="list-style-type: none"> - Поволна инвестициска клима: ○ Подигање на нивото на заштита на сопственичките права, реформи во судството, подобри регулаторни институции, поедноставување на административните процедури за борба против корупцијата, реформи во 	/

	<p>фискалната сфера, нови и поволни извори за финансирање на бизнисите, изградба на современа инфраструктура итн.</p>	
Услугите за здравство и образование	<p>- Здравство:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Точно дефинирани услуги по принципот „клинички патеки“ и секоја услуга да има утврдена пазарна вредност која носи контролиран профит и овозможува одржлив економски развој на ЈЗУ; ○ Превентивно здравство, редуцирање на здравствените нееднаквости и подобрување на здравството на ранливиите групи граѓани итн; ○ Проценување на компетентноста на здравствените работници, еднаков пристап за сите, стандардизиран здравствен систем, едукација на поединци - вработени во здравствениот систем и слично; <p>- Образование:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Поставување образовни стандарди и објективно вреднување на наставните планови и програми; 	<ul style="list-style-type: none"> - Укинување на партиципацијата за студенти кои ќе се запишат на дефицитарни факултети; - Воведување стипендии за дефицитарните факултети; - Подобрување на студентските домови; - Онлајн-студирање; - Воведување скалести стипендии за најдобрите студенти.

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Современа образовна технологија, нов рационален модел за подготвка и планирање на наставата; ○ Децентрализирање на образованието; ○ Стандардизација на наставните планови и тестовите за матура; ○ Враќање на автономијата на универзитетите, преиспитување на дисперзираните студии, испитување на пазарот на труд за потребите за кадри; ○ Акционен план за вработување на студентите со просек над 9,0; ○ Работа со талентирани и надарени ученици, како и ученици со посебни образовни потреби. 	
Задолжување на државата	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на јавниот долг на државата. 	/
Фискална политика и раст на државниот сектор	<ul style="list-style-type: none"> - Хармонизација на нашата даночна легислатива со таа на ЕУ; - Информираност на обврзниците за нивните обврски и права; - Превенција на даночна евазија; - Закон за финансиска дисциплина и стручна даночна администрација; - Политика на рационализација и откажување од сите непродуктивни буџетски 	<ul style="list-style-type: none"> - Нулта стапка на данок на добивка и ослободување на дел од данокот на добивка за домашни и странски правни лица во период од 4 години за: вложување во опрема за современа технологија, воведување нови производи, нови вработувања, обука на вработени, модернизација и унапредување на работењето, развој на производството на повисок степен на преработка, зголемување на извозот, зголемување на стопанската активност во области на РМ каде

	<p>трошења, за сметка на стимулирање на развојната компонента на буџетот;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Намалување на трошоците на јавната администрација; - Оптимална, ефикасна и непартизирана државна администрација; - Глобален државен информациски систем (е-Влада, е-општини итн.). 	<p>што има потпросечен раст на вработување, развој на нова понуда на услуги, заштеда на енергија и пронаоѓање нови извори на енергија, научно-истражувачка дејност,jakneње на информатичката дејност, прилагодување на стопанството на ЕУ стандардите, еколошки чисти и одржливи производства;</p> <ul style="list-style-type: none"> - 3% стапка за ДДВ за комунални услуги, за туристички и странски услуги, за информатичка опрема и информатички услуги, за основните прехранбени производи, за електрична енергија и други видови алтернативни извори на енергија, при откуп на земјоделски производи од регистрирани земјоделци и сточари; - Јавната потрошувачка за непродуктивни буџетски расходи во однос на БДП треба да се движи најмногу до 15%; - Обезбедување извори на финансирање преку емисии на т.н. општински обврзници за локален економски развој.
Фискална политика и пазарот на капитал	<p>/</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Капиталните расходи да не бидат пониски од 25% од вкупните буџетски расходи; - Зголемување на конкуренцијата во банкарскиот сектор со цел да се намалат каматните стапки и кредитите за пониската цена на позајмениот капитал; - Каматни стапки од 4% до 6% за кредити за инвестиции; - Капиталните инвестиции во 2012-2013 ќе бидат минимум 10% од БДП, а во наредните ќе бидат минимум 13% од БДП.
Монетарна политика	<p>- Ниска инфлација и висока ценовна</p>	<p>/</p>

	<p>стабилност;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Целосно координирање на фискалната политика со монетарната политика и создавање оптимален фискално-монетарен микс; - Преку монетарната политика да се влијае на зголемување на домашното штедење, ефикасната алокација на ресурсите, намалување на нивото на каматните стапки за поттикнување долгорочна инвестициска активност. 	
Стабилност на платниот биланс	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на трговскиот дефицит преку фокусирање на енергетиката, која би била цел назначена на новоосновано министерство за енергетика. 	/

НДП

Од партијата НДП на г. Руфи Османи ни дадоа одговори на прашалникот кои сублимирано се однесуваат на потреба од:

- Проактивен микс на монетарна и фискална политика
- Воведување ефикасни плати преку соодветна измена и дополнување на постојните закони од сферата на работните односи
- Признавање на улогата на државата преку дефицити да ја стимулира економијата, но во продуктивни проекти (се цитира Ворен Смит)
- Таргетирање на СДИ кои лесно ќе се вградат во структурата на извозот на РМ и со тоа да се зајакнат компаративните предности на РМ

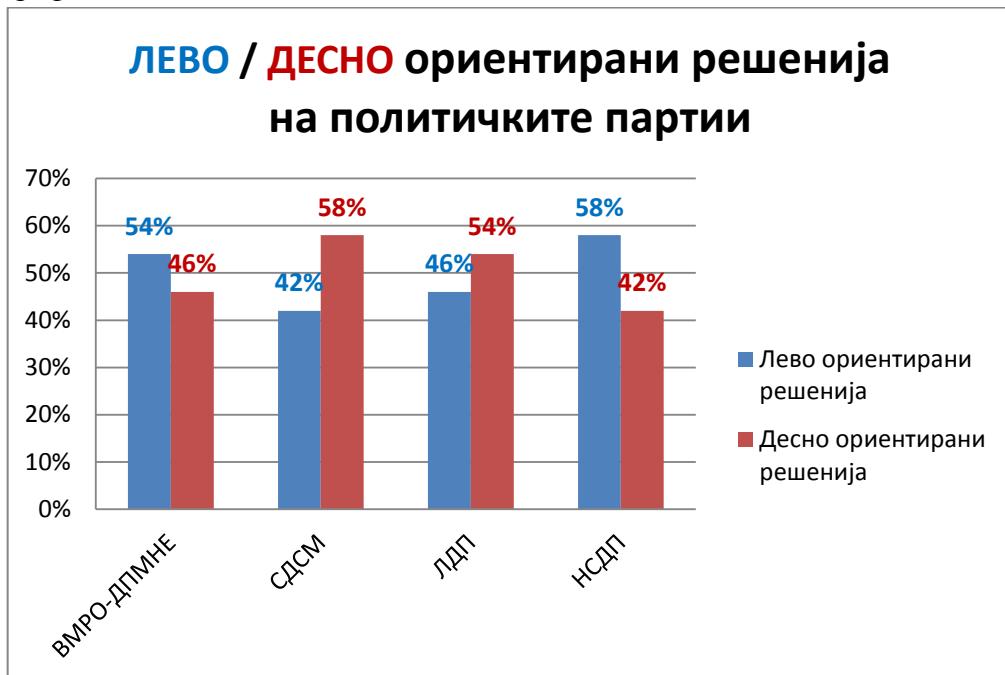
- Невработеноста е економска, но и општествена појава и проблем. Решение се гледа само во развој на реалниот сектор
- Проактивност на државата кон печалбарите за да добијат исти услови како инвеститорите кои носат СДИ во Р.Македонија
- Здравствено осигурување со повеќе нивоа во зависност од тоа кој колкава висина на придонес ќе плаќа
- Пореално макроекономско планирање
- Ограничување на банките од втор степен да инвестираат во благајнички записи барем во услови на рецесија и криза
- Креирање стратегија за конкурентност особено кон соседните земји

Други политички партии

ДУИ и ДПА не се политички партии кои значително иницираат решенија за економските проблеми во Р.Македонија, а и не одговорија на прашалникот на ЦЕА, па затоа и не се претставени во овој труд. Друга партија која има јавно објавено програма на својата веб-страница е Социјалистичката партија на Р.Македонија, но поради општото изразување во програмата и недостиг од јасни квантификацији за македонската економија, не ги претставивме во овој труд.

Дали постои политички консензус во Р. Македонија?

Анализирајќи ги претходните табели, ги илустрираме следните графикони³⁵.

Слика - Решенија за економските проблеми во РМ зависно од политичкиот спектар

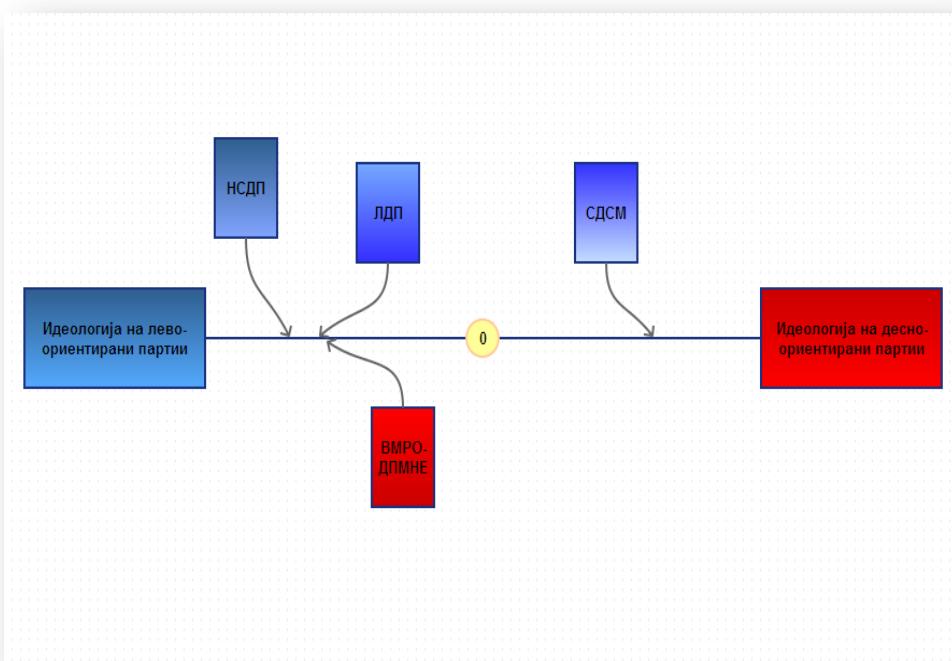
Од графиконот погоре можеме да констатираме дека номиналната политичка ориентација на македонските политички партии не е во корелација со соодветните решенија што ги нудат на граѓаните на РМ

³⁵ Во изработката на овие графикони и во анализата на решенијата на политичките партии учествуваа и г-ѓа Катерина Богоевска и г-ѓа Габриела Димовска, економисти во ЦЕА.

согласно истата таксономија во политичкиот спектар. Со исклучок на СДСМ, кај сите други партии кои беа анализирани доминираат решенијата кои се левоориентирани. Јасно е дека феноменот на catch-all партии е измерлив во РМ, но што тоа конкретно значи за РМ? Krouwell (2011), на пример, во одличната библиографија на истражувањата на Otto Kirchheimer (1905-1965) укажува дека во модерна демократија исчезнува принципијелната опозиција во парламентите и во општеството и дека политиката се редуцира на не повеќе од менаџирање со државата. Ова, пак, води до непринципијелно врзување на политичките партии со државата, кинење на општествените врски на политичките партии, непријателство помеѓу политичките субјекти и ерозија на класичната поделба на власти³⁶. Можеби, според Siljanovska-Davkova (2013), дивјачкото непријателство помеѓу политичките партии во РМ произлегува и од недостиг на либерални и демократски вредности.

Исчезнувањето на моќта на опозицијата и натамошната фрагментација на политиката ги става граѓаните на РМ пред моќна партализирана држава, па не е за чудење што политичкиот цинизам и апатија растат. За сето ова своја улога имаат и медиумите и зависноста на политичките елити од медиумски политички маркетинг што одлично е разоткриено на пример од г. Ал Гор, поранешен кандидат за претседател на САД, во неговата книга „Assault on reason“ - Gore (2007). Во неговата книга е илустрирано како овие механизми на политички стратегии ја уништуваат дебатата како борба на идеи и како тоа води кон медиокритетски „решенија и одлуки“ за нацијата.

³⁶ Во ЦЕА [сметаме](#) дека во овој контекст би требало да се анализираат настаните од 24 декември 2012 година во Собранието на РМ.

Слика - Индексирање на политичките партии во РМ зависно од идеологијата

На графиконот погоре ги илустрираме колку лево или десно се наоѓаат политичките партии за кои имавме доволно материјал да ги анализираме нивните решенија за РМ. Просечниот индекс пресметан од Comparative Manifestos Project укажува на тоа дека двете партии се централистички настроени во своите политики, при што СДСМ претставува благо левичарска партија, а ВМРО-ДПМНЕ благо десничарска партија³⁷. Меѓутоа, според нашето истражување на ориентацијата на прашањата кои беа анализирани, утврдивме дека партијата ВМРО-ДПМНЕ (заедно со НСДП и ЛДП), која би требало според својата идеологија да практикува десноориентирани решенија,

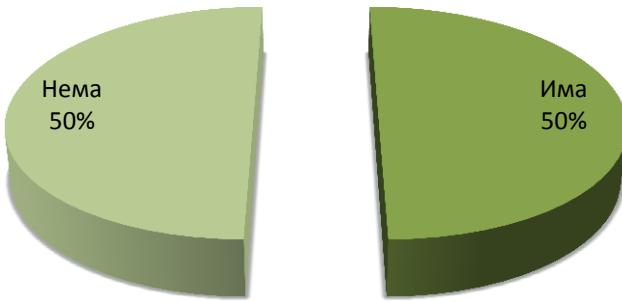
За ВМРО-ДПМНЕ изнесува 10,6, додека за СДСМ изнесува -4,6, измерени на скала од -100 (левичарски) до +100 (десничарски)

практикува доминантно левоориентирани политики, додека кај СДСМ ситуацијата е обратна - од партија со левоориентирана идеологија практикува десноориентирани решенија. Ова покажува дека доминантните партии во државата кои биле централистички ориентирани, во политичката борба за доминација навлегле во спротивните политички/идеолошки позиции и ги замениле своите страни и идеолошки ставови.

Ако по број ги структурираме решенијата за РМ и ги споредиме по политички партии, за изненадување е тоа дека за 50% од решенијата има консензус кај политичките партии вклучени во анализата, во смисла на тоа дека тие решенија во доминантна мера се повторуваат од партија до партија.

Сепак, подетална и подлабока артикулација како да се стигне до тие решенија, дали РМ има доволно фискален, човечки, организациски, административен и правен капацитет недостасува ниту, пак, политичките елити сериозно и искрено дебатирале за тие недостатоци.

Консензус помеѓу партиите

Слика - Консензус за решавање на економските проблеми во РМ

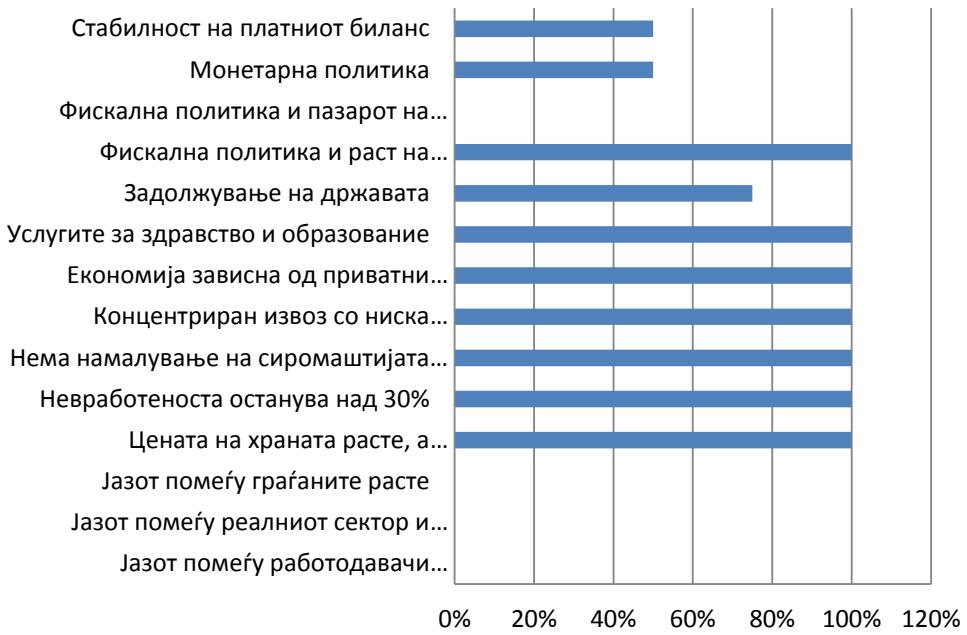
Анализата ја продолжуваме понатаму да видиме на кое ниво е консензусот помеѓу политичките партии – да видиме дали таму каде што тој не постои, тое е делумно или целосно. На следниот графикон илустрираме структура за тоа во кои сектори во моментот постои номинален консензус. Интересно и зачудувачки е да се види дека таму каде што РМ има најмногу проблеми - *фискална политика и раст на државен сектор, здравство, образование, сиромаштија, невработеност*, постои консензус дека треба нешто да се направи и во голем дел политичките платформи на политичките партии се усогласени околу решенијата што се предлагаат. Меѓутоа, од друга страна, за апсурдот да биде поголем, во тие сектори се стои во место во најдобар случај или се назадува, па повеќе од 20 години нема позначајни резултати и напредок. Таму, пак, каде што има различни мислења и не постои консензус (стабилност на платен биланс и монетарна политика) РМ покажува подобри резултати во смисла на макроекономска стабилност. Консензус, исто така, не постои и во делот кој се однесува на јазот помеѓу граѓаните, работниците-

работодавачите, реалниот сектор – услугите, што укажува дека различните кои постојат на економски и социјален план на ова ниво на развој на политичката свест се занемаруваат и ним им се посветува минимално внимание. **Ова укажува и на уште еден феномен на македонскиот политички подиум – напредокот и развојот е најмал каде што од една страна помеѓу политичките елити постои консензус, а од друга страна, во тие области и дневно политичките борби и препукувања се најголеми.**

Ова покажува дека или владините и политичките програми се кампањски, со краток рок на траење, за одржување дневнополитичка тензија и за лесно да се примаат од ушите на гласачите или, пак, дека искрено се мисли на решавање на горливите проблеми, меѓутоа или не се доволно проучени проблемите или се нема доволно знаење и вештини за да се решаваат.

Во таа насока само маргинално сакаме да укажеме и на еден пример/област која претставува основа/азбука за креирање решенија и препораки – огромните недостатоци што ги има РМ со својот статистички информативен систем. На пример, повеќе од пет години Државниот завод за статистика ги немаше променето пондерите за пресметка на индексот на индустриско производство иако големи недостатоци и соодветни препораки ЦЕА даде уште во 2004 година (види: Анализа на падот на индустриското производство во 2004 година). Друг пример е неуспехот да се спроведе статистичката операција Попис 2012 во РМ. Како може да се креираат политики доколку не го знаете билансот на индустиријата, демографијата, економијата, квалитетот на живот на РМ?

Консензус помеѓу партиите

Слика. Структура на консензус за решавање на економските проблеми во РМ

Пресметка на индекс на одржлива економска благосостојба за Р. Македонија

Имајќи го предвид претходно кажаното, како и нашата цел да обезбедиме платформа за политички консензус за решавање на проблемите на граѓаните на РМ, сакаме да дадеме основа за една таква платформа во тоа дека РМ мора да обезбеди одржлива економска благосостојба на своите граѓани, а политичарите треба да седнат и да се договорат како да го направат тоа. Затоа предлагаме соодветна мерка/индекс на одржлива економска благосостојба – ИОЕБ кој е SMART³⁸.

Индексот на одржлива економска благосостојба – ИОЕБ е еден од најнапредните обиди да се создаде показател на економската благосостојба. Тоа е обид да се измери дел од економската активност која обезбедува реални зголемувања на квалитетот на живот, со еден збор ‘квалитетна’ економска активност. На пример, тој го одзема загадувањето на воздухот предизвикано од економската активност, а овозможува да се изброи неплатениот труд во домаќинството (како што се чистење или чување дете). Тој, исто така, ги опфаќа и областите како нееднаквост на приходите, друга штета по животната средина и трошење на ресурсите од животната средина.³⁹ Ова е еден обид да утврдиме најпластично, со еден индикатор, кој е индиректниот резултат од политичките одлуки, спротивставувања и ставови во

³⁸ Доаѓа од: specific, measurable, achievable, relevant and timely (соодветен, измерлив, реален, релевантен и навремен).

³⁹ Овој параграф е преземен и преведен од:
<http://www.foe.co.uk/progress/java/ServletStoryISEW>.

минатиот период, каде се наоѓаме денес и на што треба да се внимава при крирање на идниот (недостиген?) политички консензус.

ИОЕБ е економска мерка која се пресметува од БДП, а за да се направат соодветни корекции на БДП, финансиски трошоци треба да бидат доделени на нефинансиски влијанија како што се, на пример, климатските промени и осиромашувањето на озонската обвивка. **Ние, во ЦЕА, сакаме ИОЕБ да биде и инструмент со кој фетишизираните БДП од политичките елити ќе добие и димензија на благосостојба која е поблиска до граѓаните.**

Еден драстичен пример за потребата од овој пристап е кога во името на повисок раст на БДП се овозможи на голем загадувач во град Скопје да ја одложи набавката и инсталирањето на индустриски филтри во име на амортизирање на ефектите од глобалната криза, иако за граѓаните на град Скопје тоа значи поголемо загадување. Слични примери има и во други земји. Castaneda (1999), на пример, наоѓа дека БДП на Чиле се дуплирал во последните 12 години, но нееднаквоста на доход останала иста како во 1960-тите. Економскиот раст на Чиле претежно се базира на извоз на природни ресурси што е 80% од нивниот вкупен извоз. Но, БДП како мерка не може да ја измери загубата во природен капитал и непазарни услуги. Castaneda (1999) измерила дека ИОЕБ и БДП на Чиле до 1980-тите биле евидентни, но потоа ИОЕБ опаѓа и покажала дека има силна негативна корелација помеѓу растот на БДП и искористувањето на природните ресурси. Слични наоди има и кај Clarke & Islam (2005) за Тајланд. Тие се фокусираат повеќе кон политиките, но и докажуваат дека заситувањето со раст на БДП го достигнале и средноразвиените земји.

Во овој труд ние се обидовме да го пресметаме ИОЕБ за РМ⁴⁰. Periodot за кој е пресметан ИОЕБ е од 1998 до 2011 година⁴¹.

⁴⁰ Пресметката на ИОЕБ за РМ ја изработи г. Неџати Куртиши од ЦЕА.

Појдовна основа за пресметка на ИОЕБ претставува **личната/приватната потрошувачка**. На личната потрошувачка се додаваат/одземаат конкретни ставки зависно од тоа дали тие придонесуваат за зголемување/намалување на благосостојбата на земјата. Ставките во основната табела се изразени по цени од 2005 година, односно влијанието на цените е исклучено со примена на соодветни дефлатори за секоја променлива (ставка).

Ставки кои се додаваат:

1. **Услуги од семеен труд.** Од Анкетата на работна сила на Државниот завод за статистика (ДЗС) е користен податокот за неплатени семејни работници. За вреднување на трудот на овој вид „вработени“ користиме просечна нето-плата во земјата, која е претворена по цени од 2005 година со примена на реалните стапки на раст на нето-платата објавени од ДЗС.
2. **Услуги од потрошувачки трајни добра.** Вредноста на оваа ставка претставува 20% од расходите за потрошувачка на трајни добра, што укажува дека една петтина од услугите на набавените трајни потрошни добра се користат во односната година. Имено, во отсуство на податоци за резервите на трајните потрошни добра, во иднина е потребна подетална анализа за поточно утврдување на вредноста на оваа ставка.
3. **Услуги од улиците и автопатиштата.** Имајќи предвид дека во Р.Македонија финансирањето на патиштата се врши преку јавните давачки (на пример, патарини, акцизи на горива, давачки за користење патнички возила и слично), сметаме дека овие трошоци веќе се вклучени во личната потрошувачка.
4. **Јавни расходи за здравство и образование.** За утврдување на вредноста на оваа ставка применуваме коефициент од 0,5, со што се претпоставува дека една половина од вкупните јавни расходи за

⁴¹ За тоа како се пресметува ИОЕБ види:
<http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/brief.html>.

здравство и образование, всушност, придонесуваат за зголемување на благосостојбата на населението. За дефлатор се користи категоријата „здравје и хигиена“ од Индексот на трошоците на живот. Извор на податоци: ДЗС.

Ставки кои се одземаат:

5. **Расходи за потрошувачка на трајни добра.** Оваа ставка вклучува „апарати за домаќинствата, сообраќајни средства, комуникациска опрема и аудиовизуелна и фотографска опрема“ од Класификација на индивидуалната потрошувачка по намена (COICOP). Дефлаторот се однесува на продажните цени на производители на трајни производи за широка потрошувачка. Извор на податоци: ДЗС.
6. **Оправдани приватни расходи за здравство и образование.** Учество на овие расходи се претпоставува дека изнесува 50% од вкупните приватни расходи за здравство и образование, податоци кои се обезбедени од националните сметки (COICOP). За дефлатор се користи категоријата „здравје и хигиена“ од Индексот на трошоците на живот. Извор на податоци: ДЗС.
7. **Трошоци за секојдневно патување.** Оваа ставка вклучува „ракување со опрема за сопствен превоз и горива, и транспортни услуги“ од COICOP, со тоа што е исклучена вредноста на воздушните транспортни услуги. Дефлаторот се однесува на категоријата „сообраќајни средства и услуги“ од Индексот на трошоците на живот. Извор на податоци: ДЗС.
8. **Трошоци од загадување на водата, воздухот и бучава.** Поврзано со оваа ставка, претпоставуваме дека трошоците на домаќинствата поврзани со загадувањето на водата, воздухот и бучавата се на товар на државата, така што како апроксимација ја земаме вредноста на расходите за заштита на животната средина, кои вклучуваат општи расходи, управување со отпадните води и намалување на загадувањето. Притоа, за утврдување на вредноста на овој вид расходи во набљудуваниот период се водиме од

нивното учество во вкупните расходи на Буџетот за РМ во 2010 година (извор: Министерство за финансии). Дефлаторот се однесува на јавната потрошувачка од податоците за пресметка на БДП (извор: ДЗС).

9. **Испрпување на необновливи ресурси.** Вредностите претставуваат додадена вредност во дејноста „вадење руди и камен“ од националните сметки. Дефлаторот се однесува на продажните цени на производители во дејноста „вадење руди и камен“. Извор на податоци: ДЗС.
10. **Трошоци на осиромашување на озонската обвивка.** За вреднување на овој показател користиме податоци за вкупната потрошувачка на супстанции што ја осиромашуваат озонската обвивка (извор: Канцеларија за заштита на озонската обвивка, Министерство за животна средина и просторно планирање) кои ги множиме со претпоставена вредност од 120 долари по единица испуштени фреони.

Останати ставки:

11. **Нето-зголемување на капиталот.** За пресметка на овој показател користиме податоци за инвестициите во фиксни средства објавени од ДЗС. Овие вредности ги даваме на претходно амортизирана вредност на акумулиран капитал со примена на стапка на амортизација од 5%.
12. **Нето-промена на меѓународната позиција.** За периодот 2003 – 2010 година НБРМ води податоци за состојбата на меѓународната инвестициска позиција на земјата, додека податоците за периодот 1998 – 2003 и за 2011 г. претставуваат салдо на финансиската сметка на платниот биланс со спротивен знак, како апроксимација за промената на инвестициската позиција на земјата.
13. **Степен на нееднаква дистрибуција на доходот.** Како индикација за степенот на нееднаква дистрибуција на доходот е користен GINI индексот за Р.Македонија објавен од Светска банка.

Ставки за кои во иднина треба да се најде решение за нивно вреднување:

14. Трошоци за лична контрола на загадувањето,
15. Трошоци од автомобилски несреќи,
16. Загуба на природни наоѓалишта,
17. Загуба на ниви,
18. Трошоци од климатски промени⁴².

На следниот графикон е прикажано движењето на БДП и ИОЕБ по константни цени⁴³. Како што може да се види од графиконот, вредноста на ИОЕБ е пониска и со поголема променливост од вредноста на БДП, со оглед на тоа дека ИОЕБ опфаќа поширок спектар на прашања, кои освен економските, вклучуваат социјални и прашања од областа на животната средина во една аналитичка рамка.

Ако се анализира динамиката на ИОЕБ по години и се спореди со БДП, може да се заклучи следново:

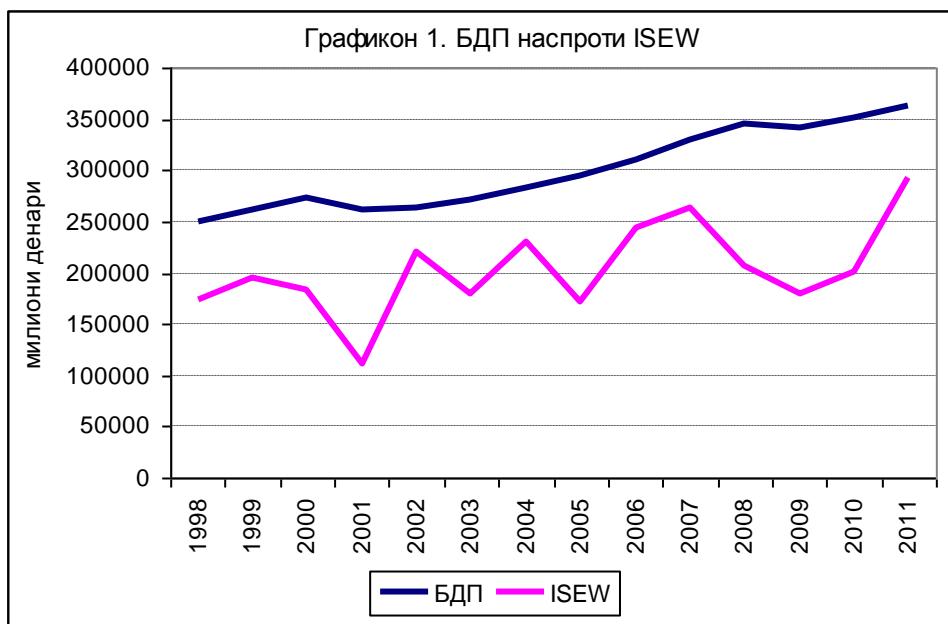
- Безбедносната криза во 2001 година има предизвикано подлабок пад на вредноста на ИОЕБ од вредноста на БДП;
- Растот на економската активност во 2003 и 2005 година не бил придружен со раст на вредноста на ИОЕБ, сугерирајќи дека социјалните и еколошките аспекти на економскиот развој не биле подобрени (за илустрација, стапката на невработеност во 2003 година е зголемена на 36,7% од 31,9% во 2002 година, а во 2005 година е регистрирана највисоката стапка на невработеност во историјата на Р.Македонија од 37,3%), иако е книжен позитивен раст на БДП;

⁴² Види, на пример, UNDP (2011): “Assessing the economic impact of climate change”, преземено од следнава интернат-адреса:

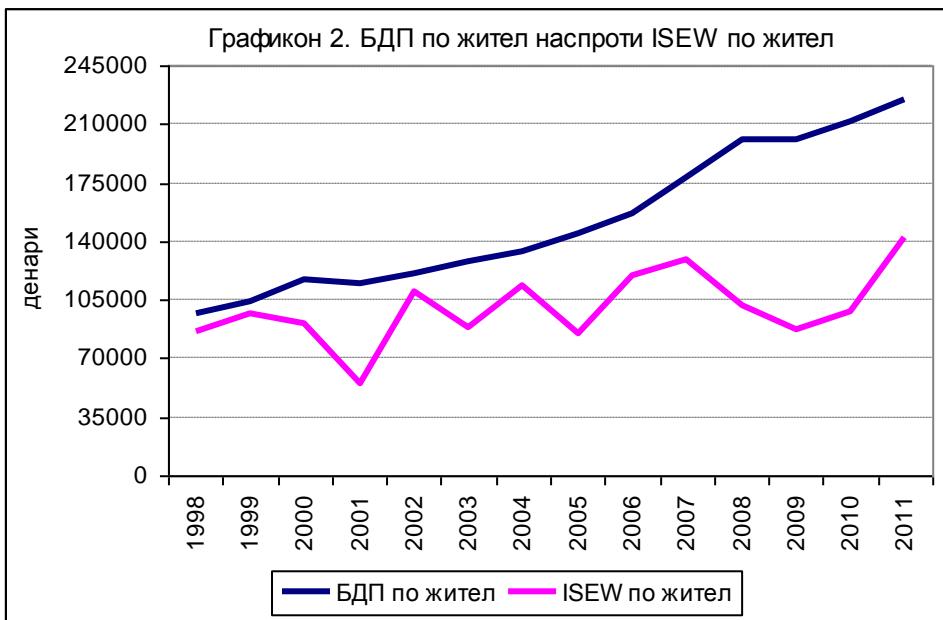
[http://www.undp.org.mk/content/Publications/Economic%20Impact%20of%20Climate%20Change%20web\(1\).pdf](http://www.undp.org.mk/content/Publications/Economic%20Impact%20of%20Climate%20Change%20web(1).pdf).

⁴³ За идејата зад ИОЕБ и за потреба од радикална промена на свеста за улогата на економијата види: Smith P. & Max-Neef M. (2012)

- Во 2006 и 2007 година нагорниот тренд на БДП е придружен со нагорно движење на вредноста на ИОЕБ, укажувајќи дека растот на економската активност во овој период бил придружен и со зголемување на благосостојбата на земјата;
- Економската рецесија во 2009 година се чини дека е со поголеми последици ако се набљудува движењето на ИОЕБ, кој бележи оistar пад во периодот 2008 (кога беа почувствуваи првите ефекти) - 2009 година;

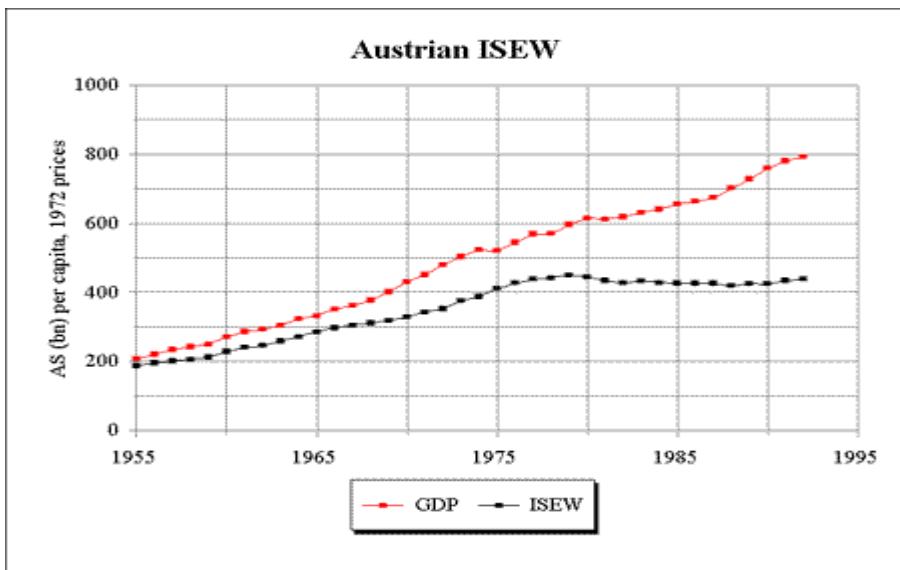

Графикон - БДП и ИОЕБ за РМ во периодот 1998-2011

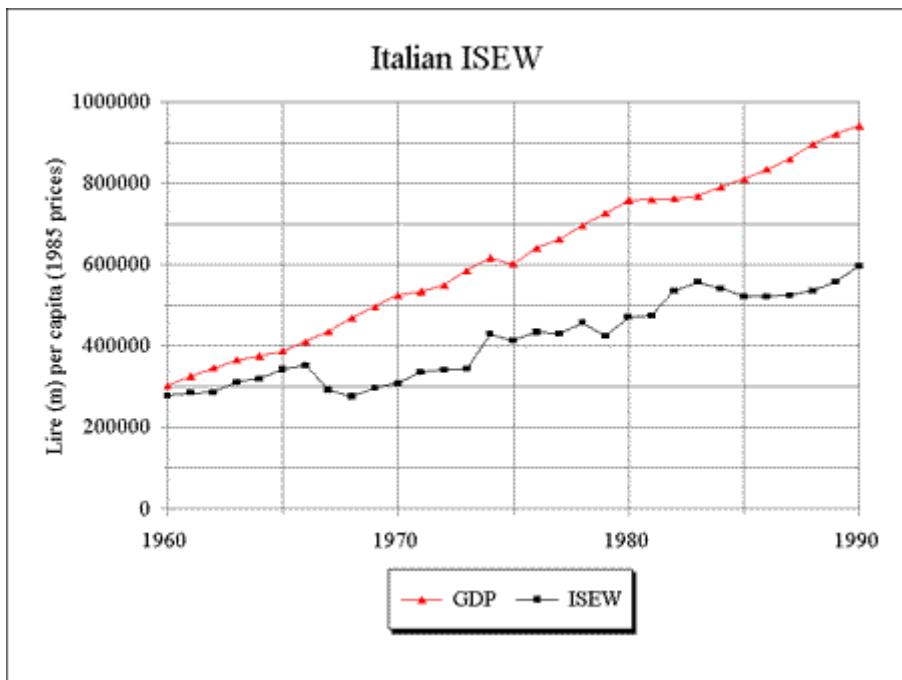
Графикон - БДП по глава на жител и ИОЕБ по глава на жител за РМ во периодот 1998-2011

Примери на други пресметани ИОЕБ за други држави може да се најдат на: <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/international.html>. Овде прикажуваме пример на ИОЕБ за развиени држави: Австралија, Италија и Холандија со цел ја видиме нивната тенденцијата на движење која во иднина може да биде поучна за Р. Македонија.

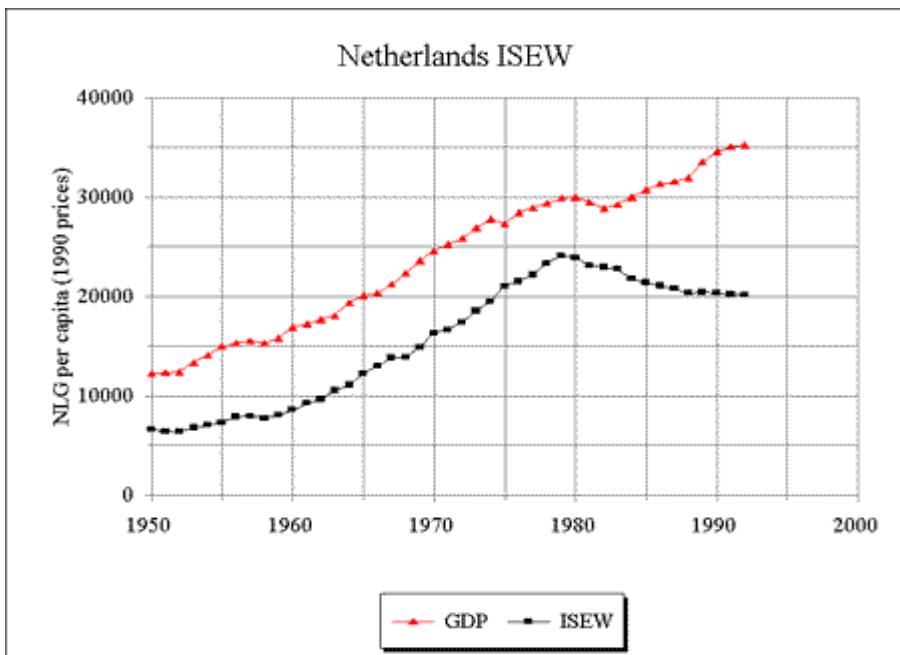
Слика - БДП и ИОЕБ за Австрија во периодот 1955-1995⁴⁴

⁴⁴ Преземено од: <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/international.html>.

Слика - БДП и ИОЕБ за Италија во периодот 1960-1990⁴⁵

⁴⁵ Ibid.

Слика - БДП и ИОЕБ за Холандија во периодот 1950-2000⁴⁶

Што заклучуваме од ИОЕБ?

Она што можеме да го заклучиме, а што е забележано и од истражувањата, е дека постои едно ниво на БДП по кое ИОЕБ опаѓа т.е. секое наредно зголемување на БДП, всушност, креира повеќе економски трошоци кои водат кон пониска благосостојба за државата (досега empirиски докажано за средно развиени и за развиени држави). За Холандија, тоа ниво на БДП изгледа е постигнато во 1980-тите години, а за Австралија околу 1975 година. Италијанската економија изгледа има слична променливостна ИОЕБ како и македонската, но сепак изгледа дека не е постигнато нивото на БДП по кое би имало негативно ИОЕБ.

⁴⁶ Ibid.

Ова е важно за политичките партии кои претендираат да ја водат економијата на РМ бидејќи во случај кога двете криви, БДП и ИОЕБ, се во раст, секое маргинално зголемување на БДП води кон одржлива благосостојба. Проблем е кога ќе се постигне нивото на БДП по кое БДП расте, а ИОЕБ опаѓа, бидејќи тогаш благосостојбата на граѓаните не може да се реши само со економски раст, туку со решавање проблеми во нееднаквоста, сиромаштијата и заштитата на животната околина во најмала рака. Емпириски доказ за Р.Македонија е БДП растот во 2003 и 2005, но ИОЕБ за тие години опаѓа. Според тоа, фокусирањето на сите сили на политичките елити кон обезбедување раст на БДП по секоја цена треба да се коригира земајќи ги предвид и другите аспекти/димензии на економскиот живот и благосостојба, кои добиваат значаен пондер при дефинирањето долгочарни цели/консензус.

Сакаме да укажеме дека оваа пресметка на ЦЕА е само индикативна. Ги повикуваме политичките субјекти и бизнис-заедницата да се фокусираат на квалитетот на живот на граѓаните, благосостојбата, животната средина. Ги повикуваме да дебатираат искрено и конструктивно за да го релаксираат политичкиот амбиент кој граѓаните веднаш ќе го препознаат. Ги повикуваме и да размислат за тоа дека мора да се смени парадигмата дека луѓето ѝ служат на економијата кон нова парадигма дека македонската економија и политиката мора да им служи на граѓаните на РМ и дека растот на БДП не се однесува на добра и услуги, туку на луѓе и дека економски раст не е исто со благосостојба и со среќа. На тој начин ќе се обезбеди, се надеваме, основа за консензус за основните насоки за решавање на проблемите во РМ и за одржлив развој бидејќи човекот е, пред сè, произлезен од екосферата и егзистира во екосфера.

Проблемите се глобални и реални и немањето визија за основните проблеми и предизвици во областа на климатските промени (суши, потреба од канали за наводнување, измена на свеста за употреба на водата итн.), енергетски потреби и секогаш растечка цена на енергијата (неконтролирана употреба на фосилни горива, војни за нафта) и на храната, слепо инсистирање на консумеризмот и потрошувачка економија како елемент на скрка кој му се наметнува на човештвото (загрозување на диверзитетот на разни култури на глобално ниво) води само кон економски меури. Индикативно е дека сите овие меури кои се јавуваат, всушност, се хранат од еден голем глобален економско финансиски меур кој се заканува и чии последици (кои можат само привремено да се ублажат) навистина само може да се насетат⁴⁷.

⁴⁷ Smith & Max-Neef (2012) велат дека во моментот се трошат ресурси на планетата Земја во обем на 1,3 планети Земји.

Заклучни согледувања: Што понатаму?

ЦЕА со овој документ се претставува пред јавноста со цел да предизвика натпартиски сентимент и сензибилитет. Политичката фрагментираност го разјадува економскиот потенцијал, неефикасно ги алоцира ресурсите, ги потхранува free riding и rent seeking, клиентелизмот и патронството и не дозволува **амбиент за иновативност** т.е. става висока **премија на инвестирањето** во иновативноста, па потенцијално квалитетниот човечки капитал заминува од земјата. Заклучните согледувања и лекциите што ги извлековме од истражувањето може да бидат структурирани во неколку подгрупи:

- I. **Македонскиот прогрес низ транзицијата од планска кон ефикасна пазарна економија беше анемичен, бавен, нефер и неефикасен, што во еден дел е резултат на водството од политичките елити и нивната визија (или недостиг на долгорочна визија) за реформите и македонската иднина,** додека во друг дел е резултат на бројните настани – војните во соседството, ембаргата, брановите бегалци, внатрешни конфликти. Меѓутоа, неоспорен е фактот дека во 2006 година скоро 80% од граѓаните во РМ не се согласувале со констатацијата дека економската ситуација е подобра тогаш споредена со 1989 година, додека според најновите анализи (по јуни 2008 г.) трендот на граѓани кои сметаат дека квалитетот на живот им се влошува е растечки – од 22% на 37% во декември 2010 година. Ова покажува дека сè уште се наоѓаме во транзицискиот виор од кој тешко се извлекуваме, а со тоа се

зголемува и улогата и одговорноста на политичките елити, кои успешноста на својата визија и политики треба да ги оценуваат согласно мислењето/очекувањето на граѓаните.

II. Областите за коишто мислим дека се пресудни за воспоставување основна патека за долгочен просперитет во државата ги групиравме во следниве области: **Нееднаквости во општеството;** **Стандардот на граѓаните и цените;** **Невработеноста и сиромаштијата;** **Економската политика и платно – билансната стабилност;** **Одржливата економска благосостојба.** Оваа базична структура може да се расчленува и дополнува согласно потребите и визијата што ја имаат политичките елити за Р.Македонија. Тенденциите не се поволни по повеќе линии, како нееднаквоста во општеството, стандардот на граѓаните и одржливоста на економската благосостојба, а изгледа и далеку сме од промена на курсот и од соодветна политичка култура која е рефлексија на приватни искуства на политичката елита и на обичните граѓани/субјекти кои се карактеристични за развиени демократски средини.

III. Анализирајќи ја структурата/организацијата на македонскиот политички пазар, можеме да укажеме дека:

- ✓ Во Р.Македонија политиката се редуцира на менаџирање на државата, а класичната поделба на власта (извршна, парламентарна и судска) се еродира
- ✓ Номиналната политичка ориентација на македонските политички партии не е во корелација со соодветните решенија што ги нудат на граѓаните на РМ согласно истата таксономија во политичкиот спектар, т.е. во РМ владее феноменот на catch-all партии.
- ✓ Р.Македонија покажува карактеристики на доближување кон двопартички систем.

- ✓ Повеќето поголеми партии во Р.Македонија може да се класифираат како таканаречени масовни партии, кои се фокусираат на градење силна институционална организација во партијата, територијална распространетост и активност во сите аспекти и периоди.
- ✓ Помалите партии, пак, спаѓаат во кадровски партии, кои не се територијално распространети и во голема мера се неактивни освен пред избори.
- ✓ Дел од декларираниот политички партии во Р.Македонија повеќе наликуваат на интересна група или лоби-група. Тука главно спаѓаат политичките партии кои застапуваат одредени заедници и нивните права. Така, ДУИ и ДПА, партиите кои ги застапуваат правата на Албанците во Р.Македонија, иако официјално се водат како политички партии, нивните цели повеќе ги карактеризираат како интересни групи.

IV. Анализирајќи го **политичкиот пазар и неговите одлуки/аутпути/политики** може да се заклучи дека:

- ✓ Политичката партија ВМРО-ДПМНЕ нуди повеќе решенија кои се карактеристични за левоориентираните партии отколку за десноориентирани како што е и самата таа. Истото се случува и кај политичката партија СДСМ која нуди повеќе решенија карактеристични за десничарските партии иако самата се декларира како левичарска. За разлика од нив, политичките партии ЛДП и НСДП имаат понудено решенија кои повеќе или помалку одговараат на нивната политичка идеологија;
- ✓ Просечниот индекс пресметан од Comparative Manifestos Project укажува на тоа дека двете партии се центристички настроени во своите политики. Меѓутоа, според нашето истражување на ориентацијата на прашањата кои беа анализирани, утврдивме дека партијата ВМРО (заедно со НСДП и ЛДП), практикува доминантно левоориентирани политики, додека кај СДСМ ситуацијата е обратна, односно таа практикува

десноориентирани решенија. Ова покажува дека доминантните партии во државата кои биле централистички ориентирани, во политичката борба за доминација навлегле во спротивните политички/идеолошки позиции и ги замениле своите страни и базични ставови.

- ✓ Доколку се погледнат прашањата/областите за кои сите анализирани политички партии имаат или немаат консензус, може да се заклучи дека за половина од проблемите во Р. Македонија постои консензус, но за другата половина партиите имаат различни ставови.
- ✓ Меѓутоа, она што е интересно и што може да се посочи (имајќи ја предвид претходната точка) е дека дури за 10 од 14 прашања (кои беа анализирани) постои некој степен на консензус, што покажува дека - долгорочните визии кои често јавно не се исказуваат или се презентираат во завиена форма на дел од партиите се поклонуваат, иако тие не сакаат да го признаат тоа и често промовираат политики кои се во согласност со дневно политичките потреби (со цел остварување на подобри политички резултати), односно тие може да бидат спротивни со конкурентските партии, иако нивните долгорочни цели се совпаѓаат.
- ✓ Интересно и зачудувачки е да се види дека таму каде што РМ има најмногу проблеми - *фискалната политика и растот на државниот сектор, здравството, образоването, сиромаштијата, невработеноста* – постои консензус за решавање на проблемите, меѓутоа од друга страна, за апсурдот да биде поголем, во тие сектори се стои во место и повеќе од 20 години нема позначајни резултати и напредок. Таму, пак, каде што има различни мислења и не постои консензус (стабилност на платен биланс и монетарна политика), РМ покажува подобри резултати. Ова укажува на уште еден феномен на македонскиот политички подиум – напредокот и развојот е најмал онаму каде што од една страна помеѓу политичките

елити постои консензус, а од друга страна, во тие области и дневно политичките борби и препукувања се најголеми.

- ✓ Иако може да се насетат елементи за тоа дека постои консензус за долгорочни визии за РМ, сепак, подетална и подлабока артикулација како да се стигне до тие решенија, дали РМ има доволно фискален, човечки, организациски, административен и правен капацитет, недостасува ниту, пак, политичките елити сериозно и искрено дебатирале за тоа.
- ✓ Причини за ваквата, во најмала рака, сиромашна политичка дебата се и злоупотребата на медиумскиот политички маркетинг како и недостигот на веродостојни информации и податоци.

- V. **Во овој труд го пресметавме и ИОЕБ кој е SMART.** Тој е економска мерка која се пресметува од БДП, а за да се направат соодветни корекции на БДП, финансиски трошоци треба да бидат доделени на нефинансиски влијанија како што се, на пример, климатските промени и осиромашување на озонската обвивка. **Ние, во ЦЕА, сакаме ИОЕБ да биде и инструмент преку кој фетишизираниот БДП од политичките елити ќе добие и димензија на благосостојба која е поблиска до граѓаните.** Она што можеме да го заклучиме, а што е забележано и од истражувањата, е дека постои едно ниво на БДП по кое ИОЕБ опаѓа, т.е. секое наредно зголемување на БДП, всушност, креира повеќе економски трошоци кои водат кон пониска благосостојба за државата. Ова е од исклучителна важност за политичките партии кои претендираат да ја водат економијата на РМ бидејќи во случај кога двете криви, БДП и ИОЕБ, се во раст, секое маргинално зголемување на БДП води кон одржлива благосостојба. Проблем се појавува кога ќе се постигне нивото на БДП по кое **БДП расте, а ИОЕБ опаѓа бидејќи тогаш благосостојбата на граѓаните не може да се реши само со економски раст, туку со решавање проблеми**

во нееднаквоста, сиромаштијата и заштита на животната околина во најмала рака. На пример, БДП за Р.Македонија во 2003 и 2005 расте, но ИОЕБ опаѓа. Според тоа, фокусирањето на сите сили на политичките елити кон обезбедување раст на БДП по секоја цена, треба да се коригира земајќи ги предвид и другите аспекти/димензии на економскиот живот и благосостојба, кои добиваат значаен пондер при дефинирањето долгочочни цели/консензус.

Се надеваме дека оваа анализа на ЦЕА ќе разбие дел од табуата и ќе отвори поле за отворена дебата за низа прашања за кои досега многу ретко се дебатираше. Политичкиот пазар претставува пазар како и секој друг пазар, каде што политичките партии ги менуваат своите идеи и визии за иднината на државата, за гласовите на секој од граѓаните. Ако имаме предвид дека благосостојбата е крајната цел за секој граѓанин на Р.Македонија, тогаш и ставовите на политичките елити треба да бидат насочени и усогласени за нејзино зголемување и во оваа сфера треба да постои консензус. Краткорочните цели и патишта за остварување на долгочочните цели на политичките елити за економски просперитет на државата оставаат доволно простор за политички маневри и покажување на умешноста на секоја од партиите. Според тоа, политичките елити треба да седнат на заедничка маса и да ги утврдат заедничките интереси на македонскиот народ, без притоа да се плашат дека тоа ќе претставува хендикеп за нивниот политички натпревар и интереси.

ЦЕА предлага Владата и/или бизнис-заедницата да инвестира во вториот дел од овој наш труд. Вториот дел треба да биде директни разговори со партиските лидери и со стопанските комори, земјоделци и синдикати, за да се откријат меѓите на нивните визии и да се види дали има простор за платформа со барем неколку заеднички цели. ЦЕА потоа ќе се обиде да предложи политики со одредени квантификации за да може да креирамев и предложиме одржлив модел на развој на македонската економија.

Литература

1. Aligica P. & Tarko V. (2012): "State capitalism and the rent-seeking conjecture," *Constitutional political economy*, December 2012, Volume 23, [Issue 4](#), pp 357-379.
2. Almond G., Powell B. and Mundt R., (1993): "Comparative politics: A theoretical framework". New York, NY : HarperCollins College Publishers.
3. Bartlett W., Cipusheva H., Nikolov M. & Shukarov M. (2010): "The quality of life and regional development in Macedonia," *Croatian economic survey*, 2010, vol. 12, issue 1, pages 121-162.
4. Blanchard O. (1997): "The Economics of Post-Communist Transition (Clarendon Lectures in Economics),"
5. Brown, A., & Gray, J. (1977). Political culture and political change in communist states. New York: Holmes & Meier.
6. Castaneda B. (1999): "An index of sustainable economic welfare (ISEW) for Chile," *Ecological economics*, Volume 28, Issue 2, February 1999, Pages 231–244.
7. CEA (2004): "Analysis of IPI decline in 2004 in Macedonia)," retrieved October 2012 from: <http://www.cea.org.mk/documents/proekti/Finalen%20izvestaj.pdf>.
8. CEA (2012): "A study on the private transfers importance for Tetovo and Kumanovo from citizens working in Afghanistan and Iraq," retrieved October 2012 from: <http://www.cea.org.mk/documents/studii/CEA%20Studija%20%20transferti%20od%20Irak%20i%20Afghanistan%20-%20Final.pdf>.
9. Cerami A. & Stubbs P. (2011): "Post communist welfare capitalism: Bringing institutions and political agency back in," *EIZ Working papers* 1103, December 2011
10. Clarke M. and Islam S. (2005): "Diminishing and negative welfare returns of economic growth: an index of sustainable economic welfare (ISEW) for Thailand," Volume 54, Issue 1, July 2005, Pages 81–93.
11. Cvirk M., Kraft E. & Vodopivec M. (1993): "Cost and benefit of Slovenian independence," *World Bank* 1126 retrieved October 2012 from: <http://www->

- wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1993/04/01/000009265_3961004121321/Rendered/PDF/multi0page.pdf
12. Donev D., Onceva S. and Gligorov I. (2002): “Refugees crisis in Macedonia during the Kosovo crisis in 1999,” Croatian medical journal, Vol. 43(2), pp. 184-189.
 13. Gore A. (2007): “The assault on reason,” Bloomsbury Publishing, London.
 14. Hlousek V. & Kopecek L. (2010): „Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East-Central and Western Europe Compared“, MPG Book Group, UK.
 15. Krouwell A. (2011): “Otto Kircheimer and the catch-all party,” West European Politics, 26: 2, 23-40.
 16. Nikolov M. (2003): “Labor market flexibility: empirical evidence for Macedonia,” Ministry of finance bulletin 1-3, 2003 retrieved from: http://www.finance.gov.mk/files/u9/bilten_1-3_2003.pdf.
 17. Sachs J., Helliwell J. & Layard R. (2012): “World happiness report,” The Earth Institute, Columbia University, retrieved October 2012 from:
<http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>
 18. Shahrani N. (2012): “Approaching Study of Political Culture in Afghanistan with Institutional Analysis and Development (IAD) & Social-Ecological Systems (SES) Frameworks”, retrieved 2 June 2013 from:
http://www.indiana.edu/~workshop/papers/Shahrani_paper.pdf.
 19. Shively P. (2009): “Power & choice: An introduction to political science,” McGraw-Hill.
 20. Siljanovska-Davkova G. (2013): “Political parties, Values and Democratic Consolidation in the Republic of Macedonia, 1991-2011,” in Ramet s., Listhaug O. and Simkus A. “Civic and uncivic values in Macedonia,” Palgrave Macmillan
 21. Smith P. & Max-Neef M. (2012): “Economics unmasked: from power and greed to compassion and the common good,” Green books
 22. UNDP (2011): “Assessing the economic impact of climate change” retrieved
from:
[http://www.undp.org.mk/content/Publications/Economic%20Impact%20of%20Climate%20Change%20web\(1\).pdf](http://www.undp.org.mk/content/Publications/Economic%20Impact%20of%20Climate%20Change%20web(1).pdf).

23. Vankovska B. (2007): "Politichki system," [Political system] Bomat Grafiks Skopje.
24. World happiness report (2012) retrieved October 2012 from:
<http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>

Internet:

1. <http://www.cea.org.mk/calculator/Default.aspx>.
2. <http://www.economist.com/node/21543160>.
3. <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/ServletStoryISEW.html>
4. <http://www.foe.co.uk/progress/java/ServletStoryISEW>.
5. <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/brief.html>.
6. <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/international.html>.
7. http://www.foreignpolicy.com/cities_issue.
8. http://www.sitel.com.mk/dnevnik/makedonija/sdsm-so-novi-predlog-ekonomski-merki?quicktabs_3=2

Анекс

Текст на писмото со кое ЦЕА се обрати до лидерите на политичките партии.

Овој проект е обид да се иницира консензус од страна на политичките елити во Република Р.Македонија за економскиот развој и визија на македонската економија на долг рок. Основните претпоставки зад овој проект се:

- Недостиг од политички консензуз за основни политички и социоекономски предуслови и визија за развој на македонската економија
- Недостиг од долгочрни цели и планирање
- Недостиг од транспарентен мониторинг и евалуација од имплементација на владини програми
- Недостиг од интегриран пристап за решавање на економските проблеми
- Фрагментираност на носителите на политичкиот систем (граѓани и политички партии)
- Економско раслојување на граѓаните
- Силна корелација на политичкиот и економскиот циклус
- Недостиг од посериозно интегрирање на важни варијабли при изготвување на економските политики (климатски промени, ограничени водни ресурси, енергетски потреби, демографски движења)
- Недостиг од квантфицирани визии во конзистентна макроекономска рамка

Р.Македонија мора да одговори транспарентно на прашања од типот: дали сме за најконкурентен туризам (во регионот или пошироко), дали сме за најконкурентна индустрија (и каква), дали сме за домашни инвестиции или за странски инвестиции, дали политиката на депресирање на цената на факторот работна сила за сметка на факторот физички капитал носи резултати (конкурентност преку ниски трошоци за работна сила наместо конкурентност преку високи трошоци за високо специјализирана, обучена и конкурентна, преку

знаења и вештини, работна сила). Одговорите на многу од овие прашања наизглед се спротивставени едни на други, но со консензус и добро избалансираны политики кои ќе бидат испланирани и имплементирани динамички, а не статично, може да се комплементираат кон резултат за одржлив развој на земјата.

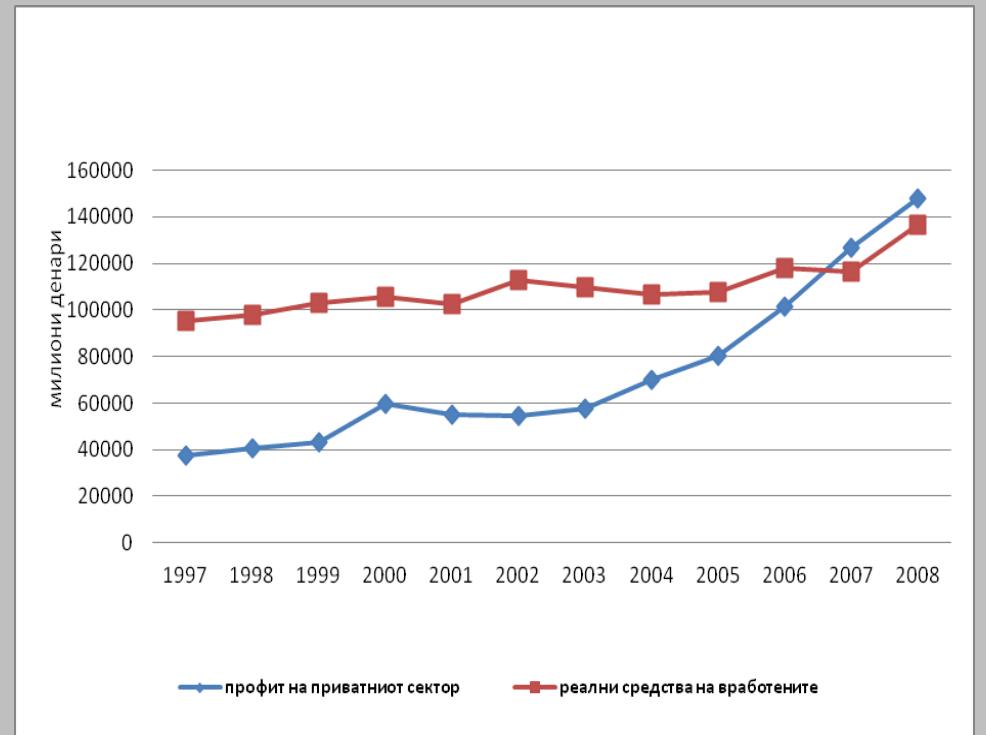
Овој проект е замислен во четири фази. Во првата фаза се прибираат мислења од луѓе кои во врвот на партиите се занимаваат со економска политика. Во втората фаза ЦЕА ќе направи обид да ги квантфицира мислењата за економската визија за Р.Македонија од испитаниците за да може да бидат употребени во макроекономски модел. Во третата фаза ЦЕА ќе направи моделирање на основните макроекономски показатели како: стапка на раст на БДП, буџетски дефицит, дефицит на тековна сметка, стапка на невработеност на подолг рок за наредните 10 години. Целта е да се оцени трендот на македонската економија мерен преку овие показатели имајќи ја предвид визијата на елитите. Конечно, во четвртата фаза ЦЕА ќе ги предаде резултатите и материјалите на Владата на Република Македонија.

Во оваа, прва фаза ЦЕА понатаму во текстот илустрира неколку графикони⁴⁸ кои прикажуваат движења на економски варијабли по последната декада во Република Македонија. Графиконите се придружени со соодветен текст кој треба да се заврши од испитаникот во зависност од идеологијата, искуствата и визијата на испитаниците. Притоа се замолуваат испитаниците да ги надминат тесните партииски хоризонти и да размислуваат неоптоварени од дневна политика или од политика до и/или за следни избори. Одговорите треба да отсликуваат долгорочна визија за економијата на Република Македонија. Одговорите не мора да бидат сврзани за одговорност на Владата или нејзини институции. Може да се укаже и на можни проблеми кои навлегуваат во друга сфера, а влијаат кон резултати какви што се прикажани во графиконите. Тајноста на испитаниците е загарантирана и ЦЕА нема да ги споменува во истражувањето нивните имиња освен ако испитаникот не сака да биде цитиран.

⁴⁸ Во изработката на некои од овие графикони учествуваше и проф. д-р Шенај Хајимустафа од ЦЕА.

Врз основа на одговорите од испитаниците, ЦЕА ќе направи квантитативни претпоставки кои ќе бидат искористени во макроекономски модел со кој ќе се естимираат основните економски агрегати како БДП, стапка на невработеност, трговски и дефицит на тековната сметка и слично за Република Македонија на долг рок. За таа цел се охрабруваат испитаниците, доколку е можно, да дадат атрибути во своите одговори од кои полесно би се претпоставиле и квантитативни варијабли.

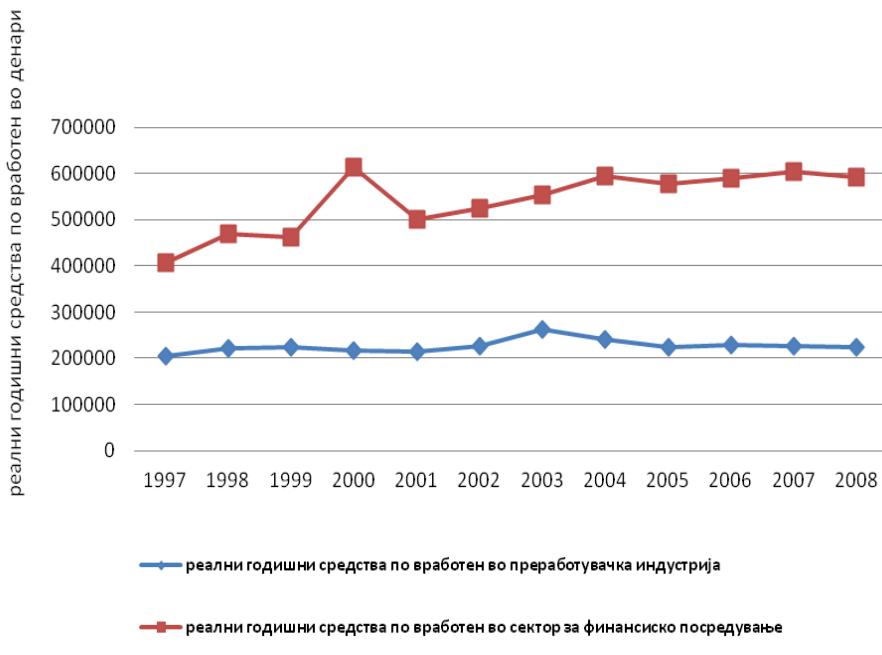
ЈАЗОТ ПОМЕЃУ РАБОТОДАВАЧИТЕ И РАБОТНИЦИТЕ РАСТЕ!

Македонија тежне кон ефикасна пазарна економија и обезбедување општа благосостојба. Сепак, нееднаквоста на распределбата помеѓу факторите на производство од 20-годишната транзиција е евидентна. Теоријата и практиката покажуваат дека за поефикасна распределба може да се искористи даночниот систем (прогресивно VS рамно оданочување) или буџетските трансфери (субвенции, дотации за ранливи категории) преку

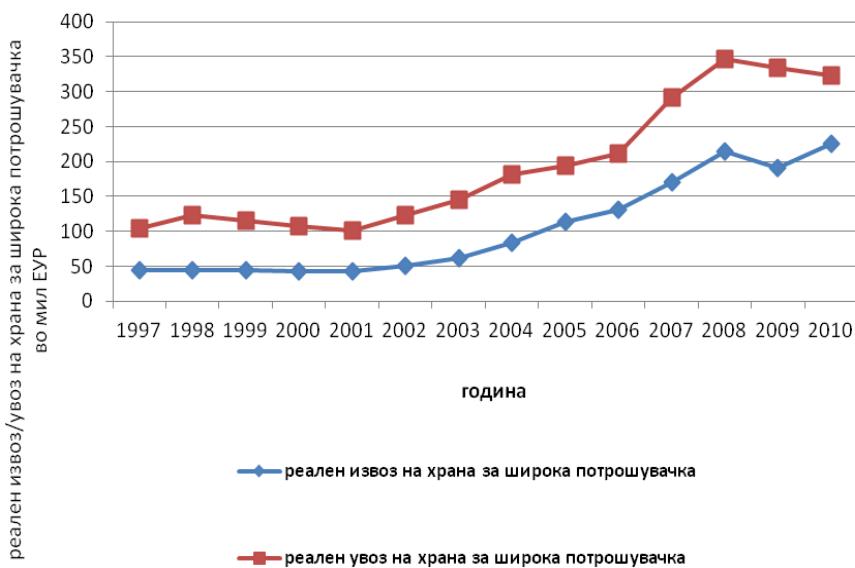
или

ЈАЗОТ ПОМЕЃУ РЕАЛНИОТ СЕКТОР И УСЛУГИТЕ РАСТЕ!

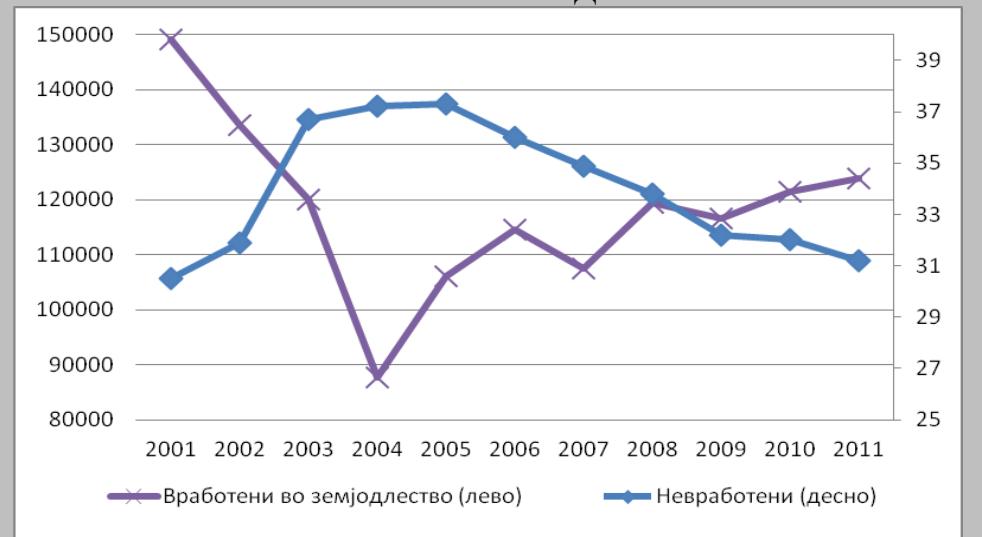
Една од нерамнотежите е и јазот во заработкаите во реалниот сектор и услугите. Еден од начините за решавање на оваа нерамнотежа е воведување систем на ефикасни плати т.е. плаќање согласно продуктивноста без административни зголемувања на платите. Затоа во Македонија треба

ЦЕНАТА НА ХРАНА РАСТЕ, А МАКЕДОНИЈА РЕДОВНО ПОВЕЌЕ УВЕЗУВА ОДОШТО ИЗВЕЗУВА ХРАНА!

Порастот на цената на храната и енергијата како основни продукти загрозува голем процент од населението во Македонија имајќи ја предвид структурата на потрошувачката на македонските граѓани и нивната куповна моќ (доколку имаат постојани приходи). Од друга страна, се чини дека во Македонија основните политики се така поставени што се преферираат увозниците за сметка на домашното производство. Затоа ќе треба да _____

НЕВРАБОТЕНОСТА ОСТАНУВА НАД 30%!

Невработеноста се нема спуштено под 30%. Според НБРМ, до 2010 година во гринфилд-инвестиции се вработени 23.500 лица. Сепак, изгледа решението не е само во странски директни инвестиции. Креирањето работни места е голем проблем во Македонија бидејќи _____

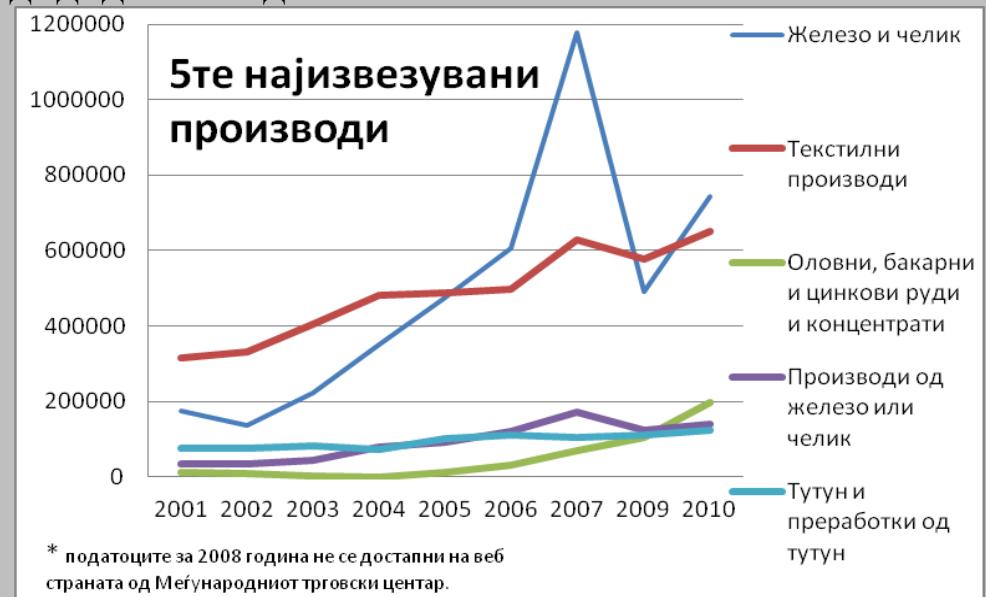
_____ и поради тоа ќе треба да _____

НЕМА НАМАЛУВАЊЕ НА СИРОМАШТИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА!

Сиромаштијата (бројот на семејствата кои немаат доволно средства за прехранбените и непрехранбените производи и услуги) се одржува на нивото од околу 30%, но длабочината на сиромаштијата (просечен пропорционален недостиг на расходи за целата популација) константно се зголемува. Притоа, многу е загрижувачко зголемувањето на бројот на сиромашните кај коишто главата на семејството има завршено високо образование. Програмите за поддршка на сиромашните се непроменети многу години и не е направена анализа за тоа колку се успешни. За да се намали сиромаштијата во Македонија ќе треба

КОНЦЕНТРИРАН ИЗВОЗ ВО МАЛ БРОЈ ПАЗАРИ, СО ДОМИНАНТНО УЧЕСТВО НА ПРОИЗВОДИ СО НИСКА ДОДАДЕНА ВРЕДНОСТ!

Во извозот на Република Македонија пет производи (челик; текстилни производи; оловни, цинкови и бакарни руди и концентрати; производи од челик и железо; и тутун и преработки од тутун) имаат учество од 58,2% во вкупниот извоз, или 20,2% од БДП.

За разлика од извозот, каде што доминираат производи со мала додадена вредност, во увозот состојбата е спротивна - доминираат производи со висока додадена вредност и енергија. Затоа ќе треба да _____

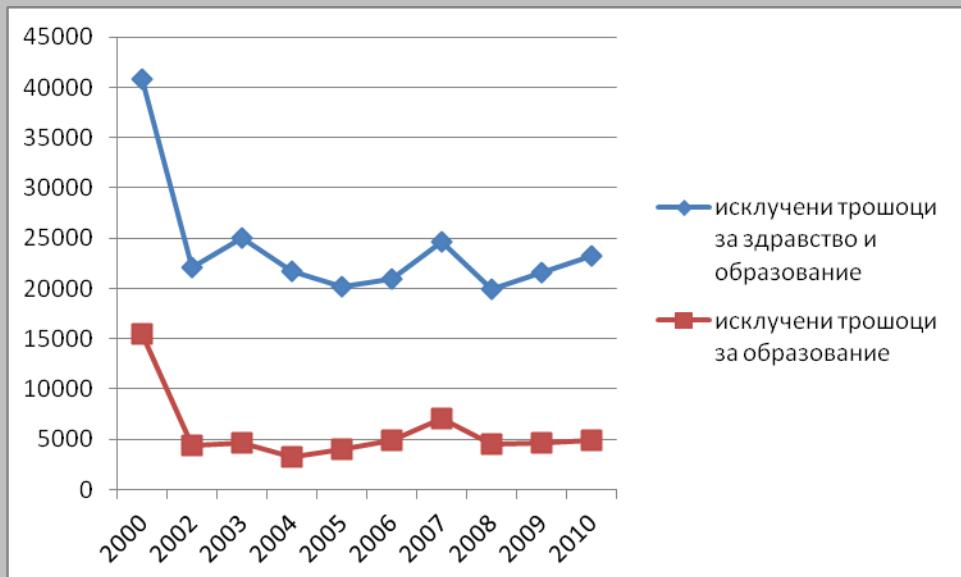
ЕКОНОМИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА Е СИЛНО ЗАВИСНА ОД ПРИВАТНИТЕ ТРАНСФЕРИ!**Приватните трансфери во Македонија се повеќе се зголемуваат!**

Во последните неколку години се забележува драматичен пораст на приватните трансфери во Македонија кои имаат големо значење за раст и развој на нашата економија. Знаејќи ја состојбата со невработеноста и степенот на заработка, Македонците сè повеќе излезот го наоѓаат во заработка во странство за да можат да ги задоволат своите лични потреби. Овие средства, покрај за лична потрошувачка, можат ефикасно да се искористат и за

_____ , но само ако _____

_____. Од друга страна се јавува и проблемот на иселување на високообразовани и искусни кадри со што Македонија губи _____ и _____ знаење, _____ па _____ затоа

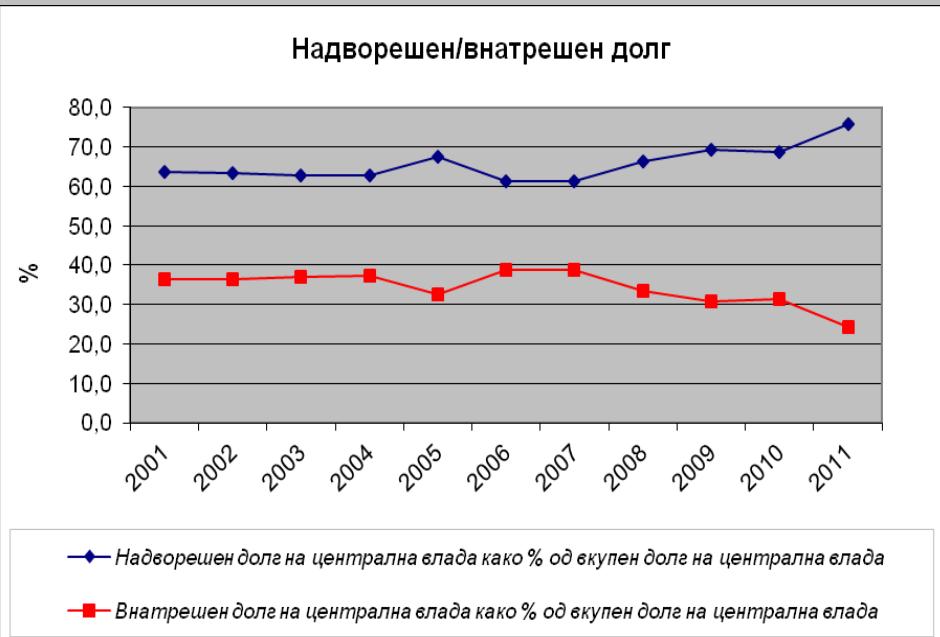
ЕФЕКТ ВРЗ СИРОМАШТИЈАТА – ИСКЛУЧУВАЊЕ НА ТРОШОЦИТЕ ЗА ЗДРАВСТВО И ОБРАЗОВАНИЕ, ПОГОЛЕМА СОЦИЈАЛНА ВКЛУЧЕНОСТ!

Во Македонија граѓаните сè повеќе учествуваат со приватна потрошувачка во јавни услуги како што се образование и здравство, иако граѓаните веќе плаќаат за овие услуги преку даночниот систем и здравствениот систем. Во последните години, особено учеството за здравство, е зголемено. Доколку овие трошоци се исклучени од приватната потрошувачка на граѓаните, односно граѓаните ги користат јавните услуги за кои веќе платиле без дополнително да плаќаат, бројката на сиромашни ќе се намали за скоро 4% или за околу 70.000 лица.

Затоа ќе треба да

ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА ДРЖАВАТА!

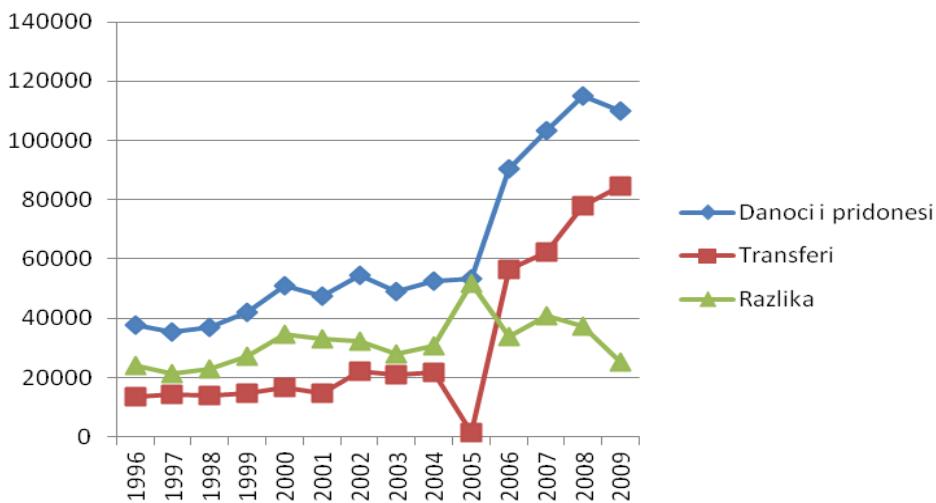

Република Македонија во изминатиот период бележи релативно ниски (во последниот период има благо зголемување) буџетски дефицити, тренд на зголемување на надворешниот долг и опаѓање на задолжувањето на домашниот пазар. Ваквата структура на задолжувањето

ке _____

и поради тоа
ке _____

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА!

Приходите од даноци се зголемени, а со тоа и улогата на државата во македонската економија. Растант и трансферите. Во Македонија не постои транспарентна анализа за фискалната одржливост и целите што се сака да се постигнат со фискалната политика. Иако улогата на државата е зголемена, сепак сиромаштијата расте, креирањето на работни места е на ниско ниво, невработеноста останува на високо ниво дури и при зголемени трансфери.

Улогата на државата треба да

ите на фискалната политика цел треба

би можело да се

АКТИВНА ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА НА ДОМАШНИОТ ПАЗАР НА КАПИТАЛ!

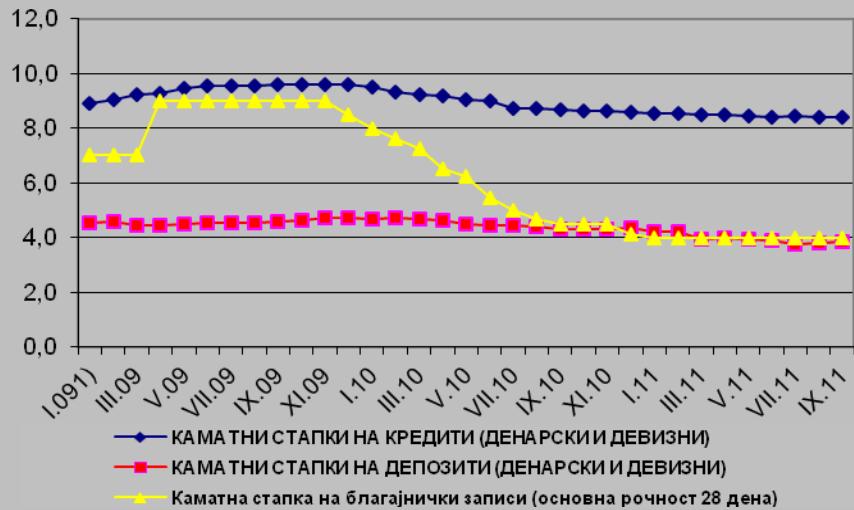

Трендот на благо зголемување на буџетскиот дефицит и каматните стапки на државните записи во последните 3-4 години го раздвижи пазарот на капитал во државата и има соодветно влијание на однесувањето на банките да

кредитобарателите и на да

и затоа треба да

МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА!

Намалувањето на каматната стапка на благајничките записи во последниот турбулентен период на глобална економска криза имаше благо позитивно влијание на општото ниво на каматни стапки во државата. НБРМ треба да _____

_____ за
да _____

Зашто

ОДРЖУВАЊЕ НА СТАБИЛНА ПЛАТНО-БИЛАНСНА СОСТОЈБА НА ДОЛГ РОК!

Главните столбови на приливи на девизи: извозот и тековните трансфери (со исклучок на СДИ како непостојан прилив) се извор на девизни средства кои треба да ги покријат увозот и заемите, но јазот помеѓу овие два столба од 2006 година расте, па затоа _____

_____ креира на ДОЛГ рок може да _____. Јазот кој се

_____. Затоа ќе треба да _____. _____

Рецензии на Политички консензус за економската иднина на Република Македонија

Проф. д-р Гордана Сиљановска-Давкова

РЕЦЕНЗИЈА

на публикацијата „ Политички консензус за економската иднина на Република Македонија“, изработена од д-р Марјан Николов, д-р Борче Треновски, м-р Христијан Ристески и Љубица Ристовска, при Центарот за економски анализи (ЦЕА)

I. Структура

Студијата „ Политички консензус за економската иднина на Република Македонија“ има 65 страници текст и 15 страници Анекс, во кој се лоцирани: писмото на ЦЕА , адресирано до политичките партии, како и 13 графикони за движењата на економските варијабли во последната декада во Република Македонија.

Студијата се повикува на 24 референци, како и 8 интернет извори. Истата е составена од следните делови: Обраќање кон читателите ; Зошто консензус на политичките елити; Како течеше процесот за оваа иницијатива на ЦЕА и која е нејзината цел; Што предлага ЦЕА; Давесет години транзиција –наследство; Домени на консензус на

политичките елити во Република Македонија(Нееднаквост во општеството, Стандардот на граѓаните и цените, Невработеноста и сиромаштијата, Економската политика и платно-билансната стабилност; Одржливата економска благосостојба (пресметка на индексот); Политичката структура на Македонија; Политичките партии во Македонија; Индивидуална анализа на партиските политики(ВМРО/ДПМНЕ, СДСМ, ЛДП, НСДП; НДП и други); Дали постои политички консензус во Македонија; Пресметка на индексот на одржлива економска благосостоја за Македонија; Заклучни согледувања: што понатаму; Литература и Анекс.

1. Во „Обраќањето кон читателите“ д-р Марјан Николов најавува дека се работи за повеќедименционална, системска анализа која трага по политички консензус за најважните економски проблеми и предизвици низ аргументирана дебата меѓу клучните општествени актери: Владата, политичките партии и претставниците на бизнис заедницата. Се разбира, научната јавност е неодминлива во дијалогот.
2. Делот „Зошто консензус на политичките елити“ укажува на важната улога на лидерите- реформатори и визионери во креирањето усогласена стратегија за економски развој преку креативно ангажирање на сите релевантни политички сили, односно кумулирање на нивната енергија на долгорочни економски цели, наместо на нејзино трошење на дневно-политички комбинаторики. Аворите на студијата изразуваат намера и подготвеност за маркирање на коридорите на македонската економија и поставување платформа за консезус. Тие ги идентификуваат основните причини кои што ги поттикнале на изработка на студијата: отсуството на консензус за социо-политичките и економските претпоставки за одржлив развој; недостигот на важни фази во креирањето јавни политики и вредности - мониторингот и евалуацијата; ексклузивен, наместо инклузивен модел на одлучување; радикално економско и социјално раслојување; спора и фрагилна децентрализација, односно елементи на рецентрализација; нерамномерен регионален развој; занемарување на

важните варијабли при креирањето политики; отсуство на интегриран модел на решавање на економските проблеми.

3. Во делот, насловен како „ Како течеше процесот за оваа иницијатива на ЦЕА и која е нејзината цел“, авторите укажуваат на интердисциплинарната природа на проблемите со кои се бават, чие решавање не е можно во рамките на една наука, држава или партија. Тие предупредуваат на опасноста од free riders and rent seekers, на кои им е поважно да бидат поблиску до политиката, одшто до науката. На сопственото искуство врзано за оваа студија, нејзините творци ја покажуваат некооперативноста на политичките партии, егоцентричноста и самозадоволноста, неспособноста за отворен дијалог со научно –стручно квалификуван и независен ентитет како ЦЕА, чиј Прашалник останал без партиски одговори.

4. Во делот „ Што предлага ЦЕА“, творците на студијата: не запознаваат со наследството, односно резултатите од задочнетата и долга македонска транзиција; ни укажуваат на нивниот хендикеп, со оглед на молкот на повеќето политички партии, од една страна, но и на моделот на политичката култура со оглед на инертноста во комуникацијата; не запознаваат со програмските и идеолошки определби на партиите, како и со нивните ставови и мислења презентирани во медиумите; ни предочуваат дека трагаат по прашањата за кои (не) постои консензус меѓу водствата на политичките партии; не запознаваат со реасчекорот меѓу декларираното и реализираното; прашуваат „дали само стапката на раст на БДП е доволна во дефинирањето на категоријата „, квалитетен живот“ или кон него треба да се додаде и Индексот на одржлива економска благосостојба, сугерирајќи им на политичките елити да ги земат во предвид и другите димензии на економскиот живот и благосостојба.

5. Делот „ Дваесет години транзиција-наследство“ не е само економска „ приказна“, туку и анализа на надворешните и внатрешни шокови и нивните ефекти врз македонскиот економски транзиционен прогрес, окарактеризиран (со зборови и примери) како анемичен,

бавен, нефтер и неефикасен , што е илустрирано и со графикони. Компаративниот поглед во однос на резултатите од приватизацијата, ценовната либерализација, конкурентноста, телекомуникациите, железницата, снабдувањето со вода, електрична енергија и управувањето со отпадот, покажува дека сме во друштво со Албанија, Србија и Црна Гора. Повикувајќи се на податоците од ЕБРД (2006, 2011), како и на УСАИД (2008), ни ги презентираат ставовите на граѓаните за животот во процесот на транзиција.

6. Во делот „ Домени на консензус на политичките елити во Република Македонија“ , творците на публикацијата ги утврдуваат областите за кои треба/мора да се постигне долгорочен консензус : нееднаквостите во општеството; стандардот на граѓаните и цените; невработеноста и сиромаштијата; економската политика и платно-балансна стабилност и одржливата економска благосостојба; ги анализираат состојбите во секоја од нив и ги истакнуваат причините за политички консензус за решавање на проблемите.

7. Делот „ Политичка структура на Македонија“ е кус осврт на: моделот на македонскиот политички и партички систем; етно-партизираниот профил на македонската државна и јавна администрација, регрутрана според “spoils system”, а не според “merit system”, што стимулира клиентелизам.

8. Следи делот за „ Политичките партии во Република Македонија“ во кој се потенцира релативноста на нивната декларирана идеологија од аспект на класификациите на политичките партии , амбивалентноста на нивните идеологии, нивниот карактер на “catch-all” партии.

9. На општите карактеристики од претходниот дел се надоврзува анализата на партиските програми и политики во сферата на економијата на неколку партии: ВМРО/ДПМНЕ, СДСМ; ЛДП, НСДП и НДП. Споредбата на проекциите и превземените мерки во низа области , разоткрива хибриден карактер на истите, односно несовпаѓање на програмските определби со општо- познатите

карактеристики на т. н „ партиски фамилии“ на конзервативизам и демо-христијанство; социјал-демократија; либерализам.....

10. Во делот под наслов „ Дали постои политички консензус во Македонија“ следи илустрација на графикони од кои се гледа дека номиналната политичка ориентација на политичките партии во Република Македонија не е во корелација со политиките и решенијата што им ги нудат на граѓаните согласно таксономијата во политичкиотспектар, заразени од феноменот на catch-all –измот на кој укажува Otto Kircheimer. Партиите во Република Македонија се повеќе реактивни, одшто проактивни, а кон идологијата се крајно прагматични. Инересно е открието дека на програмски план и планот на предвидените решенија, лесно може да се идентификува голема усогласност и сличност меѓу програмските определби за најпроблематичните области: фискална политика и раст на државниот сектор; образованието; здравствтвото; невработеноста. Но, токму во овие области и покрај евидентниот меѓупартиски консензус, дневно политичките судири се најголеми и тешко се доаѓа до прогрес.

11. Последниот дел се однесува на „ Пресметка на индексот на одржлива економска благосостојба за Македонија“, за чие мерење за залагаат авторите на публикацијата, квалификувајќи го како еден од најнапредните обиди да се создаде показател на економската состојба.

12. Во Заклучните согледувања, креаторите на студијата потенцираат дека: анемичниот, бавен и нефтер развој на македонската економија во транзицијата во голема мерка е резултат на недостигот на визионерство, реформаторски капацитет, но и одговорност и етика на политичките елити, покрај влијанието на војните во соседството, внатрешните конфликти, ембаргата, бегалците; дека важен предуслов за економски просперитет е решавање на проблемите во понапред утврдените области: нееднаквоста во општеството; стандардот на граѓаните и цените; невработеноста и сиромаштијата; економската политика и платно-билансната стабилност; одржливата економска благосостојба; дека начелото на поделба на власта, како темелна вредност на уставниот поредок на Р. Македонија е нарушено во полза

на егзекутивата; дека номиналната идеолошка ориентација на политичките партии во Република Македонија не соодветствува на класичните политички класификации, односно на вообичаениот политички спектрум, со што тие добиваат карактер на *cath –all* партиите; македонската партиска сцена е фрагментирана, а во некои фази може да се означи како екстремен (атомизиран) плурализам, иако на тронот на власта секогаш се менуваат две партии, што ни дава за право да зборуваме за дво-партиски систем; македонските политички партии се масовни партии, формирани врз територијална основа; некои политички партии повеќе наликуваат на лоби групи, одошто на политички партии; поделбата на десно-ориентирани и лево-ориентирани партии е релативна, па ВМРО/ДПМНЕ посега по мерки карактеристични за лево-ориентираните и обратно; за некои битни прашања постои консензус, но за други-нема, што покажува отсуство на визија кај политичките водства; парадоксално е во областите за кои има консензус (фискалната политика и растот на државниот сектор, здравството, образованието, сиромаштијата, невработеноста) да нема евидентен прогрес; е потребно да се пресметува и индексот на одржлива економска благосостојба (ИОЕБ), покрај БДП, бидејќи благосостојбата на граѓаните не може да се реши само со економски раст, туку и со решавање на проблемите на нееднаквост, сиромаштија и заштита на животната средина.

13. На крајот, Центарот за економска анализа уште еднаш повикува на отворена дебата за прашања за кои досега не се дебатирало.

II. Евалуација

1. Публикацијата „ Политичкиот консензус за економската иднина на Република Македонија“ , како социо-економска и економско-политиколошка анализа е редок феномен во македонската научно-истражувачка мисла и пракса. Ја сметам за пионерски потфат со оглед на хроничното отсуство на мултидисциплинарен (системски) пристап кон основните економски промени и трендови кај нас. Се согласувам со творците на оваа студија дека економскиот и политичкиот циклус се тесно поврзани, па економските политики мора

да ги интегрираат важните варијабли како: климатските промени, ограничните водни ресурси, енергетските потреби, демографските движења, урбанизацијата.

2. Авторите на истата, во потрага по излезни решенија за најважните економски прашања и проблеми во Република Македонија, чие надминување е гаранција за долгорочен одржлив развој, повикуваат на дебата и консензус меѓу владата, како главен креатор на економската политика , бизнис заедницата, партиите и науката. Не остануваат само на повикот, туку нудат платформа, заснована врз анализа на транзициските индикатори на македонскиот прогрес и идентификација на областите на долгорочен консензус. На тој начин, тие манифестираат научна и стручна храброст, како и креативен , проактивен и етички однос кон социо-економските и политички предизвици во Република Македонија.

3. Сметам дека публикацијава има научен и стручен капацитет, обезбеден со аплицираната научна методологија, да ја разбуди и разбранува македонската економска, социолошка и политиколошка научна мисла, како и да побуди интерес кај Владата, политичките партии, бизнис елитата и невладиниот сектор, активен во економската сфера за насушната потреба од аргументирана дебата и сопствен влог во градењето консензус за клучните прашања на економскиот развој!

Скопје

26.08. 2013

Проф. д-р Горан Петревски,

Универзитет Св. Кирил и Методиј,
Економски факултет

Рецензија на студијата

**ПОЛИТИЧКИ КОНСЕНЗУС ЗА ЕКОНОМСКАТА ИДНИНА НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

од авторите Марјан Николов, Борче Треновски, Христијан Ристески и
Љубица Ристовска

Студијата ПОЛИТИЧКИ КОНСЕНЗУС ЗА ЕКОНОМСКАТА ИДНИНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА претставува успешен обид за разработка на едно мошне интересно подрачје, кое по својата природа претставува една од доминантните теми во демократските општества. Во неа, авторите се зафаќаат со прашањата од областа на политичката економија и теоријата на јавниот избор и, во таа смисла, оваа мала по обем книга може да се смета за пионер во овие гранки на економската и политичката наука. Тоа, самото по себе, е доволна причина за да им се оддаде признание на авторите, кои на овој начин го трасираат патот за развој на овој дел од македонската научно-истражувачка литература.

Во студијата, на систематизиран начин се третираат неколку значајни прашања за македонскиот политички пазар на кои вообичаено се даваат интуитивни одговори, како што се: политичката идеологија на големите македонски партии, степенот на политички конзенсус во областа на економските проблеми итн. Во продолжение, во оваа студија, за првпат во Македонија се прави пресметка на индексот на одржлива економска благосостојба, како сумарен показател кој ги надминува тесните рамки на општоприфатениот концепт на бруто-домашниот производ.

Во разработката на горните прашања, авторите заземаат непристрасен и критички став, покажувајќи дека многу често акциите и однесувањето на политичките партии не се совпаѓаат (а понекогаш знаат да бидат и дијаметрално спротивни) со нивните декларативни определби и обележја. Во тој поглед, студијата ни открива дека програмите на главните македонски партии се спротивни на нивната декларирана идеолошка ориентација (левица или десница). Исто така, особено е интересен заклучокот дека за многу економски проблеми постои консензус меѓу политичките партии, независно од нивното дневнополитичко конфронтирање преку медиумите. Меѓутоа, токму во подрачјата каде постои силно изразен политички консензус, Македонија остварува бавен напредок, додека најдобрите остварувања се постигнати онаму каде политичките разлики се најголеми. Всушност, сето тоа покажува дека визијата и решителната акција се многу поважни од декларативната реторика, популизмот и дневнополитичкиот маркетинг, како и тоа дека изградбата на независни, професионални институции треба да биде приоритет во идниот развој на македонското општество.

Една од основните предности на оваа студија е тоа што авторите излегуваат од рамките на стандардната макроекономска анализа и се зафаќаат со некои проблеми од социо-политичка природа, а кои се тесно поврзани и имаат големо влијание врз економските перформанси на секоја земја. Сметам дека токму оваа комбинација на економските и политичките прашања ја прават книгата да биде интересна и привлечна за поширок круг читатели (економисти, политологи, социологи итн.). Во продолжение, книгата е корисно четиво не само за академските кругови, туку и за пошироката публика (политичарите, бизнис-заедницата, новинарите итн.).

Скопје, 20 август 2013

Стојан Андов, прв претседател на Собранието на независна Република Македонија

Рецензија на текстот “Политички консензус за економската иднина на Република Македонија”

Текстот “Политички консензус за економската иднина на Република Македонија” ги заслужува сите пофалби бидејќи на нов, плодотворен начин развива нов поглед врз филозофијата на развојот на нашетот општество и, посебно, и за нужниот политички консензус за економската политика на Република Македонија. Овој текст е значаен заради прашањата што ги отвора и одговорите што ги дава на нив, но и заради потребата што произлегува од него за отворање на додатни прашања од областа што ја покрива. Ќе се осврnam на неколку такви прашања.

Прво, во текстот важна е историската димензија и континуитетот и дисконтинуитетот што се приметува во неа. Правилно е што текстот поаѓа од оценката за квалитетот за почетниот период на транзицијата во Македонија и слабостите што ги исказа општеството во врска со тоа. Централна точка во таа смисла во текстот е преодот од планско во пазарно стопанство. Моја сугестија е во идните истражувања да се согледа точно во кој период од Социалистичка Југославија точно почнал и до кога траел економскиот подем на Македонија што довел до намалување на јазот во степенот на развиеноста меѓу Македонија и Југославија. Особено во тој поглед е значајно да се согледа и оцени улогата на Стопанската реформа од 1965 година. Тој период сигурно не се поклопува со периодот од 1955 година до 1989 година, туку е покус. Тоа е важно да може да се согледа достигнатиот степен на пазарност во тој период и да се спореди со денешните состојби во нашата држава. Второ, точно се забележува во материјалот дека во Македонија се воспоставува државен капитализам. Треба понатаму да

се истражи и да се види дали улогата на државата денес во Македонија го јакне пазарниот карактер на економијата или пак не враќа кон логиката на поранешното државно планирање. Трето, треба да се истакне како точно согледување политичката поделба на политичките партии околу прашањата по кои имаат консензус и по кои го немаат, како и амбивалентноста на програмските определби на партиите во идеолошка смисла. Од аспект на филозофијата на економијата нашите партии се еднакво и леви и десни без оглед на нивните прокламации. Тоа значи дека кај нас не добиле политичка форма две или три филозофии на економскиот развој бидејќи општеството се уште не изнедрило ниту една ниту неколку такви. Таа состојба во спој со државниот капитализам е основа за Хобсовата “борба на секого против сите” (*belum omnium contra omnes*) т.е. беспоштедна борба за политичка контрола врз државниот капитал. Четврто, од исклучителна важност е инсистирањето во материјалот, правецот на економскиот развој да се заснова на порастот на БДП, но и на индексот на одржлива економска благосостојба – ИОЕБ. Треба да се замислиме за актуелноста на таа законитост. На пример, имаме четири наоѓалишта и експлоатации на руда на обоени метали во Источна Македонија (Тораница, Пробиштип, Саса и Бучим) од нив веќе голем дел од обработливото земјиште е контаминирано (да не го заборавиме случајот со велешката Топилница). Според информациите, се подготвува отворање на нови големи наоѓалишта на руди на обоени метали во Источна Македонија. Во тој дел и инаку се чувствува недостаток на вода за потребите на живите организми вклучувајќи го и човекот. Нели е тоа опасност и нели е тоа прашање за постигнување на политички консензус?

“Една од основните предности на оваа студија е тоа што авторите излегуваат од рамките на стандардната макроекономска анализа и се зафаќаат со некои проблеми од социо-политичка природа, а кои се тесно поврзани и имаат големо влијание врз економските перформанси на секоја земја. Сметам дека токму оваа комбинација на економските и политичките прашања ја прават книгата да биде интересна и привлечна за поширок круг читатели (економисти, политологи, социолози итн.)”

Проф. д-р Горан Петревски,
Универзитет Св. Кирил и Методиј,
Економски факултет

“Сметам дека публикацијата има научен и стручен капацитет, обезбеден со аплицираната научна методологија, да ја разбуди и разбранува македонската економска, социолошка и политичка научна мисла, како и да побуди интерес кај Владата, политичките партии, бизнис елитата и невладиниот сектор, активен во економската сфера за насушната потреба од аргументирана дебата и сопствен влог во градењето консензус за клучните прашања на економскиот развој!

Проф. д-р Гордана Сиљановска-Давкова
Универзитет Св. Кирил и Методиј,
Правен факултет

“Сметам дека треба да се истакне како точно согледување политичката поделба на политичките партии околу прашањата по кои имаат консензус и по кои го немаат, како и амбивалентноста на програмските определби на партиите во идеолошка смисла. Од аспект на филозофијата на економијата нашите партии се еднакво и леви и десни без оглед на нивните прогласи. Тоа значи дека кај нас не добиле политичка форма две или три филозофи на економскиот развој бидејќи општеството се уште не изнедрило ниту една ниту неколку такви. Таа состојба во спој со државниот капитализам е основа за Хобсовата “борба на секого против сите”(belum omnium contra omnes) т.е. беспоштедна борба за политичка контрола врз државниот капитал”

Стојан Андов
Прв Претседател на Собранието на независна Република Македонија

Д-р Марјан Николов е роден на 16 април 1968 година, во Штип. Дипломирал на машинскиот факултет во Скопје во 1996 г., а магистрирал меѓународна економија и финансии на Универзитетот во Исланд во 2000 г. Успешно ја одбранил докторската дисертација на Економски Факултет при Универзитетот во Љубљана во 2013 година. Марјан Николов е Претседател на Центар за Економски Анализи-ЦЕА и е Доцент на Меѓународниот Славјански Универзитет.

Д-р Борче Треновски е роден на 23 јули 1981 година, во Берово. Дипломирал со исклучителен успех во октомври 2004 г., магистрирал 2009 г. и ја одбранил докторската дисертација 2013 г. на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”, Економски факултет во Скопје. По дипломирањето работи во Народна банка на Република Македонија(2004-2006), додека од декември 2006 г. Треновски е вработен на Економскиот факултет во Скопје. Треновски е Постар економист - истражувач во Центарот за Економски анализи (ЦЕА) – Скопје (од 2008 год.).

М-р Христијан Ристески е роден 28 март 1985 година во Прилеп. Дипломирал на Економскиот факултет - Прилеп во 2008 година, каде што студиите ги завршил во првите пет најдобри студенти на генерацијата. Своето образование го продолжува на Европскиот Универзитет Република Македонија во Скопје, каде што во 2013 година го стекнува звањето магистер по економски науки во областа на маркетингот. Од 2009 година е вработен како економист во Центарот за економски анализи – ЦЕА.

Љубица Ристовска е родена 1990 година во Крива Паланка. Во 2009 година се запишува на Wellesley College во Масачусетс, САД и во летото 2012 година ја завршува својата пракса во Центарот за економски анализи. Во мај 2013 година со одличен успех и високи почетки дипломира на Wellesley College, отсек компјутерски науки и економија. Во моментов работи како аналитичар во Analysis Group, компанија за економски консалтинг во Бостон, Масачусетс.